

Asiasisältö Suomen poliisin ihmiskauppakoulutukselle

Pekka Ylinen

10/2024

TIIVISTELMÄ

Tekijät: Asiasisältö Suomen poliisin ihmiskauppakoulutukselle

Opinnäytetyön muoto: tutkimuksellinen

Julkisuusaste: julkinen

Ohjaaja: ylikomisario Jussi Hakaniemi ja ylikomisario Juha Nuortama

Tutkinto: Poliisi (ylempi AMK)

Opinnäytetyössä on selvitetty millaista asiasisältöä Suomen poliisin ihmiskauppakoulutuksen pitäisi sisältää. Kohderyhmänä opinnäytetyölle ovat ihmiskauppaa Suomen poliisin organisaatiossa tutkivat poliisit. Opinnäytetyn tietoperusta on rakennettu tutkimuskysymyksen näkökulmasta tiedossa olevien haasteiden kautta ja sen empiria on kerätty yksilö- ja ryhmähaastatteluilla, jotka toteutettiin teemahaastatteluina.

Opinnäytetyön viitekehyksenä on prosessien kehittäminen ja johtaminen sekä tiedolla johtaminen. Haastatteluilla kerätty empiria keskustelee tietoperustan kanssa hyvin yhteen ja näiden lopputuloksena opinnäytetyö tarjoaa otsikkojen tasolla käytännönläheisen listauksen asioista, joista varsinaisen koulutuksen pystyisi rakentamaan. Kyseisen listauksen pohjalta on mahdollista laatia opintosuunnitelma koulutukselle, jos sellaiselle ilmenee tarve.

Opinnäytetyö on julkinen ja se käsittelee edellä mainittuja asioita yleisellä tasolla, eikä sisällä tietoa poliisin varsinaisista taktisista tai teknisistä menetelmistä.

Sivumäärä: 76

Tarkastuskuukausi ja vuosi:

Avainsanat: Tietojohtoinen poliisitoiminta, prosessi, prosessin kehittäminen, ihmiskauppa, esitutkinta, analyysi, operatiivinen analyysi, taktinen analyysi, rikostiedustelu

ABSTRACT

Authors: Content for Finnish Police's Human Trafficking training

Type of thesis: Research-based thesis

Publicity: Public

Supervisor: superintendent Jussi Hakaniemi & superintendent Juha Nuortama

Degree: Master of police services

The thesis investigates what type of content should be included in human trafficking training for the Finnish police. The target group for the thesis consists of police officers who investigate human trafficking within the Finnish police organization. The theoretical framework of the thesis is built around the known challenges related to the research question, and the empirical data was collected through individual and group interviews, which were conducted as thematic interviews.

The framework of the thesis is based on process development and management, as well as knowledge-based leadership. The empirical data collected from the interviews aligns well with the theoretical framework, and as a result, the thesis provides a practical list of topics at a headline level, from which the actual training can be constructed. Based on this list, a curriculum for the training could be developed if needed.

The thesis is public and addresses the aforementioned topics on a general level, without containing any information about the police's actual tactical or technical methods.

Pages: 76

Month and year of review:

Keywords: Intelligence-led policing, Process, Process development, Human trafficking, Preliminary investigation, Analysis, Operational analysis, Tactical analysis, Criminal intelligence

SISÄLLYS

1 Johdanto.....	4
1.1 Aikaisempia tutkimuksia	5
1.2 Haasteet rikosvastuun toteutumisessa	6
1.3 Poliisin haasteet ihmiskaupparikosten esitutkinnassa	7
1.4 Prosessi ja prosessin kehittäminen.....	8
1.5 Tietojohtoinen lähestymiskulma ihmiskauppatutkintaan.....	9
1.5.1 Tietojohtoinen poliisitoiminta	9
1.5.2 Tiedustelu, rikostiedustelu ja niiden eri lajit	12
1.5.3 Tiedusteluanalyysi ja sen tasot	13
1.5.4 Kilpailevien hypoteesien analyysi (ACH)	14
1.5.5 PANDA	15
2 Tietoperusta.....	19
2.1 Ihmiskauppa.....	19
2.2 Ihmiskauppaan liittyvän sääntelyn taustaa.....	19
2.3 Ihmiskaupan tunnusmerkistö	21
2.3.1 Keinot	23
2.3.2 Tekotapa.....	24
2.3.3 Tarkoitus	25
2.4 Seksuaalinen hyväksikäyttö.....	26
2.5 Työperäinen hyväksikäyttö	26
2.6 Muut ihmisarvoa loukkaavat olosuhteet	27
2.7 Elinkauppa, lapsisotilaat ja benefit fraud.....	28
2.8 Ihmiskaupan ilmitulo	28
2.9 Ihmiskaupan uhri ja ihmiskaupan uhrin tunnistaminen.....	29
2.10 Esitutkinta ja rikosprosessi	30
2.11 Esitutkinta ja sen eri vaiheet	31
2.11.1 Ilmoitusvaihe	31
2.11.2 Alustavat toimenpiteet.....	32
2.11.3 Pakkokeinot	33

2.11.4	Kuulustelu ja todistelu	34
2.11.5	Esitutinnan päättäminen	34
2.12	Salaiset pakkokeinot.....	35
2.13	Kuulustelujen tallentaminen	36
2.14	Moniviranomaisyhteistyö	37
3	Tutkimusmenetelmät ja toteutus	42
3.1	Lähtötilanne ja aiheanalyysi.....	42
3.2	Kohderyhmän analyysi	42
3.3	Tutkimuskysymys	43
3.4	Kvalitatiivinen tutkimusmenetelmä	43
3.5	Aineistonkeruumenetelmä	44
3.6	Teemahaastattelu.....	45
3.7	Haastatteluaineiston analyysi	45
4	Tulokset.....	47
4.1	Haastateltavien valinta	47
4.2	Haastattelujen toteutus	48
4.3	Haastattelujen tulokset	48
4.3.1	Yleiset valmiudet.....	48
4.3.2	Tunnistaminen	49
4.3.3	Esitutinnan alkutoimet	50
4.3.4	Kuulusteluihin liittyvät toimet ja tulkkaus	52
4.3.5	Tutinnan aikana tehtävät toimet ja projektinhallinta	54
4.3.6	Esitutkintayhteistyö ja yhteistyö muiden toimijoiden kanssa	55
4.3.7	Uhrin turvallisuus	56
4.3.8	Käytännön toteutustapa	56
5	Johtopäätökset	58
5.1	Yhteenveto	58
5.1.1	Yleiset valmiudet.....	58
5.1.2	Ihmiskaupan uhrin tunnistaminen.....	59
5.1.3	Esitutinnan alkutoimet	60

5.1.4 Kuulusteluihin liittyvät toimet ja tulkkaukset	61
5.1.5 Tutkinnan aikana tehtävät toimet, projektinhallinta ja analyysi.....	62
5.1.6 Esitutkintayhteistyö ja yhteistyö muiden toimijoiden kanssa	63
5.1.7 Uhrin turvallisuus	64
5.1.8 Käytännön toteutus	64
5.2 Johtopäätökset	65
5.3 Luotettavuuden arviointi.....	66
5.4 Itsearviointi	67
5.5 Aiheita jatko tutkimukselle	68
5.6 Toimenpide-ehdotukset	69
LÄHTEET	71
LIITE 1 - SAATE HAASTATELTAVILLE.....	75
LIITE 2 - KUVALUETTELO.....	76

1 JOHDANTO

Poliisi - (AMK) muunto-opinnoissani tein opinnäytetyöni työperäiseen ihmiskauppaan liittyen. Tarkemmin opinnäytetyöni käsitteli työperäisen ihmiskaupan esitutkinnan alkutoimia ja niiden mallintamista käytännön poliisityötä helposti palvelemaan muotoon. Tehdessäni kyseistä opinnäytetyötä tein havainnon, että vaikka kyseiseen ilmiöön on Suomen poliisissa panostettu vallitseva resurssitalanne huomioiden suhteellisen paljonkin, niin siihen liittyen ei ole saatavilla aihealueeseen erikoistunutta koulutusta. Koulutus on pilkottu käytännössä yksittäisiin kokonaisuuksiin eri talousrikostutkintaan liittyvien sekä muiden täydennys- ja tutkintokoulutusten yhteyteen.

Erilaisia ihmiskauppaan liittyviä koulutustapahtumia järjestetään poliisiorganisaation ulkopuolella, esimerkiksi Oikeusministeriön alainen Euroopan kriminaalipoliittisen instituutin yhteydessä toimiva Heuni järjestää ja fasilitoi erilaisia aiheeseen liittyviä koulutuksia, joissa myös poliisi on kohderyhmänä. Haasteen näissä tilaisuuksissa poliisin näkökulmasta muodostavat muun muassa tutkintataktisiin liittyvien asioiden salassapito (erityisesti julkisuuslaki (621/1999) 24.1 § 5 kohta), joten kaikkia asioita ei voida kaikissa foorumeissa käsitellä. Vuoden 2024 helmikuussa järjestettiin myös Sisäministeriön rahoituksella ihmiskaupparikoksien torjunnan koulutuspäivät Poliisiammattikorkeakoulussa. Koulutuspäivät olivat onnistuneet, mutta näissäkin koulutusta ei oltu suunnattu ainoastaan käytännön ihmiskauppa tutkintaa tekeville poliiseille.

Aihealueeseen on tehty ja tehdään tällä hetkellä paljon hyvää työtä. Esimerkkeinä näistä voi mainita tutkimus, kehitys- ja innovaatio näkökulman suhteen hetki sitten valmistunut ihmiskauppaa koskeva mallintamishanke ja operatiiviselta puolelta Helsinkiin perustetun aiheeseen erikoistuneen tutkintaryhmä, joka on tehnyt vaikuttavaa tulosta. Aihe koetaan siis poliisissa tärkeäksi ja siihen liittyen on paljon meneillään. Tämän opinnäytetyön tavoitteena on auttaa aiheesta kerätyn tiedon ja hyvien käytänteiden jalkauttamisessa. Isommassa kuvassa tavoite on auttaa kehittämään aiheeseen liittyvää prosessia sekä sen johtamista. Myös tieto ja tiedolla johtaminen näyttelevät suurta roolia opinnäytetyössäni ja ylipäätään opinnäytetyössäni käsiteltävän aiheen ympärillä.

Aineisto opinnäytetyöhöni on kerätty yksilö- ja ryhmähaastatteluilla sekä aiheeseen liittyvästä kirjallisuudesta, tutkimuksesta ja muista selvityksistä. Opinnäytetyön pääkohderyhmänä on poliisiorganisaation esitutkintaa suorittavat poliisimiehet, jotka työskentelevät ihmiskaupparikoksien parissa. Validin aineiston hankinnassa oli hetkellisiä haasteita, joita avaan opinnäytetyössä myöhemmin. Opinnäytetyössä esitellään tietoperustassa ihmiskaupan eri ilmenemismuotoja ja lähdetään lähestymään ihmiskaupan tutkintaa siihen liittyvien haasteiden näkökulmasta.

Opinnäytetyöni ei tule missään nimessä tarjoamaan täysin valmiita vastauksia haastavaan aiheeseen. 2021 apulaisoikeuskansleri arvioi 50 poliisissa joko vireillä olevaa tai päätettyä ihmiskauppaan liittyvää esitutkintaa. Ratkaisun mukaan tunnusmerkistöä oli arvioitu usean eri tutkinnanjohtajan toimesta liian kapeasti ja ihmiskauppaan liittyvän rikollisuuden tunnistamisessa oli vakavia puutteita (Willman-Koistinen ym. 2024, sivu 24).

Opinnäytetyön tulosten pohjalta pystyy laatimaan opetussuunnitelman aiheeseen liittyvää koulutusta varten. Jo tässä vaiheessa opinnäytetyötä on kuitenkin todettava, että aiheen laajuudesta ja haastavuudesta johtuen asiasisältöä sisältöä kuvataan yleisellä tasolla. Kaikki toimintamallit ihmiskaupan esitutkinnan -ja torjunnan suhteen eivät toimi kaikissa tilanteissa ja ilmiön eri muotojen kanssa.

Opinnäytetyöni ensimmäisessä luvussa käsittelen aikaisempaa aiheeseen liittyvää tutkimusta sekä lähestymiskulmaani aiheeseen prosessin, prosessin johtamisen ja tiedolla johtamisen näkökulmasta. Toisessa luvussa käyn läpi opinnäytetyöhöni liittyvää tietoperustaa, johon on koostettu keskeisiä käsitteitä, säädöksiä, määritelmiä ja niiden taustaa. Lisäksi tässä luvussa käsitellään keskeisiä haasteita sekä niihin liittyviä työkaluja.

Kolmannessa luvussa käsittelen käytettyjä tutkimusmenetelmiä sekä aiheen valintaa ja tutkimuskysymystä. Neljännessä luvussa käydään läpi opinnäytetyöhöni suoritettuja haastatteluja sekä raportoidaan kyseisten haastattelujen tulokset. Luvussa viisi suoritetaan yhteenveto, luotettavuuden arviointi ja itsearviointi, sekä tehdään opinnäytetyössä tehtyjen havaintojen pohjalta johtopäätökset. Näiden pohjalta muodostetaan lisäksi myös muutamia toimenpide-ehdotuksia.

1.1 Aikaisempia tutkimuksia

Opinnäytetyön validiteetin näkökulmasta aineiston löytäminen oli hetkittäin haasteellista liittyen nimenomaisesti rikosprosessin esitutkintavaiheessa havaittuihin haasteisiin. Käytännön haasteiden näkökulmasta - nimenomaan esitutkintaan liittyen oli opinnäytetyön kirjoittamisen aikaan saatavilla käytännössä ainoastaan eri tasoisia Poliisiammattikorkeakoulussa tehtyjä opinnäytetyitä. AMK ja ylempi AMK- tason opinnäytetyössä näiden käyttäminen lähdemateriaalina ei ole ideaalia, mutta koska nimenomaan poliisin näkökulmasta muuta aineistoa ei ollut saatavilla päädyin käyttämään seuraavia kuvaamaan näitä haasteita. Kyseisten opinnäytetöiden empiria on kuitenkin kerätty haastattelemalla aiheen parissa työskenteleviä ammattilaisia.

Ihmiskaupparikoksen uhrin tunnistamisen ja kuulustelemisen tueksi on laadittu materiaalia poliisiorganisaatiossa. Opinnäytetöissä lähestymisnäkökulma yleisimmin keskittyy ilmiön kuvaamiseen tai ihmiskaupparikoksen uhriin. Esimerkkinä ihmiskaupan uhriin keskittyvistä Poliisiammattikorkeakoulussa tehdyistä opinnäytetöistä voi mainita Sofi Rantasen opinnäytetyön, jossa on käsitelty ihmiskaupan uhrien tunnistamista ja auttamista (Rantanen, 2020).

Toinen esimerkki Poliisiammattikorkeakoulussa ihmiskauppaan liittyvistä opinnäytetöistä käsitteli valtakunnallisen ihmiskapparyhmän tarpeellisuutta sekä siihen liittyviä esitutkinnan haasteita. Päätoimisuudesta ihmiskauppatutkinnassa on ilmiselvästi hyötyä kyseisen rikoslajin näkökulmasta. Esitutkintaan liittyviksi keskeisimmiksi haasteiksi ihmiskaupan esitutkinnassa nostettiin kyseisten rikosten monitahoisuus ja laajuus, sen tunnusmerkistötekijät, niihin liittyvä todistelu sekä haasteet koskien uhrien kuulusteluja (Hakkarainen & Herranen, 2021, sivut 21-22).

Esitutkinnan haasteita seksuaalisen hyväksikäytön ihmiskaupassa on tarkastellut Majewski Poliisi (ylempi AMK) opinnäytetyössään. Kyseinen tutkimus tarkastelee nimensä mukaisesti seksuaalisen hyväksikäytön ihmiskaupan esitutkinnassa esiintyviä haasteita. Majewskin sekä Hakkaraisen & Herrasen opinnäytetöiden tuloksiin palataan tarkemmin esitutkinnan ja paljastamisen haasteet osiossa. Opinnäytetöissä esille tuotuihin haasteisiin on esitetty ratkaisuja eri kirjallisten lähteiden pohjalta.

Opinnäytetyön tekohetkellä on meneillään myös käytännön läheisiä hankkeita laajemmassa mitta-kaavassa, kuten Poliisiammattikorkeakoululla meneillään oleva ihmiskaupparikosten esitutkinnan mallintamishanke. Kyseisessä mallintamishankkeessa käsitellään ihmiskauppaan liittyviä hyviä käytänteitä laajemmin ja hanke valmistunee vuoden 2024 aikana. Opinnäytetöitä on myös tehty käytännönläheinen näkökulma edellä, kuten työperäisen ihmiskaupan esitutkinnan alkutoimet (Yli-

nen, 2022). Työn keskeinen sisältö on tarkistuslista, mikä on laadittu tukemaan työperäisen ihmiskaupan alkutoimien käynnistämistä. Muuta aikaisempaa eritasoista tutkimusta, kirjallisuutta ja julkaisuja ihmiskaupasta on tehty paljon.

Edellä mainitut voivat myös helpottaa poliisin käytännön työtä aiheen parissa ja nämä myös ainakin osaltaan vastaavat ihmiskaupan esitutkinnassa havaittuihin haasteisiin.

1.2 Haasteet rikosvastuun toteutumisessa

Rikosvastuu toteutuu ihmiskauppa-asioiden suhteen edelleen heikosti, vaikka kehitystä onkin tapahtunut. Ihmiskaupan vastaista toimintaohjelmaa valmistellut työryhmä teki työnsä yhteydessä havainnon, että ihmiskauppaan liittyvän rikosvastuun toteutumisessa on merkittäviä haasteita.

Järjestäytyneen ja myös muunkin ihmiskaupparikollisuuden kytkeytyminen rajat ylittävään toimintaan tekee päätekijöiden syytteeseen saamisesta vaikeampaa. Olemassa olevaan tarpeeseen nähdyn esitutkintaviranomaisten paljastavaa toimintaa pidetään vaatimattomana. Ihmiskauppaa koskeva sääntely on koettu monimutkaiseksi ja vaikeasti sovellettavaksi käytännön työssä. Tunnuksmerkistössä on tulkinnanvaraisia ja vaikeasti näytettäviä tunnusmerkistötekijöitä. Lisäksi ihmiskaupparikoksen mahdollisuutta ei osata aina ottaa huomioon esitutkinnan alkuvaiheessa.

Ihmiskaupan vastaisen toimintaohjelman valmistelun yhteydessä kävi selväksi, että rikosprosessin parissa toimivat tahot tarvitsevat koulutusta ihmiskaupan tunnistamiseen liittyen. Tämän lisäksi kyseinen työryhmä oli huolissaan syyttäjien ja tuomioistuinten resursseista ja niiden riittävydestä. Lisäksi rikosprosessien pitkä kesto ja huomattavat erot valtakunnallisesti eri rikosprosessien toimijoiden osaamisessa ja työn organisoinnissa vaikeuttavat rikosvastuun toteutumista. Pelkkä ihmiskaupan esitutkinta voi kestää useita vuosia.

Järjestökenttä ja ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä ovat ihmiskaupan vastaisen toimintaohjelman valmistelun aikana tuoneet esille, että esitutkintojen pitkittyessä rikosten tekijät pystyvät jatkamaan rikollista toimintaa, poistumaan maasta, hankkiutumaan eroon rikoksella hankitusta omaisuudesta ja todistusaineistosta tai muulla tavoin pystyvät vaikeuttamaan näytön hankintaa sekä uhrien mahdollisuuksia saada korvauksia. Esitutkintaviranomaiset toivat toimintaohjelman valmistelussa puolestaan esille sen, että ihmiskaupparikoksen tutkinta tuottaa parhaat tulokset silloin, kun rikolliseen toimintaan päästään puuttumaan, kun se on vielä käynnissä. Tai vastaavasti niin, että kyseisen rikoksen uhri on vasta ilmoittanut siitä esitutkintaviranomaisille. Eli mitä enemmän aikaa kuluu, niin näytön hankkiminen rikoksesta muuttuu vaikeammaksi. Tällä perusteella rikosvastuun tehokas toteutuminen edellyttää esitutkintaviranomaisilta myös paljastavaa toimintaa.

Kyseinen työryhmä oli lisäksi tehnyt arvion, että rikosvastuu toteutuu Suomessa eri tavoin ainakin osittain riippuen siitä millaisesta hyväksikäytöstä ihmiskaupparikoksessa on kysymys. Työperäiseen hyväksikäyttöön liittyvää ihmiskauppaa tulee poliisin tietoon enemmän kuin vaikkapa seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvää ihmiskauppaa. Osasyynä tähän on poliisin yhteisoperaatioissa toteutetut valvonnat työsuojeluviranomaisten kanssa. Lisäksi työperäistä hyväksikäyttöä tulee ilmi jonkin verran myös ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän ja kolmannella sektorilla toimivien järjestöjen kautta. Tästä huolimatta työryhmän arvio oli, että työperäistä ihmiskauppaa on myös Suomessa enemmän kuin sitä tulee ilmi. Ihmiskaupan vastaista toimintaohjelmaa laatimassa olleen työryhmän mukaan oli selvää, että ihmiskauppaan liittyvää paljastavaa toimintaa on lisättävä.

Seksuaalista hyväksikäyttöä, mikä tapahtuu Suomessa, tulee esitutkintaviranomaisten tietoon vuosittain vähän. Yleisimmin tapaukset paljastuvat paritukseen suoritettavan esitutinnan yhteydessä. Seksuaalisen hyväksikäytön, siihen liittyvän ihmiskaupan ja parituksen ilmitulo vaatii poliisilta erityisen pitkäjänteistä tarkkailua ja paljastavaa toimintaa. Poliisilla ei ole ollut näihin liittyen viime vuosina juurikaan resursseja. Seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvää ihmiskauppaa paljastuu myös jonkin verran kolmannen sektorin toimijoiden kautta. Muita ihmiskaupan tyyppejä, kuten rikolliseen toimintaan pakottamista tai pakkoavioliittoja etenee rikosprosessiin asti hyvin vähän tai ei juuri ollenkaan (Roth ym. 2021, sivut 27-28).

1.3 Poliisin haasteet ihmiskaupparikosten esitutkinnessa

Haasteita poliisin näkökulmasta ihmiskaupan tutkinnessa ja paljastamisessa on tarkasteltu muun muassa eritasoisissa opinnäytetyöissä Poliisiammattikorkeakoulussa. Majewskin 2020 valmistuneessa Poliisi (ylempi AMK)-opinnäytetyössä käsitellään esitutinnan haasteita seksuaalisen hyväksikäytön ihmiskaupassa, empiria opinnäytetyöhön oli kerätty teemahaastatteluilla. Majewskin opinnäytetyö on sinällään validi aiheeseen liittyvä tutkimus, koska sen empiria on kerätty haastatteleamalla tahoja, jotka aihealueen parissa työskentelevät. Muuta aiheeseen liittyvää tutkimusta ei käytännössä ole saatavilla, joten päädyin käyttämään Majewskin löydyksiä aineistona tällä perusteella.

Haastattelujen mukaan suurin haaste seksuaalisen hyväksikäytön esitutkinnessa oli se, että ylipääntään saadaan tähän liittyviä ihmiskaupparikoksia esitutkintaan. Ihmiskaupan ja parituksen uhrin tulevat Suomeen, tekevät töitä ja sen jälkeen he poistuvat maasta niin, että poliisi ei tule koskaan tietoiseksi tästä. Yksi haaste rikosten ilmenemisessä on niiden tapahtumapaikka - mikä on useimmiten asunto ja tästä syystä niiden ilmeneminen poliisille on haastavaa. Haastattelujen mukaan seksuaalisen hyväksikäytön muoto ihmiskauppana on heikommin paljastettua kuin työperäinen hyväksikäyttö. Työperäinen hyväksikäyttö voi ilmetä esimerkiksi työsuojeluviranomaisten tarkastuksissa tai talousrikostutkinnessa yhteydessä (Majewski, 2020, sivu 42).

Yhdeksi suurimmista haasteista esitutkinnessa nostettiin haastateltavan toimesta poliisin kokemattomuus. Useimmiten seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvää ihmiskauppaa on tutkittu parituksena, koska Suomessa on verraten vähän kokemusta ihmiskaupasta. Laajemmassa kontekstissa ei ole aiheeseen erikoistuneita ryhmiä eikä myöskään tiedonhankintaa. Silloin kun aiheeseen ei ole erikoistuttu, lähdetään monessa paikassa niin sanotusti nolasta liikkeelle (Majewski, 2020, sivu 43). Majewskin opinnäytetyön jälkeen Helsingin poliisilaitokselle on perustettu ihmiskauppaan erikoistunut ryhmä.

Toinen Majewskin opinnäytetyön haastatteluissa esille noussut haaste on laajuus. Kyky tutkia seksuaalista hyväksikäyttöä ja siihen liittyvää ihmiskauppaa edellyttää laaja-alaista osaamista. Ainoastaan historiallisten tapahtumien tutkinta ei riitä, vaan tämän lisäksi pitää olla kyvykkyys paljastaa reaaliaikaista vakavaa rikollisuutta. Tämä edellyttää erikoisosaamisen lisäksi myös erilaista tapaa ajatella. Tutkittavat jutut ovat laajoja. Jutut missä myydään seksiä koskevat useimmiten ainakin Tamperetta, Turkuja ja Helsinkiä. Kokonaisuudet ovat useimmiten maanlaajuisia ja lisäksi kansainvälisiä kokonaisuuksia, missä joudutaan ottamaan huomioon useita eri asioita. Lisäksi juttujen aineistot ovat laajoja, pelkästään viestejä voi olla jutussa tuhansia. Kaikki niistä on käännettävä vieraalta kieleltä suomeksi, jotta saadaan selvyys, liittyvätkö ne menossa olevaan tutkintaan. Tulkkaus aiheuttaa myös haasteita siitä aiheutuvien kustannusten ja ylimääräisen ajallisen keston vuoksi. Muita keskeisiä haasteita ovat uhrin esitutinnan aikana tarvitsemat tuki sekä muut palvelut, kuten majoitus ja avustajan järjestäminen (Majewski, 2020, sivut 43-44).

Majewski tiivistää (sivu 57) työnsä johtopäätöksissä seksuaalisen hyväksikäytön esitutinnan suurimmat haasteet alla oleviin kokonaisuuksiin.

Suurimmat haasteet seksiperäisen ihmiskaupan tutkinnassa (Majewski, 2020, sivu 57) ovat:

- Piilorikollisuus
- Kokemattomuus
- Laajuus
- Luottamus
- Tunnistaminen
- Asianomistajien poistuminen maasta
- Tunnuksimerkistö

Toinen aiheesta tehty laadullinen tutkimus on Hakkaraisen ja Herrasen Poliisi (AMK)- opinnäytetyö, jossa tarkasteltiin näkökulmia ihmiskaupparikosten esitutinnan haasteista ja valtakunnallisen ihmiskaupparyhmän tarpeellisuutta. Suurimmaksi haasteeksi ihmiskaupparikosten esitutkinnassa nousi tunnuksimerkistön laaja-alaisuus. Tarkemmin se, että saataisiin rikos syyksi luettua, pitäisi saada useita eri seikkoja selvitettyä ja todisteltua. Yhtenä esimerkkinä tästä on toteennäyttäminen toisen ihmisen elämän hallinnasta. Juuri tunnuksimerkistökäytön haastavuudesta johtuen ihmiskaupparikosten nimikkeet saattavat vaihtua tuomioistuimien käsittelyssä johonkin lievempään.

Toisena haasteena haastatteluissa nousi esille ihmiskaupparikosten laajuus. Esitutinnan kesto saattaa venyä vuosiin. Sen aikana asianomistajat saattavat poistua maasta jo ennen, kun asia käsitellään tuomioistuimessa. Yhdessä tutkittavassa ihmiskaupparikoksessa voi olla kymmeniä, jopa satoja asianomistajia. Esitutkinta voi kestää jopa vuosia, ja jos asianomistaja ehtii poistua maasta, voi tuomioistuimen käsittelyn järjestäminen olla hankalaa.

Asianomistajien ennakkoluulot ja luottamus poliisia kohtaan ovat myös haaste esitutkintaa suoritettaessa. Useimmiten syynä on se, että poliisi ei nauti uhrien kotimaassa samankaltaista luottamusta kuin Suomessa. Esteen luottamuksen rakentamiseen luo näiden ennakkokäsitysten lisäksi myös kielimuuri. Luottamuksen rakentaminen on vaikeaa ja lisää tutkinnan ajallista kestoa entisestään. Muita esille nostettuja haasteita ovat tulkkaus ja siihen liittyvät haasteet (Hakkarainen & Herranen, 2021, sivut 25-26).

Molempien opinnäytetöiden haastatteluissa yhdistyivät siis pitkälle samat teemat, vaikkakin toinen niistä käsitteli ainoastaan seksuaalisen hyväksikäytön kautta muodostuvan ihmiskaupan esitutkintaa.

1.4 Prosessi ja prosessin kehittäminen

Opinnäytetyön laajempaan näkökulmana on ihmiskauppatutkintaan liittyvän prosessin sekä laadun kehittäminen ja johtaminen. Prosessille ja sen johtamiselle on useita erilaisia määritelmiä. Yksi prosessin määritelmistä on se, että prosessi on joukko toisiinsa loogisesti liittyviä toimintoja. Tähän kuuluvat toteutuksen edellyttämät resurssit, joiden avulla päästään prosessin tavoitteiksi asetettuihin lopputuloksiin (Laamanen, 2001, sivu 19). Prosessiajattelun ja prosessin johtamisen lähtökohdaksi on perususkomus, jossa luodaan organisaatiossa lisäarvoa asiakkaalle määritellyn toiminta-

ketjun avulla. Kyseistä kokonaisuutta johdetaan organisaatiossa ja lopputuloksena on organisaation operatiivinen tulos (Laamanen & Tinnilä 2009, sivu 10). Prosessiajattelu on osa Poliisin toimintaa ja keskeisessä roolissa uusien toimintamallien jalkauttamista.

Toisessa määritelmässä prosessille se kuvataan järjestelmällisenä ja vaiheittain etenevänä toimintatapa, jonka avulla saavutetaan tavoitteita tai tuotetaan haluttuja lopputuloksia. Prosessi pitää sisällään eri vaiheita, jotka suoritetaan määriteltyjen ohjeiden tai sääntöjen mukaisesti - kyseessä voi olla joko automatisoitu tai manuaalinen toiminto. Prosessiin voi liittyä erilaisia toimintoja, resurssien käyttöä ja päätöksentekoa. Prosessin tavoitteena voi olla esimerkiksi tehokkuuden parantaminen, tuottavuuden lisääminen tai laadun varmistaminen (Davenport, 1990, sivut 11-27).

Jotta prosessia pystytään kehittämään, niin ensin pitää sellainen tunnistaa tai ylipäätään luoda. Yksi tapa prosessin tunnistamiseksi on sen määrittely mistä prosessi alkaa ja mihin se päättyy. Toinen keskeinen asia siinä on prosessin tärkeimpien osien selvittäminen. Eli miten määritellään syöte (input), tuote (output) ja toimittaja (Laamanen, 2001, sivut 52 - 53).

Tässä opinnäytetyössä syöte (input) on ihmiskaupparikosten esitutkinnassa havaitut haasteet sekä myös osaltaan poliisin aiheesta saama kritiikki. Tuote (output) on yksi lisätyökalu aiheen parissa tehdyn työn jalkauttamiseen.

Prosessin kehittämiseksi pitää ensin määritellä mikä on nykytilanne sekä mikä on sen vaikuttavuus. Prosessia on mahdollista tarkastella useilla eri tavoilla, kuten eri tason tunnusluvuilla. Tavanomaisia mittajia organisaatiolle ja sen suorituskyvyille ovat läpivirtaus, erinäiset mittarit taloudelle ja mitattavissa olevien suoritteiden sekä tapausten määrä (Laamanen 2001, sivut 151 - 155).

Helsingin poliisilaitokseen 2021 perustettu valtakunnallinen ihmiskaupparyhmä on kehittänyt ihmiskaupan vastaista toimintaa ja sen prosesseja. Pelkästään tiettyyn ryhmään jäävä ammattitaito tai eri alustoille jäävät tutkimukset eivät itsessään vielä kehitä prosesseja ainakaan laajemmassa mitakaavassa, vaan ne täytyy jalkauttaa. Tähän käyttötarkoitukseen valtakunnallinen koulutus on yksi soveltuva toimintamalli.

1.5 Tietojohtoinen lähestymiskulma ihmiskauppatutkintaan

Alkuperäisen opinnäytetyö suunnitelmani mukaan aioin käsitellä aihetta ainoastaan prosessin kehittämisen näkökulmasta. Opinnäytetyön edetessä kirjallisessa aineistossa, ohjaajien kanssa käydyissä keskusteluissa ja suoritetuissa haastatteluissa alkoivat korostua käsitteet tieto ja sen huomiointi johtamisessa, sekä koulutukseen liittyvässä suunnittelussa. Koska opinnäytetyössäni kerätty aineisto vei minut tähän suuntaan, niin katsoin aiheelliseksi poiketa alkuperäisestä rajauksestani ja tietojohtoinen poliisitoiminta on sisällytettävä teoreettiseen viitekehykseen. Käsitellen tietojohtoista poliisitoimintaa määritelmän tasolla, minkä lisäksi käsittelen sen eri komponentteja kuten tiedustelua ja analyysiä.

1.5.1 Tietojohtoinen poliisitoiminta

Tietojohtoista poliisitoimintaa alettiin kehittää Suomessa 2000-luvun alkupuolella. Varsinaisia kehitystapoja olivat muun muassa poliisin ylemmän johdon käynnistämät erilaiset projektit erityisesti viime vuosien aikana. Tietojohtoinen poliisitoiminta ymmärretään tieto-ohjattuna, tiedusteluperusteisena tai tiedolla johdettuna poliisin toiminnan johtamisen mallina. Toiminnan tausta-ajatuksena on, että kaiken toiminnan pitäisi perustua analysoituun sekä luotettavaan tietoon ja tiedon käytettävyy-

teen toiminnan suuntaamisessa. Tieto on työkalu poliisin toiminnan kohdentamisessa, seurannassa ja suunnittelussa. Tietojohtoisella poliisitoiminnalla tuotetaan tietoa esimerkiksi alueen ongelmista, ilmiöistä ja toiminnan muista maalikohteista (Hakaniemi 2012, sivu 10).

Vuonna 2009 Poliisihallitus asetti kehittämissyörymän tietojohtoisen poliisitoiminnan systemaattiseksi kehittämiseksi ja arvioimiseksi. Sen tehtävänä oli laatia ehdotus tietojohtoisen poliisitoiminnan kattavalle käyttönotolle poliisiyksiköissä. Lisäksi työryörymän piti laatia ehdotus analyysitoiminnan sekä tutkimus- ja kehittämistoiminnan järjestämisestä yhtenevänä kokonaisuutena (Hakaniemi 2012, sivu 10).

Tiedolla johtaminen ja tietojohtoisuus edellyttävät tilannekuvaa, mistä saadaan tietoa toiminnan suuntaamista varten kolmessa ajallisesti erilaisessa tilannekuva- ulottuvuudessa. Ennakoivassa tilannekuvassa kerätään tiedustelutietoa ja heikkoja signaaleja. Näistä analysoimalla voidaan ennalta ehkäistä ja ennakoida aluillaan olevia ilmiötä, jotka näkyvät vielä heikosti. Ajantasainen online- tilannekuva puolestaan antaa valmiuksia nopeaankin reagointiin ja varhaiselle puuttumiselle niin akuuteissa tilanteissa, jotka ovat olleet odotettavissa, kuin tilanteissa, jotka ovat olleet ennakoimattomissa. Tilastot eli eilisen tilannekuva sisältävät taas rikokset, ongelmat ja häiriöt, jotka ovat jo tapahtuneet ja edellyttävät järjestystä tai turvallisuutta palauttavaa tai muuta vastaavaa korjaavaa toimintaa (Lähipoliisitoiminnan strategia, 2010, sivu 10).

Ratcliffen mukaan tietojohtaminen on ikään kuin liiketoiminnan malli ja toiminto, joka on organisoitu informaation käsittelyyn, missä korostuvat analyysi ja tiedustelu. Rikostiedustelu ja analysointi ovat keskeisessä roolissa objektiivisessa päätöksenteossa. Tietojohtoisuus on kehys päätöksentekoa varten, mikä tekee ongelmien ja rikollisuuden sekä häiriöiden ennaltaehkäisyä tehokkaiden täytäntöönpano strategioiden ja strategisen hallinnan avulla. Päätöksenteon yhteydessä korostetaan erityisesti vakavien rikosten uhreja, rikollisryörymiä ja rikoksenteijöitä sekä alueita, joilla rikollisuutta ilmenee. Tiedolla johtaminen helpottaa johtamista taktisella ja strategisella tasolla, ohjaa valvonnan toteutumista ja resurssin käyttöä. Näin ollen häiriöitä ja rikollisuutta pystytään paremmin torjumaan, vähentämään ja ennalta estämään. Tavoitteena on käytössä olevilla resursseilla vähentää yhteiskunnallisia haittoja, jotka rikollisuudesta aiheutuvat mahdollisimman tehokkaasti (Ratcliffe 2006, sivut 5-6 ja 64-66).

Tiedustelutiedon käsite tarkoittaa tietojohtoisen poliisitoiminnan kehyksessä analysoitua tietoa. Analysoidussa tiedossa eri tiedon osa-alueet yhdistyvät rikoksen tekemälleista, rikosanalyysistä ja rikosten tekijöiden käyttäytymisestä. Ratcliffen näkemyksen mukaan analyysillä arvioidaan ja verratetaan tietoa kaikkeen muuhun saatavilla olevaan aineistoon, millä selvitetään tiedon tarkoituksenmukaisuutta rikostutkinnassa. Analyysi on myös käsillä olevan ongelman pienempiin osiin pilkkomista, millä puolestaan pyritään selvittämään laajempi ongelma (Ratcliffe 2008, sivut 87, 93, 94).

Tietojohtoinen poliisitoiminta on muita poliisin toimintamalleja tukeva erityisesti niiltä osin, kun muut toimintamallit eivät ole pystyneet vastaamaan kansainväliseen rikollisuuteen, joka muuttuu nopealla tahdilla. Käytännön esimerkkejä ovat lähipoliisi- malli, reaktiivinen- malli, tilastoihin perustuva malli ja ongelmasuuntautunut malli.

Tietojohtoinen toimintamalli täydentää poliisin perinteistä, reaktiivista toimintamallia, jossa poliisi reagoi johonkin tapahtumaan. Tietojohtoisen poliisitoiminnan malli on suunniteltu tukemaan lainvalvontaviranomaisten johtoa näyttöön ja tietoon perustuvia päätöksiä. Mallia ei ole rajattua ainoastaan strategisen tason priorisointiin, vaan se toimii myös operatiivisen toiminnan päivittäisessä suunnittelussa. Tietojohtoisen poliisitoiminnan malli haastaa perinteistä ja hallitsevaa reaktiivisen

toiminnan mallia. Haastamisesta huolimatta silti on hyväksyttävä tosiasia, että lainvalvontaviranomaisten on aina reagoitava turvallisuutta vaarantaviin tapahtumiin ja tapahtuneisiin rikoksiin (OSCE 2017, sivu 14).

Lähipoliisimallissa tyypillisesti lähestymistapa on alhaalta ylöspäin - tavoitteena lisätä luottamusta poliisiin yhteisön sisällä. Tietojohtoinen poliisitoiminta on ylhäältä alaspäin suuntautuva johtamis- ja päätöksentekomalli, vaikkakin sen sisällä oleva viestintä- ja tiedonjakaminen toimiin molempiin suuntiin (OSCE 2017, sivu 15).

Ongelmasuuntautuneessa toimintamallissa ongelma tunnistetaan ja analysoidaan, ja näin muodostuu painopiste poliisin työssä tapauksen, rikoksen tai tapahtuman sijasta. Mallissa painotus on turvallisuuteen liittyvien ongelmien tai rikosten taustalla olevassa ongelmassa. Kyseisessä mallissa poliisilla on tavoitteena ennakoiden ennaltaehkäisystrategioiden rakentaminen, millä pyritään ratkaisemaan ongelmia, eikä ainoastaan reagoimaan niiden aiheuttamiin seuraksiin (OSCE 2017, sivu 15).

Tilastoihin pohjautuvassa toimintamallissa, esimerkiksi "rikotut ikkunat" tai CompStat puututaan pieniin rikoksiin, ja näin pystytään mallin mukaan estämään ennalta suurempia rikoksia. Toimintamallit perustuvat tapahtuneiden, tilastoitujen rikosten analysointiin ja sen pohjalta suunniteltuun poliisitoiminnan kohdentamiseen (OSCE 2017, sivu 15).

Tietojohtoisen poliisitoiminnan lähestymistapaa on käytetty viime aikoihin asti pääsääntöisesti vakavien rikosten tekijöiden ja järjestäytyneen rikollisuuden yhteydessä. Tietojohtoinen poliisitoiminnan malli kuitenkin tarjoaa tätä laajemmän kehyksen ja se on sovellettavissa täysin myös niin sanottujen tavanomaisten rikosten tutkinnassa, ennalta estämisessä ja torjunnassa. Edellytyksenä tälle on analyysitoiminnan tietämys ja sen edelleen kehittäminen. Tietojohtoisella poliisitoiminnalla viitataan rikostiedusteluun sekä suunniteltuun poliisin työn operatiivisen johtamisen kehykseen, missä tiedustelu muodostaa perustan painopisteille, strategisen ja operatiivisten tavoitteiden määrittelylle koskien rikollisuuden ja muiden turvallisuudelle muodostuneiden uhkien ehkäisyyn ja tukahduttamiseen. Tietojohtoinen poliisitoiminnan malli on kokonaisvaltainen johtamis- ja päätöksentekomalli ja se käsittää kaikki organisaation tasot (OSCE 2017, sivut 18-19).

Tietojohtoista poliisitoimintaa on aikaisemmin pidetty ainoastaan taktiikkana, jolla on hankittu tiedustelu- ja analyysitietoa rikolliseen toimintaan liittyen. Näiden tietojen perusteella oli tavoitteena puuttua tulevaan rikolliseen toimintaan ennakoivasti. Kyseisen taktiikan toteuttaminen tehokkaasti edellytti resurssien siirtämistä niin sanotusta reaktiivisesta, perinteisestä jälkikäteen tapahtuvaan reagointiin perustuvasta toimintatavasta ennakoiviin toimenpiteisiin. Edellä mainitun pohjalta tehtiin havainto siitä, että rikosten ennalta estäminen oli taktiikkana onnistunut ja johtopäätös oli, että analysoitua tietoa voitaisiin käyttää muuhunkin poliisitoimintaan. Tästä muodostui tietojohtoinen poliisitoiminta käsitteenä, joka on edelleen kehittynyt johtamismalliksi. Tietojohtoinen poliisitoiminta muotoutui lopulta malliksi, jossa keskeisiä asioita ovat yhteistyö, informaation jakaminen ja yhteiset strategiset ratkaisut ongelmiin, joita poliisitoiminnassa esiintyy (Ratcliffe 2008, sivut 6-7, Hakaniemi 2012, sivut 41-42).

Analysoitu tieto on tärkeä menestystekijä johtamisessa ja päätöksenteossa ylipäätään. Sen merkitys on suuri myös menestyksessä rikostorjunnassa. Kuten tässä opinnäytetyössä käsiteltävässä tutkimuskysymyksessä, mitä poliisille järjestettävän ihmiskauppakoulutuksen tulisi sisältää? Tiedolla johtamista voidaan tukea tilannetietoisuudella ja tiedusteluanalyysillä, jonka tehtävänä on

tuottaa asiakkaalleen merkityksellistä, tarkkaa ja analysoitua tietoa helposti käytettävässä muodossa. Ongelmana päätöksenteossa on harvoin tiedon puute, useimmiten on kysymys tiedon ylitarjonnasta - josta suuri osa on epäolennaista käsiteltävän asian näkökulmasta. Näissä tilanteissa tietoa on tuotettu ilman suunnittelua ja sen hyödyntämiseen liittyvää käsitystä päivittäisen ja strategisen johtamisen suhteen. Tämän lisäksi henkilöillä on kaikilla tasoilla joskus vaikeuksia suhtautua saamaansa tietoon neutraalisti. Tiedusteluanalyysin tehtävänä on antaa vastaus tähän (Koivula ym. 2020, sivu 59). Tiedustelu- ja analyysitoimintaa käydään läpi tarkemmin seuraavassa luvussa, koska ne ovat toiminnan kannalta keskeisiä menestystekijöitä.

1.5.2 Tiedustelu, rikostiedustelu ja niiden eri lajit

Opinnäytetyössäni tiedustelua käsitellään Suomen esitutkintaviranomaisten, käytännössä poliisin näkökulmasta lainsäädännön mahdollistamien tiedustelu- ja tiedonhankintamenetelmien, tiedon tallentamisen ja sen käsittelyn (Poliisilaki 872/2011) näkökulmasta. Kysymys on siis käytännössä rikostiedustelusta.

Poliisissa suoritettu tiedustelu jakautuu kahteen eri ulottuvuuteen ajallisesta; ennalta estävään ja jälkikäteen tapahtuvaan. Ajallisesti ennalta estävä tiedonhankinta sijoittuu tulevaisuuteen suuntautuvaan tiedonhankintaan - ajanjaksoon ennen varsinaisen esitutkinnan aloittamista. Jälkikäteisessä tiedustelussa tiedonhankinta keskittyy jo tapahtuneisiin asioihin, eli ajanjaksoon jolloin esitutkinta on jo käynnissä. Tiedonhankinta ennakoivasti tapahtuu käytännössä poliisilain 5 luvussa määritellyllä toimivallalla ja jälkikäteinen puolestaan pakkokeinolain 10 luvussa säädetyillä toimivaltuuksilla (Sisäministeriö 2023:19). Pakkokeinolain säädöksiä on käsitelty opinnäytetyön aiheen näkökulmasta myöhemmin omassa luvussaan. Ihmiskaupan viitekehyksessä tiedonhankinta ja analysoitu tieto näyttelevät suurta roolia, niin yksittäisen tapauksen esitutkinnassa, kuin ilmiön torjunnassa taktisella tasolla.

Eri tiedustelun menetelmiä on olemassa mittava määrä. Aihealuetta käsittelevässä kirjallisuudessa ne luokitellaan viiteen kategoriaan. Näistä kategorioista käytetään seuraavia lyhenteitä: OSINT, SIGINT, HUMINT, GEOINT ja MASINT. Tiedustelun lajin ja menetelmän käyttö määrittyy tapauskohtaisesti ja siihen vaikuttavat muun muassa lainsäädäntö, tiedon tarpeet ja tiedon lähteiden luokittelu.

Geospatial Intelligence eli geotiedustelu (GEOINT) tarkoittaa kuvaus- ja paikkatiedustelua ja näiden yhdistelyä erilaisiin maantieteellisiin tietoihin. Measurement and signature intelligence (MASINT) on puolestaan mittaus- ja tunnusmerkkitiedustelua, jossa on kysymys seismisistä, elektromagneettisista tai akustisista tiedustelutiedoista, joita voidaan käyttää kohteiden kuvaamisessa, paikantamisessa tai kuvaamisessa (Lowenthal 2020, Luettu/viitattu 15.6.2024).

Open Source Intelligence (OSINT) eli avointen lähteiden tiedustelu on kaikille avoimesti saatavissa olevan hyödyntämistä tiedonhankinnassa. Avoimia lähteitä voivat olla esimerkiksi sosiaalinen media, kirjat ja lehdet. Human Intelligence (HUMINT) eli henkilötiedustelu on muun muassa tietolähde-toimintaa, missä kerätään ihmisten tekemiä toisiin ihmisiin ja heidän tietoihinsa kohdistuvia havain-toja (Puolustusvoimat, 2023, sivu 12).

Signal Intelligence (SIGINT) - signaalitiedustelu on yleisesti sotilastiedustelussa käytössä oleva tiedustelun menetelmä. Nimensä mukaisesti signaalitiedustelussa tietoa kerätään signaaleista, jotka liikkuvat ilmassa; esimerkiksi viestiliikenne ja radioaallot (Puolustusvoimat, 2023, sivu 12).

Poliisin käytössä olevien menetelmien käytöstä on säädetty poliisilain (872/2011) 5 luvussa ja pakkokeinolain (806/2011) 10 luvussa.

1.5.3 Tiedusteluanalyysi ja sen tasot

Sherman Kentiä pidetään nykyaikaisen tiedusteluanalyysin ensimmäisenä varsinaisena teoreettikkona ja perustajana. Kentin mukaan tiedustelu jakautui kolmeen eri osaan, joita ovat tieto, organisaatio ja toiminta. Nykyisessä alan kirjallisuudessa analyysi jaetaan useisiin eri vaiheisiin ja erinäisiä syklejä on lukematon määrä. Yleinen esimerkki rikostiedusteluun liittyvistä työvaiheista on sykli, mikä on jaettu kuuteen vaiheeseen. Syklin vaiheet ovat ajallisessa järjestyksessä suunnittelu, keräys, prosessointi, analyysi, jakelu ja seuranta. Eri syklit ovat saaneet myös kritiikkiä siitä, että ne yksinkertaistavat asioita liikaa, eivätkä vastaa todellisuutta. Tiedustelussa eri vaiheineen ei aina edetä johdonmukaisesti yhdestä vaiheesta seuraavaan (Puolustusvoimat 2023, sivu 20, OSCE 2017, sivut 30-31).

Toinen lähestymiskulma rikostiedusteluun on kohdelähtöinen lähestymistapa. Siinä keskiöön asetetaan tiedustelun kohde. Kirjassaan *Intelligence Analysis: A target-Centric approach* Robert M. Clark esittää näkemyksen, että tiedustelun tulisi olla kohdelähtöistä. Tavoitteena olisi yhteisen jaetun kuvan muodostaminen kohteesta, jolloin jokainen pystyisi keräämään toimintaansa varten ne tiedot mitä tarvitsee. Vastaavasti toimijat osallistuisivat jaetun tilannekuvan rikastamiseen ja muodostamiseen.

Poliisihallituksen määräyksen mukaan tiedon tuottaminen aloitetaan määrittelemällä ongelma, jonka pohjalta kartoitetaan mitä tietoa on olemassa ja millaisen tiedon hankkimiselle on tarve. Esimies, joka johtaa analyysitoimintaa on mukana tiedustelukysymyksen tai ongelman määrittämisessä ja muodostaa tehtävänannon. Seuraavaksi laaditaan tiedonkeräyssuunnitelma, mikä ohjaa tiedustelun suorittamaa tiedonhankintaprosessia. Tiedonkeräyssuunnitelmat voidaan laatia yksittäisiin tehtävänantoihin tai ne voivat olla pysyviä (Poliisihallitus, POL-2019-58976, sivu 2).

Tavoitteen ja päämäärän asettaminen ovat analyysityöskentelyssä hyvin tärkeää. Ne ohjaavat prosessia sen myöhäisemmissä vaiheissa. Suunnittelun yhteydessä on määriteltävä projektin sisältö, eli tavoitteet, tiedustelun laajuus ja analyysiraportin aikataulu. Tiedustelun sykli ei voi jatkua loputtomiin, tiedolla on aina aikaan sidottu elinkaari. Tästä syystä on päätettävä tavoitteet, joiden täyttyessä prosessoitu tieto voidaan siirtää raportiksi ja tukemaan operatiivista päätöksentekoa (OSCE 2017, sivu 31).

Analyysin tasot

Rikosanalyysityöskentely on järjestelmällistä ja suunnitelmallista tiedonhankintakeinoilla tai muusta tietolähteestä hankitun tiedon käsittelemistä rikosilmiöiden, rikosten tai rikosten tekijöiden osalta. Sen tarkoituksena on ennustaa, estää tai paljastaa rikoksia. Rikosanalyysitoiminnan tehokkuus on välttämätöntä järjestelmälliselle ja suunnitelmalliselle rikostorjunnalle (HE 242/2018, sivu 70).

Analyysi voidaan jakaa joko tiedustelulliseen tai tutkinnalliseen analyysiin. Tutkinnallisessa painopisteenä on tiedon käyttötarkoitus rikosprosessuaalisesti, kun taas tiedustelullisessa ensisijainen tavoite on tiedontarpeissa ja toiminnan suuntaamisessa (HE 242/2018, sivu 68).

Analyysin eri tasoja on kolme: operatiivinen, taktinen ja strateginen taso. Ylimpänä tasona on strateginen analyysi, joka tukee ylemmän johdon suunnittelua, priorisointia, päätöksentekoa ja määrittelee sopivia lähestymistapoja rikostyyppien käsittelemisessä. Strategisessa analyysissä tarkastellaan toimintaympäristöä ja siihen liittyviä muutoksia ennakoivasti (Ratcliffe 2016, sivu 74).

Taktinen analyysin taso tarkastelee erilaisia yleistä järjestystä ja turvallisuutta heikentäviä riskejä ja uhkia temaattisesti, esimerkiksi ilmiö- tai aluekohtaisesti. Kyseisistä ilmiöistä tai teemoista voidaan priorisoida ja johtaa erinäisiä operatiivisia kohteita esimerkiksi rikostutkintaan tai ennalta estävään toimintaan. Taktisessa analyysissä hyödynnetään sekä strategista, että operatiivista tietoa (Poliisihallitus 2019, POL-2019-58976, sivu 6).

Analyysin operatiivinen taso on yksittäiseen aikaan, paikkaan tai operatiiviseen toimintoon sidoksissa olevaa analyysityötä. Esimerkkinä operatiivisesta analyysistä voidaan käyttää yksittäistä laajaa rikostutkintaa ja siihen liittyviä ihmisiä. Operatiivinen analyysi on operatiivisen ryhmän osassa pyritään selvittämään yksittäistä asiakokonaisuutta tai asiaa, esimerkiksi tiedusteluhanke tai esitutkinnassa oleva rikosasia (OSCE 2017, sivut 36 ja 37).

Poliisihallitus on määritellyt operatiivisen analyysin olevan yksittäisen tapauksen tukemista, kuten rikostutkintakokonaisuus, lupavalvonta, rikosten sarjoittaminen tai yleisötilaisuuden suunnittelu (Poliisihallitus 2019, POL-2019-58976, sivu 3).

1.5.4 Kilpailevien hypoteesien analyysi (ACH)

Yksi analyysin keskeisistä tehtävistä on tiedonhankinnan suuntaaminen. Tiedusteluoperaatioissa kerätään useimmiten tietoa kohteesta tai kohteiden joukosta. Asioita tarkastellaan operatiivisessa analyysissä usein hyvinkin konkreettisella tasolla ja operatiiviset analyytikot tekevät tiedusteluoperaatioissa kerätyn tiedon arviointia jatkuvasti.

Tiedusteluanalyysissä on kansainvälisesti kehittyneitä menetelmiä, joilla pyritään saamaan erilaiset ajattelun vinoumat näkyviksi. Tyypillisiä esimerkkejä ajattelun vinoutumisesta ovat peilivaikutus ja ryhmäajattelu. Peilivaikutuksessa analyytikko heijastelee omia näkemyksiään jonkun toisen tahon näkemyksinä - ihmisillä on tapa pitää omaa toimintaansa ja ajatuksiansa rationaalisena. Ryhmäajattelussa ryhmän näkemys mukautuu ilman yksilön oman näkemyksen ilmaisemista tai muodostamista - hyvän ryhmähengen säilyminen nähdään arvokkaampana (Suojelupoliisi 2023, Luettu/viitattu 1.8.2024).

Konkreettinen keino analyysissä ajattelun vinoumien minimoimiseksi ja analyysin luotettavuuden varmistamiseksi on hypoteesien hyödyntäminen. Hypoteesit tuovat analyysin prosessiin rakennetta sekä läpinäkyvyyttä. Tähän käyttötarkoitukseen paljon käytetty menetelmä on ACH-menetelmä (Analysis of Competing Hypotheses), eli kilpailevien hypoteesien analyysi. Siinä analyysin pohjaksi otetaan useampi eri hypoteesi. Tiedonhankinnan ja analyysin mennessä eteenpäin kyseiset hypoteesit pyritään kumoamaan. Kyseisiä hypoteeseja voidaan testata useamman eri analyytikon toimesta ja ideaalitulanteessa jäljelle jää se hypoteesi, joka on todennäköisin. Käytännön tasolla tämä edellyttää analyytikon asettumista myös niin sanotun vastapuolen näkökulmaan ja sen pohdintaa, mitä kohde tavoittelee ja ajattelee (Suojelupoliisi 2023, Luettu/viitattu 1.8.2024).

Kilpailevien hypoteesien analyysi (ACH) on analyysin työkalu. Käytettäessä kyseistä työkalua analyytikot työskentelevät joko ryhmissä tai yksittäin. Siinä noudatetaan kahdeksan eri vaiheen mene-

telmää ja se edellyttää kaiken kerätyn tiedon ja hypoteesien luettelointia. Hypoteesien eri todennäköisyydet määritellään ja tietojen luotettavuutta peilataan suhteutettuna kyseisiin hypoteeseihin. Eri vaiheita ei ole tarkoitus käyttää orjallisesti, analyytikoiden pitää käyttää omaa harkintaansa ja analyysiä suoritettaessa voi syntyä tilanteita, joissa analyytikon on ohitettava kilpailevien hypoteesien analyysistä saadut pisteet. Kyseinen menetelmä on työkalu kognitiivisten harhojen, vinoumien ja vääristymien minimointiin, jotka pahimmillaan vaikuttaisivat tiedusteluanalyysiin (Heuer 2006, sivut 95 - 96).

Kilpailevien hypoteesien analyysin kahdeksan eri vaihetta ovat seuraavanlaiset.

- 1) Hypoteesit pitää tunnistaa - analyysin prosessin ensimmäisessä vaiheessa pyritään tunnistamaan mahdolliset hypoteesit, joita on tutkittava tarkemmin.
- 2) Tietojen luettelointi - kaikki merkittävä ja asiaan kuuluva tieto (oletukset, todisteet, hypoteeseja tukevat ja poissulkevat seikat) luetteloidaan. Työvaiheessa on kiinnitettävä huomiota niin todisteiden löytymiseen, kuin niiden puuttumiseenkin.
- 3) Taulukon laatiminen - havainnollistetaan matriisilla, johon on kirjattu eri oletamat sarakkeisiin ja tiedot riveihin. Tämän jälkeen suoritetaan arviointi, että onko todisteita sovellettu hypoteeseihin johdonmukaisesti ja että soveltuvatko kyseiset todisteet käsillä oleviin hypoteeseihin. Työvaihe on menetelmän mahdollisesti vaikein, mutta kuitenkin myös tärkein osuus. Arvokkaimmat todisteet tekevät eroja hypoteesien välille.
- 4) Taulukon tarkentaminen - hypoteesit sekä niihin liittyvät todisteet tarkistetaan ja arvioidaan vielä uudelleen. Taulukosta poistetaan turhat todisteet ja hypoteesit kirjoitetaan selkeämpään muotoon.
- 5) Hypoteesien harkinta - tehdään alustavat päätelmät hypoteesien pohjalta. Lisäksi suoritetaan harkinta siitä, että onko hypoteeseja tarpeellista yhdistää toisiinsa tai muotoilla uudelleen. Hypoteesien suhteellisen todennäköisyyden on määrittävä todisteiden perusteella.
- 6) Alustavat johtopäätökset - analysoidaan kaikkien hypoteesien todennäköisyyttä suhteutettuna kriittisiin todisteisiin. Lisäksi arvioidaan korostetulla kriittisyydellä avaintodisteiden luotettavuutta.
- 7) Analyysi - suoritetaan tehtyjen päätelmien herkkyyden arviointi tärkeille tiedoille. Tarkastetaan kyseisten kohteiden tulkinta ja uskottavuus. Niissä tapauksissa, joissa raporttia käytetään tukena päätöksenteolle, pitää siinä tuoda esille eri hypoteesien toteutumista ja niiden suhteellisia todennäköisyyksiä.
- 8) Johtopäätösten raportointi - mitkä ovat eri hypoteesien todennäköisyydet? Raporttiin kirjataan myös olennaisimmat todisteet ja miten vakuuttava kyseinen tapaus on määriteltäessä todennäköisintä hypoteesiä (Wilcox, sivut 3-4 ja Heuer 2006, sivut 96 - 107).

1.5.5 PANDA

Laajemmissa ihmiskauppatapauksissa on monesti kysymys yksittäistä esitutkintaa laajemmista asioista. Esimerkkinä jo julkisuudessakin olleet thaimaalaisiin marjanpoimijoihin liittyvät ihmiskauppatapaukset (Helsingin Sanomat, luettu/viitattu 19.3.2024). Ihmiskaupan torjunnassa ja tutkinnassa pitää osata ajatella jäsennellysti ja tarvittaessa yksittäistä esitutkintaa laajemmin.

PANDA - crime reduction model on yksi tietojohdantamisen toimintamalli (kuva 1). Malli on sovellettavissa kaiken rikollisuuden torjuntaan. Ihmiskauppa on usein piilorikollisuutta ja sen torjunnassa joudutaan huomioimaan laajojakin kokonaisuuksia, jotka kaikki eivät edes ole niin sanotusta perinteisestä poliisitoiminnasta riippuvaisia. Siihen liittyvä projektinhallinta on vaativaa ja sen vastaisessa toiminnassa on mukana useita eri toimijoita, joten PANDAn kaltainen jäsennelty ajattelumalli on hyödyllinen myös siinä. Näillä perusteilla päädyin sisällyttämään PANDAn teoreettiseen viitekehykseeni päälle liimatun oloisten määritelmien sijasta. Esittelen tässä luvussa PANDAn yleisemmällä tasolla ja hyödynnän sitä soveltuvin osin opinnäytetyöni johtopäätöksissä.

kuva 1. Ratcliffe, 2023, sivu 30,

P - ongelman määrittäminen

Ensimmäisessä vaiheessa määritellään ongelma. Ongelman määrittämissä vaiheissa on useita ja niitä voidaan lähestyä muun muassa demografisten trendien tai lainsäädännön ja poliittisen vaikutuksen näkökulmasta. Yksinkertaistettu työkalu näitä jäsentämään on CHEERS (Ratcliffe, 2023, sivu 70).

CHEERS on työkalu, jossa ongelmaa hahmotetaan muistilistan kautta: Community (yhteisö), Harmful (kiusa), Expectations (odotukset), Events (tapahtumat), Recurring (toistuvuus) ja Similarity (samankaltaisuus) (Hakaniemi, 2024). Muistilista voi auttaa jäsentämään laajempaa ongelmaa ja yksinkertaistaa sitä.

Ihmiskaupan kontekstissa yhteisö on useimmiten ulkomailta rekrytoidut työntekijät. Odotukset puolestaan ovat parempi elämä ja tulotaso kuin kotimaassa, joilla pystytään rahoittamaan esimerkiksi sairaiden sukulaisten lääkkeitä ja elättämään kotimaassa oleva perhe. Tapahtumat ja toistuvuus ovat tulleet esille muun muassa marja-alan suhteen. Oletettuja uhreja on hyvin suuri määrä ja tapauksia useampia. Samankaltaisuus ilmenee tekotapojen yhteneväisyydessä. Määrittely on hyvin karkea, mutta auttaa kuvastamaan työkalun käytettävyyttä perus poliisitoiminnan yhteydessä.

A - ongelman analyysi

Yhtenä haasteena analyysi työssä on epäselvät tehtävänannot ja ongelmanmäärittely. VOLTAGE on muistilista, jota hyödyntäen pystytään ottamaan jäsennelty lähestymistapa analyysiä tarvittavaan ongelmaan. Muistilista on hyödynnettävissä niin analyytikolle, kuin päätöksentekijällekin (Hakaniemi, 2024).

VOLTAGE on lyhenne seuraavista kohdista: Victims (uhrit), Offenders (rikoksen tekijät), Locations (tapahtumapaikat), Times (tapahtuma-ajat), Attractors (houkuttelevat tekijät), Groups (ryhmät) ja Enhancers (tehostajat).

Esimerkiksi Britannian poliisi käyttää VOLTAGEa jäsentämään tietoa rikollisuuteen liittyvistä ongelmista. Sillä voidaan pilkkoa hyvin monimutkainenkin rikollisuuteen liittyvä ongelma pienempiin,

yksinkertaisempiin palasiin. Tätä jäsenelityä lähestymistapaa käytetään myös tietojohdoisen poliisin toiminnan koulutuksissa (reducingcrime.com, luettu/viitattu 20.3.2024).

Ihmiskaupan viitekehelyksessä, esimerkkitapauksena marja-alaan liittyvässä ilmiössä uhrin ovat hyvin usein kolmannen maan kansalaisia ja köyhistä oloista. Rikoksen tekijät edustavat hyvin usein samaa kansalaisuutta. Rikos tapahtuu ja hyväksikäyttöön liittyvä ketju alkaa rikoksen uhrin kotimaasta siinä yhteydessä, kun hänet rekrytoidaan ja erehdytetään. Tapahtumapaikkoja on useita; lähtömaassa ja erimerkkitaupauksessa pohjoisen Suomen metsissä. Houkuttelevia tekijöitä ovat uhrilähtöisesti ajateltuna parempi elintaso köyhistä oloista tuleville ja rikoksen tekijöille puolestaan suuri haavoittavassa asemassa olevien ihmisten määrä. Erityisesti kansainvälisen ja järjestäytyneen ihmiskaupparikollisuuden suhteen toimintaan liittyy järjestäytyneen rikollisuuden ryhmiä, sekä ryhmiä, joiden toiminta on samankaltaista, kuin näiden ryhmien. Myötaivaikuttavia tekijöitä ovat köyhyys ja muuten huonot olot sekä päihdeongelmat.

Käytännön työn näkökulmasta kyseinen työkalu auttaa hahmottamaan myös tiedustelukysymyksiä analyysin tueksi, kuten mistä ja miten työntekijät rekrytoidaan ja miten kyseiseen rekrytointiin voitaisiin puuttua. Laajemmassa kontekstissa kysymys on siitä, onko asiaan liittyvä lainsäädäntömmen ajan tasalla.

N - toimintamallin valinta

Tässä prosessin vaiheessa valitaan toimintamalli ja taktiikka. Ajatusta mission määrittelystä voidaan hyödyntää taktisen tason päämäärään tähtäävässä operatiivisen tason toiminnassa. Mission määrittelyssä annetaan selvä kuvaus siitä, mihin operaatiolle pyritään. Määrittelyssä tulee liittyä käsillä olevaan ongelmaan, joka on tunnistettu. Lisäksi sen yhteydessä määritellään toiminnan vaikuttavuus. Siinä ei kuitenkaan viitata konkreettiseen operaation lopputulokseen, vaikka näitä tuloksia voisikin käyttää vaikuttavuuden mittareina. Mission määrittelyssä tulee vastata kysymyksiin, että miksi operaatio suoritetaan ja millaista vaikuttavuutta sillä tavoitellaan? (Hakaniemi, 2024).

Toimintamallin valinnassa voidaan hyödyntää VIPER rakennetta. Käsillä olevaan ongelmaan on annettu mission määrittely ja tämän muistilistan avulla voidaan miettiä käytettävää keinovalikoimaa ja vaikuttavuus tavoitteen saavuttamista.

VIPER koostuu seuraavista osa-alueista: Victim support (rikoksen uhrien tukimekanismit), Intelligence gaps (tietoaukot), Prevention (ennalta estävät toimenpiteet), Enforcement (toimenpiteet) ja Reassurance (rauhottaminen ja tukeminen) (Hakaniemi, 2024 ja reducingcrime.com/chapter7, luettu/viitattu 20.3.2024).

Uhrien tukimekanismeista ihmiskaupan viitekehelyksessä yksi toimija on ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä. Tietoaukot muodostuvat kunkin tapauksen pohjalta ja muodostavat konkreettisia tiedustelukysymyksiä. Ennalta estäviä toimenpiteitä ovat muun muassa tiedon jakaminen uhrien ja työntekijöiden oikeuksista jo lähtömaahan, näkyvä tiedottaminen onnistuneista esitutkinnoista ja valvonta yhteistyössä muiden viranomaisten kanssa. Toimintamalli on tietojohdoista poliisitoimintaa, jossa hyödynnetään analyysiä ja muita tarvittavia kyvykkyksiä yhdistettynä tehokkaaseen ja tietojohdoiseen moniviranomaisyhteistyöhön muiden toimijoiden kanssa. Rauhottaminen tapahtuu tiedottamalla onnistumista sekä vaikuttamalla hyväksikäytön mahdollistaviin prosesseihin.

D - toimintamallin toimeenpano

Nyt prosessissa ollaan määritelty ongelma ja se on tarvittaessa priorisoitu. Ongelmaan liittyen on suoritettu analyysi ja "mission määritelmään" on tehty kirjaukset siitä, että mitä tavoitellaan, mikä on toimintamalli ja mikä on taktiikka. Seuraavaksi kyseinen toimintamalli pistetään täytäntöön.

Käytännön toimeenpanoa tukeva muistilista on GOALS, joka on lyhenne seuraavista kokonaisuuksista: Ground commander (operaation johtaja), Objectives (tavoitteet), Analyst (analyytikko), Limits (rajat) ja Support (tukitoiminnot) (Hakaniemi, 2024).

Toiminnan pitää olla aina johdettua ja siinä pitää olla selvästi määritellyt tavoitteet. Esitutkinnassa tutkintaa tai tiedusteluhanketta johtaa poliisin päällystöön kuuluva virkamies. Tavoitteena voi esimerkiksi olla marja-alalla esiintyvään ihmiskauppaan puuttuminen hyödyntäen yksittäistä esitutkintaa laajemman ongelman ratkaisemisessa.

Tietomassat ovat suuria ja tiedon jalostaminen päätöksentekoa tukevaan muotoon edellyttää aikaa ja osaamista, joten analyytikko on operaatiossa välttämätön. Projektissa pitää olla kohde, alku ja myös loppu, eli rajat. Marja-alalla tapahtuvan ihmiskaupan viitekehyksessä kohteena olisi tiedonhankinnan avulla tietoon saatu keskeisin aiheeseen liittyvä toimija. Tukitoiminnoissa olisivat muut keskeiset toimijat, kuten ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä sekä muita poliisin yksiköitä, joilta mahdollisesti pyydetäisiin työapua. Median ja eri ministeriöiden hyödyntäminen olisivat tukitoimintoja ilmiöön vaikuttamisessa laajemmin.

A - tulosten mittaaminen ja arviointi

Arviointi, myös poliisin työssä on tarpeellista. PANDAn viimeisessä vaiheessa, tulosten mittaamisessa ja arvioinnissa käytetään OILRIG muistilistaa. Muistilistan käytön tavoitteena on oppia ja tehdä parempia päätöksiä tulevaisuudessa. OILRIG lyhyesti: Outcomes (vaikuttavuus), Implemented as planned (toteutus), Lessons learned (mitä opittiin), Results acceptable (ovatko tulokset hyväksyttäviä), Intelligence gained (kerätyt tiedustelutiedot) ja Goal (tavoitteiden saavuttaminen).

Keskeisiä kysymyksiä arviointia varten ovat esimerkiksi? Saavutettiin operaatiolle haluttu vaikutavuus ja toteutettiin se suunnitelman mukaisesti? Jos tavoitteet saavutettiin, niin millainen vaikutusarvio niillä on? Miten operaation henkilöstö onnistui rooleissaan ja mikä onnistumisen tai epäonnistumisen vaikutus oli? Operaation ja kokonaisuuden onnistuminen voi johtaa analyysin kehätyyppisesti alkuun uuden ongelman määrittelyyn. Analysoitu epäonnistuminen puolestaan johtaa uuden toimintamallin valintaan (Hakaniemi, 2024).

2 TIETOPERUSTA

2.1 Ihmiskauppa

Ihmiskaupassa rikoksenteijä saattaa eri keinoja käyttäen uhrinsa hyväksikäytön kohteeksi. Useimmiten tavoitteena on taloudellisen hyödyn saavuttaminen. Ihmiskaupassa on yleistä, että rikoksen uhrilta viedään valinnanvapaus. Samassa yhteydessä uhria käytetään hyväksi esimerkiksi seksuaalisesti tai tämä joutuu tekemään töitä lainvastaisissa olosuhteissa.

Ihmiskaupparikos voi tapahtua ainoastaan Suomessa tai se voi olla luonteeltaan kansainvälistä rajat ylittävää rikollisuutta. Ihmiskaupparikoksia voi tapahtua läheisissä ihmisuhteissa ja jopa perheen sisällä. On harvinaista, että hyväksikäyttö olisi ainoastaan yksittäinen teko. Useimmiten hyväksikäyttö on ajallisesti pitkä vallankäytön ja alistamisen prosessi.

Tekijä saattaa käyttää hyväkseen uhrille muodostunutta haavoittuvaista asemaa, mikä voi olla esimerkiksi köyhyys, asunnottomuus, vakava sairaus tai päihteiden väärinkäyttö. Uhrilla saattaa olla riippuvuussuhde tekijään/tekijöihin sukulaisuuteen, työpaikkaan tai velkasuhteeseen liittyen. Esimerkinomaisesti edellä mainittuja seikkoja hyväksikäyttämällä saadaan uhri vähitellen tekijän määräysvaltaan. Kyseisen määräysvallan seurauksena uhrilta viedään hänen valinnanvapautensa ja mahdollisuus irrottautua hyväksikäytöstä. Uhri voi olla näennäisen vapaa ja osallistua yhteiskuntaan, mutta kuitenkin olla samaan aikaan seksuaalisen hyväksikäytön tai pakkotyön uhri.

Ihmiskauppa on piilorikollisuutta ja se ei välttämättä näy päällepäin. Ihmiskaupan tunnistamisesta tekevät vaikeaa sen näkymättömyys ja useat ilmenemistavat. Lähikaupassa työskentelevä siivooja tai ravintolan tarjoilija voivat todellisuudessa olla työperäisen hyväksikäytön uhreja. Hyvä esimerkki ihmiskaupan näkymättömyydestä on, että asiakkaana ravintolassa on käytännössä mahdotonta tietää, missä tilanteessa tätä palveleva tarjoilija on (Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä, luettu/viitattu 17.11.2023).

Alla olevaan luetteloon on tiivistetty yhdenvertaisuusvaltuutetun esille nostamia, ihmiskaupan yleisiä ilmenemismuotoja (syrjinta.fi/ihmiskauppa, luettu/viitattu 27.11.2023):

- Seksuaalinen hyväksikäyttö
- Työvoiman hyväksikäyttö
- Pakkoavioliitto
- Lapsikauppa tai adoptioon pakottaminen
- Kerjäämiseen tai rikollisuuteen pakottaminen
- Ihmiselimillä tai kudoksilla käytävä kauppa

2.2 Ihmiskauppaan liittyvän sääntelyn taustaa

Ihmiskauppaan liittyvät säännökset lisättiin Suomen rikoslakiin vuonna 2004 (650/2004). Kyseiset säännökset tulivat voimaan 1.8.2004. Säännösten taustalla olivat erityisesti eurooppalaiset ja kansainväliset velvoitteet ja sääntelylle nähtiin myös kansallinen tarve. Säädösten lisäämisessä oli kuitenkin ennen kaikkea kyse siitä, että voimassa olevien rikosoikeuden säännösten ei katsottu olevan riittävän kattavia suhteutettuna Suomea kansainvälisesti sitoviin velvoitteisiin (Koivukari ym. 2022, sivu 20 ja HE 34/2004).

Ennen tätä (vuoden 2004) lisäystä rikoslain säännöksiin Suomessa ei ollut ihmiskauppaan liittyvää rikosoikeudellista tai muunkaanlaista sääntelyä. Ennen kokonaisuudistusta rikoslaissa oli kuitenkin säännöksiä, joiden perusteella ihmiskauppaa olisi pystytty arvioimaan. Käytännössä kyseeseen olisi tullut tietyt rikoslain 25 luvussa olevat säännökset. Esimerkiksi säännös ihmisryöstöstä, jonka historiallinen tausta on orjuudessa ja orjuutta koskevista kansainvälisissä yleissopimuksissa.

Kun ihmiskauppaa koskevia säännöksiä lisättiin rikoslakiin, katsottiin, että sen aikaiset säännökset rikoslaissa eivät riittävästi kattaneet ihmiskauppaan liittyvien eurooppalaisten ja kansainvälisen velvoitteiden sisältämiä velvoitteita kriminalisoinnista. Hallituksen esityksen (HE 34/2004) mukaan ihmiskauppaan liittyviä säännöksiä olivat ensi sijassa vapaudenriistoon, törkeään vapaudenriistoon ja silloiseen rikoslain 25 luvun säännökset kuten ihmisryöstö. Lisäksi kiskonnantapainen työsyrijntä katsottiin sellaiseksi, että sitä olisi eräissä tilanteissa voitu soveltaa myös ihmiskauppaan (Koivukari ym. 2022, sivut 20-21).

On huomionarvoista, että silloin kun ihmiskauppaa oltiin säätämässä Suomessa rikoslaissa rangaistavaksi niin katsottiin, että Suomessa ei merkittävässä määrin ollut esiintynyt toimintaa mikä voitaisiin määritellä ihmiskaupaksi. Hallituksen esityksen mukaan kansainvälisten ihmiskauppaa koskevien velvoitteiden näkökulmasta ihmiskaupaksi luokiteltavaa toimintaa esiintyi Suomessa erityisesti prostituutioon liittyen. Työperäisen ihmiskaupan mahdollisuus noteerataan hallituksen esityksessä esimerkiksi tekemällä viittaus valmisteilla olleeseen kiskonnantapaista työsyrijntää koskevaan säännökseen ja ILO:n lapsityön pahimpien muotojen kieltämiseen ja välittömiä toimia niiden poistamiseksi koskevaan yleissopimuksen (SopS 16/2000), niin hallituksen esitys ja perustelut painottuvat vahvasti prostituutioon liittyvään ihmiskauppaan sekä sen oikeudelliseen arvioon. Kyseisessä hallituksen esityksessä käsitellään ihmiskaupan sääntelyn tarvetta myös suhteutettuna Suomen sen hetkiseen prostituutiotilanteeseen. Prostituution arvioidaan olevan pääosin järjestäytyntä ja siihen liittyy paritustoimintaa (HE 34/2004 vp, sivut 7–8).

Hallituksen esityksen perusteluissa todetaan, että ihmiskauppa ja paritusrikollisuutta ei pitäisi lainsäädännöllisesti rinnastaa toisiinsa. Esityksen perusteluista syntyy tästä huolimatta kuitenkin vaikutelma siitä, että parituksen ja ihmiskaupan välisen rajan katsotaan olevan ainakin epätasallinen. Tämä on saattanut vaikuttaa siihen, miten ihmiskauppaa on rikosprosessissa Suomessa yleisesti tunnistettu (Koivukari ym. 2022, sivu 22).

Lakivaliokunnan uuteen rikoslain säännökseen on havaittavissa varovainen suhtautuminen ihmiskauppaa koskeviin säännöksiin. Säännösten tausta oli vahvasti eurooppalaisissa ja kansainvälisissä velvoitteissa. Nämä olivat ainakin osittain uudentyypistä rikosoikeudellista sääntelyä. Tämä on havaittavissa eduskunnan lakivaliokunnan tulkintaan liittyvässä kannanotossa, jonka mukaan ihmiskaupan korkean maksimi rangaistuksen ja eräiden tunnusmerkistössä käytettävien käsitteiden (esimerkiksi "riippuvainen asema" ja "turvaton tila") avoimuudesta johtuen kyseisiä käsitteitä olisi tulkittava paritussäännöksen soveltamisalaan suppeasti. Valiokunnan mukaan näin ihmiskaupan sääntely voitiin rajata koskemaan niitä vakavina pidettäviä tekoja, joiden arviointi rikosoikeudellisesti edellyttää ihmiskauppaa koskevan sääntelyn soveltamista. Vaikka valiokunnan kanta on sinällään puolustettavissa perustuslain 8 §:ssä tarkoitetulla rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen määrittelemillä lainsäädännön soveltamiseen liittyvillä vaatimuksilla, kuvastaa se kuitenkin varovaista ja mahdollisesti jopa jossain määrin varauksellista suhtautumista ihmiskauppaa koskeviin säännöksiin (Koivukari ym. 2022, sivu 23).

Rikoslakia ja ihmiskauppaa koskevaa sääntelyä uudistettiin vuonna 2015. Uudistuksen yhteydessä tehtiin myös muita muutoksia, mutta keskeisimpänä näistä oli edellä mainitusta suppeasta tulkin-

nasta luopuminen. Vuonna 2015 koskien hallituksen esitystä eduskunnan lakivaliokunta antoi ihmiskauppasäännöksen avoimien käsitteiden ja niiden tulkinnan suhteen toisenlaisen tulkinnan. Lakivaliokunta linjasi, että kyseisten käsitteiden suppeaa tulkintaa ei ole enää tarpeellista korostaa erikseen.

Valiokunnan muuttunut kanta perustui pitkälti suoritettuihin asiantuntijakuulemisiin, joissa suppeaa tulkintaa koskevaan ohjeistukseen oli suhtauduttu kriittisesti. Ihmiskaupparikokseen syyllistyvät käyttävät hyvin usein hienovaraisia sekä psyykkisiä keinoja saadakseen uhrin alistumaan esimerkiksi seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi. Valiokunta kuitenkin korosti mietinnössään erikseen, että tahallisuuden pitää kattaa myös ihmiskaupparikoksessa käytetyt keinot ja niihin liittyvät olosuhteet. Lisäksi ihmiskauppasäännöstä on tulkittava sen sanamuodon puitteissa. Rikosoikeudellista laillisuusvastuuperiaatetta korostettiin siis valiokunnassa edelleen säännöksen ja sen sisältämien avoimien ilmaisujen tulkinnassa. Lisäksi huomiota kiinnitettiin tahallisuusarvioinnin merkitykseen ja siihen ettei se ihmiskauppaa koskevaa säännöstä sovellettaessa ole eriytynyt tavanomaisista tahallisuusopeista (Koivukari ym. 2022, sivu 29).

2.3 Ihmiskaupan tunnusmerkistö

Ihmiskauppa on kriminalisoitu rikoslain 25 luvun 3 ja 3a §:ssä. Kyseinen rikoslain säännös rakentuu keinoista, tekotavasta ja tarkoituksesta. Ollakseen kysymys nimenomaan ihmiskaupasta, niin kaikkien tunnusmerkistön kolmen osatekijän pitää täytyä ja näiden osatekijöiden välillä on oltava yhteys.

Rikoslain 25 luvun 3 § (9.7.2004/650), ihmiskauppa:

"Joka

- 1) käyttämällä hyväksi toisen riippuvaista asemaa tai turvatonta tilaa taikka toista painostamalla,*
- 2) erehdyttämällä toista tai tämän erehdystä hyväksi käyttämällä,*
- 3) maksamalla korvauksen toista määräysvallassaan pitävälle henkilölle tai*
- 4) ottamalla vastaan sellaisen korvauksen*

ottaa toisen määräysvaltaansa, värvää toisen taikka luovuttaa, kuljettaa, vastaanottaa tai majoittaa toisen hänen saattamisekseen 20 luvun 10 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettua tai siihen rinnastettavan seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi, pakkotyöhön tai muihin ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin taikka elimien tai kudoksien poistamiseksi, on tuomittava ihmiskaupastavankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi. [\(8.7.2022/723\)](#)

Ihmiskaupasta tuomitaan myös se, joka ottaa määräysvaltaansa kahdeksaatoista vuotta nuoremman henkilön taikka värvää, luovuttaa, kuljettaa, vastaanottaa tai majoittaa tämän 1 momentissa mainitussa tarkoituksessa, vaikka mitään 1 momentin 1–4 kohdassa tarkoitettua keinoa ei olisi käytetty. [\(19.12.2014/1177\)](#), Yritys on rangaistava."

3a § (9.7.2004/650), törkeä ihmiskauppa:

"Jos ihmiskaupassa

- 1) käytetään 3 §:ssä tarkoitettujen keinojen sijasta tai lisäksi väkivaltaa, uhkausta tai kaluutta,*
- 2) aiheutetaan tahallisesti tai törkeällä huolimattomuudella toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila taikka näihin rinnastettavaa erityisen tuntuva kärsimystä,*
- 3) rikos kohdistuu kahdeksaatoista vuotta nuorempaan lapseen tai henkilöön, jonka kyky puolustaa itseään on olennaisesti heikentynyt, tai*
- 4) rikos tehdään osana 6 luvun 5 §:n 2 momentissa tarkoitetun järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa (8.5.2015/564)*

ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksentehtyjä on tuomittava törkeästä ihmiskaupasta vankeuteen vähintään kahdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi.

Törkeästä ihmiskaupasta tuomitaan myös se, joka alistaa toisen orjuuteen tai pitää toista orjuudessa, kuljettaa orjia tai käy kauppaa orjilla, jos teko kokonaisuutena arvostellen on törkeä. Yritys on rangaistava."

Kun arvioidaan ihmiskaupan tunnusmerkistön täyttymistä, pitää kaikkia kolmea osatekijää tarkastella erikseen. Lisäksi on myös tarkasteltava niiden välistä yhteyttä ja tilanteen sekä olosuhteiden kokonaisuutta (Koivukari ym. 2022, sivu 70). Ihmiskauppa on rikoksena monimuotoinen, edellä kuvatut kolme elementtiä on visualisoitu alla olevassa taulukossa (kuva 2.). Alaikäisen ollessa kysymyksessä, keinoja ei tarvitse näyttää toteen (RL 25: 3 §).

Keinot	tekotapa	tarkoitus
Riippuvaisen aseman tai turvattoman tilan hyväksi käyttäminen	Toisen määräysvaltaan ottaminen	Seksuaalinen hyväksikäyttö
Painostaminen	Värvääminen	Pakkotyö
Erehdyttäminen tai toisen erehdyksen hyväksi käyttäminen	Luovuttaminen	Muut ihmisarvoa loukkaavat olosuhteet
Korvauksen maksaminen toista määräysvallassa pitävälle henkilölle tai korvauksen vastaan ottaminen	Kuljettaminen	Elimien tai kudoksien poistaminen
	Vastaanottaminen	
	Majoittaminen	

Kuva 2. RL 25: 3 § ja 3 a §.

Ihmiskauppa on käytännössä piilorikollisuutta. Se ei kovin usein tule viranomaisten tietoisuuteen ilman, että poliisi tekee aktiivisia paljastustoimenpiteitä. Sekä uhri että tekijä pyrkivät pysymään viranomaisten tavoittamattomissa. Uhri saattaa pelätä rikosentehtijöiden kostoja ja suhtautua viranomaisiin epäluuloisesti (Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä, luettu/viitattu 17.11.2023.). Seuraavissa kappaleissa käydään läpi keinot, tekotapa ja tarkoitus vielä seikkaperäisemmin. Vaikka

opinnäytetyöstä on rajattu laajempi oikeusdogmaattinen näkökulma pois, ovat säädöksen monitulkintaisuus ja haasteellisuus kuitenkin keskeisessä roolissa myös siihen liittyvän koulutuksen suunnittelussa.

2.3.1 Keinot

Säännöksessä mainitaan ensimmäisenä ihmiskaupparikoksen keinona (toisen) riippuvaisen aseman, turvattoman tilan hyväksikäyttäminen tai painostaminen. Riippuvainen asema tarkoittaa ihmiskauppasäännöksen esitöiden perusteella esimerkiksi tilaa, joka johtuu perhe-, sukulaisuus-, vuokra -tai velkasuhteesta tai oleskelusta jossain laitoksessa. Lainsäädännön esitöiden näkökulmasta se voi olla myös huumausaineiden käyttäjän riippuvuus huumausaineiden toimittajasta.

Henkilö voi joutua riippuvaiseen asemaan myös, jos hänen tekemänsä rikokset tai hänen luvaton maassa oleskelunsa uhataan paljastaa viranomaisille. Esitöiden mukaan riippuvuus toiseen henkilöön voi myös syntyä, jos (ihmiskauppa)rikoksen kohde on joutunut luovuttamaan tekijälle passinsa tai muun vastaavanlaisesti tärkeän asiakirjan. Rikoksen tekijä voi olla toinen osapuoli riippuvuus suhteessa, mutta myös ulkopuolinen henkilö, joka käyttää tietoisesti kyseistä riippuvuussuhdetta hyväkseen. Säädöksen soveltaminen ei edellytä uhrin olevan välittömässä riippuvaisessa asemassa. Ihmiskauppa voi soveltua myös sellaisessa tilanteessa, kun uhri saatetaan kohteeksi ja keinona käytetään tämän läheisen riippuvaista asemaa (HE 34/2004, sivu 93).

Turvattomaan tilaan liittyen säännöksen esitöissä listataan esimerkeiksi vaikean taloudellisen tilanteen, asunnottomuuden, vakavan sairauden, päihteiden käytön, nuoren iän tai pakolaisuuden aiheuttamaa tilannetta, jota ihmiskaupparikoksessa tekijä käyttää hyväkseen. Tähän sovelletaan myös lähiomaisen vakavaa sairautta tai päihteidenkäyttöä, jotka voivat johtaa turvattomaan tilaan. Näiden lisäksi turvaton tila voi johtua henkilön aikaisemmasta prostituutiosta tai muusta vastaavasta syystä, joka on johtanut vaikeaan sosiaaliseen asemaan. Säädöksen esitöiden mukaan turvattomuutta voivat lisätä myös yksilön psyykkiseen tilaan vaikuttavat kokemukset. Tällaisia ovat esimerkiksi seksuaaliseen tai muuhun väkivaltaan liittyvät kokemukset (Koivukari ym. 2022, sivu 35).

Turvaton tila ja haavoittuvainen asema viittaavat siis yleisesti tekijän ja uhrin välillä olevaan valta asemaan, joka on epätasapainossa ja tähän pohjaavaan uhrin haavoittuvuuden hyväksikäyttöön. Tulkittaessa ilmaisia turvaton tila ja haavoittuvainen asema on lisäksi tukeuduttava ihmiskauppasäännöksen taustalla oleviin velvoitteisiin, joissa ei kuitenkaan käytetä täysin vastaavia sanamuotoja. Esimerkkinä tästä on ihmiskauppadirektiivin 2(1) artikla ilmaisuilla "vallan väärinkäyttö" ja "haavoittuva asema". Samat ilmaisut ovat myös Palermon sopimuksen ihmiskauppaa käsittelevässä lisäpöytäkirjassa ja sen 3(a) artiklassa (Koivukari ym. 2022, sivu 36).

Toisen painostaminen on myös ihmiskaupan keino. Painostaminen on lisätty ihmiskauppasäännöksen keinoihin säännökselle vuonna 2015 tehdyn uudistuksen yhteydessä. Painostamista koskeva tunnusmerkistö poistettiin samassa yhteydessä paritusta käsittelevästä säännöksestä. Painostamista koskevalle keinolle ihmiskaupparikoksessa on ominaista, että rikoksen tekijä on uhria, johon painostus kohdistuu, vahvemmassa asemassa ja tähän perustuen taivuttaa häntä. Painostamisen pitää vaikuttaa painostuksen kohteena olevan tahdonmuodostukseen ja se saattaa olla hyvinkin lähellä edellä käsiteltyjä haavoittuvaista asemaa ja turvatonta tilaa. Painostamisen lisäämisenä säädökseen on ollut tarkoituksena tuoda säädökseen epäasiallisen tahdonmuodostuksen tavat, jotka eivät kuitenkaan täytä turvattoman tilan tai riippuvaisen aseman edellytyksiä (Koivukari ym. 2022, sivut 36-37 ja HE 103/2014 vp, sivu 50).

Erehdyttäminen ja toisen erehdyksen hyväksi käyttäminen tulevat ihmiskaupan keinona kyseen, kun uhrille esimerkiksi annetaan valheellisia tietoja hänen tulevan työnsä luonteesta. Uhrille voidaan luvata työpaikka esimerkiksi tarjoilijana tai tanssijana, mutta tosiasiallisesti hän päätyy seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi. Erehdys soveltuu myös siihen, että uhri on tietoinen tulevansa työskentelemään prostituoituna tai pornografisissa esityksissä. Hän on kuitenkin saanut valheellisia tietoja koskien toiminnan olosuhteita, saatavaa korvausta tai muita asiaan olennaisesti vaikuttavia seikkoja koskien. Erehdyttämisen pitää olla olennaista tai kokonaisuuden kannalta olennaisiin asioihin liittyvää. Esimerkiksi vähäinen poikkeus toiminnasta maksettavasta korvauksesta tai luvatuista olosuhteista ei vielä täytä säädöksen tunnusmerkistön vaatimaa erehdytystä (HE 34/2004, sivu 94).

Muita säädöksessä määriteltyjä keinoja ovat korvauksen maksaminen toista määräysvallassa pitävälle henkilölle ja korvauksen vastaanottaminen. Esitöiden mukaan kysymys on eräänlaisesta toisen ihmisen ostamisesta käyttöön tai tilanteesta, jossa toista ihmistä vallassa pitävä henkilö ottaa vastaan korvauksen ja antaa sen pohjalta suostumuksensa tämän henkilön hallinnan siirtämiseksi. Käytännössä kyse on siis ihmisen myymisestä (Koivukari ym. 2022, sivu 37).

2.3.2 Tekotapa

Ihmiskaupan tekotavat on määritelty säädöksen 1 momentin lopussa. Tekotapoja ovat toisen määräysvaltaan ottaminen, toisen värvääminen, toisen luovuttaminen, kuljettaminen vastaanottaminen ja majoittaminen. Tekotavat ovat vastaavat EU:n ihmiskauppadirektiivin 2 artiklassa lueteltujen kanssa, mukaan lukien henkilöön kohdistuvan määräysvallan vaihtaminen tai sen siirtäminen.

Toisen määräysvaltaan ottamisen sääntely tuli nykyiseen muotoonsa säädöksen vuoden 2015 uudistuksessa. Aiemman määräysvaltaan ottamisen kynnys oli vuoden 2015 uudistuksen esitöiden mukaan noussut korkealle aiemmat tekotapaa koskevan esityön lausuman vuoksi. Vuonna 2015 uudistuksessa katsottiin, että aiempi soveltamiskynnys (vapauden menettäminen ja joutuminen vastaanottajan määräysvallan alle) ei välttämättä sovellu Suomea sitovien ihmiskauppaa koskevien kriminalisointivelvoitteiden kanssa. Uudistuksessa katsottiin, että ratkaisevana tekijänä tulee olla se, että ihmiskaupan kohde on menettänyt mahdollisuutensa toimia haluamallaan tavalla, eikä niinkään onko rikoksen uhri menettänyt konkreettisesti vapautensa. Lisäksi esitöissä nostettiin esille, että määräysvaltaan ottaminen liittyy yleensä turvattomaan tilaan tai riippuvaisen aseman hyväksikäyttöön tai painostamiseen (Koivukari ym. 2022, sivut 30-31).

Toisen värvääminen tarkoittaa käytännössä houkuttelemista tai pyytämistä ihmiskaupparikoksen kohteeksi. Kyseinen tekotapa täyttyy vasta, kun teon kohde on suostunut siihen. Esitöitä voidaan tulkita näiltä osin siten, että teon kohteen pitäisi olla tavalla tai toisella tietoinen toiminnasta, jonka kohteeksi häntä ollaan saattamassa. Kyseisen tekotavan suhteen pitää kiinnittää huomiota ihmiskaupan keinoihin, jotka sisältävät esimerkiksi erehdyttämisen. Näissä olosuhteissa ei voi edellyttää henkilön olevan tietoinen ja suostuvan ihmiskaupparikoksen kohteeksi. Lisäksi ihmiskaupan uhrin suostumus hyväksikäyttöön on merkityksetön, mikäli teossa on käytetty säädöksen tunnusmerkistössä määriteltyjä keinoja suostumuksen saamiseksi (HE 34/2004, sivut 99–100 ja HE 103/2014, sivut 15–16).

Kolmas säädöksessä mainittu tekopa on toisen luovuttaminen ihmiskauppaa varten. Henkilö voidaan siis luovuttaa ihmiskaupparikosta varten häntä joko määräysvallassaan pitävän tai kolmannen henkilön toimesta. Rangaistavuus ei edellytä, että luovuttajalle maksettaisiin korvaus. Neljäs säädöksen tekotapa on kuljettaminen, joka tarkoittaa käytännössä kaikkia tapoja henkilön siirtämi-

sessä paikasta toiseen, matkan kaikissa vaiheissa. Esimerkkeinä mainitaan kuljettamista alkuperämaassa, kauttakulkumaassa sekä kohdemaassa missä henkilön hyväksikäyttö jatkuu. Esitöissä ei myöskään ole asetettu kuljettamisen kestolle vaatimuksia. Näin ollen lyhytkestoinenkin kuljettaminen mahdollisesti täyttää tekotapaa koskevat edellytykset, luonnollisesti edellyttäen, että muut osatekijät täyttyvät ja rikoksen tekijä toimii tahallisesti.

Viides säädöksessä mainittu tekotapa on henkilön vastaanottaminen. Se voi tapahtua jossain matkan välivaiheista, kuin myös sen lopullisessa kohteessa. Kuudes tekotapa on majoittaminen ja sekin voi tulla kysymykseen matkan välivaiheissa tai lopullisessa kohteessa. Majoittaminen eroaa tekotapana luonteeltaan toisen määräysvaltaan ottamisesta. Toki tietyyntyyppisissä tilanteissa majoittaja voi olla ottanut myös henkilön määräysvaltaansa. Majoittaminen voi olla lyhytkestoista, pitkäkestoista tai pysyvää (Koivukari ym. 2022, sivu 34).

2.3.3 Tarkoitus

Ihmiskauppa voidaan toteuttaa rikoksena neljässä eri tarkoituksessa. Ensimmäinen säädöksessä mainittu tarkoitus on saattaminen (RL 20 luku 9 § 1 mom. 1 kohta) seksuaalisen hyväksikäytön tai tähän rinnastettavan hyväksikäytön kohteeksi. Kyse on saattamisesta parituksen kohteeksi, eli prostituutioon. Tunnusmerkistö ei edellytä, että teon kohde joutuisi seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi, vaan nimenomaan tarkoitus saattaa teon kohde hyväksikäytön kohteeksi on riittävä. Säädöksessä mainittu henkilön saattaminen parituksen kohteeksi edellyttää uhrin saattamista toimintaan, jossa on kyse korvausta vastaan tapahtuvasta sukupuoliyhteydestä tai tähän rinnastettavasta seksuaalisesta teosta. Ihmiskaupparikos ei edellytä välttämättä korvausta sukupuoliyhteydestä, vaan kyseinen kohta kattaa myös tarkoituksen saattaa uhri seksuaalisen kanssakäymiseen, mikä tapahtuu ilman korvausta. Edellytyksenä tälle on, että suunniteltujen sukupuoliyhteyksien toistuvuus ja tahdonvastaisuus rinnastuvat prostituution kaltaiseen seksuaaliseen hyväksikäyttöön. Säädöksen ilmaisu "paritukseen rinnastettava seksuaalinen hyväksikäyttö" pitää sisällään myös tarkoituksen käyttää uhria pornografisten tallenteiden valmistamiseen tai pornografisiin esityksiin (HE 34/2004, sivu 96).

Toinen säädöksessä mainittu ihmiskaupparikoksen tarkoitus on henkilön saattaminen pakkotyön kohteeksi. Käytännössä tämä tarkoittaa työperäistä ihmiskauppaa. Säädöksessä mainittu pakkotyön käsite pitää sisällään kaikenlaisen työn tai palvelun, joka vaaditaan henkilöltä jonkin rangaistuksen uhalla ja johon henkilö ei ole vapaaehtoisesti tarjoutunut. Pakkotyön käsite- säädöksen suhde ei ole täysin selvä suhteutettuna ihmiskauppadirektiivin 2(3) artiklassa määriteltyyn pakkotyöhön tai pakolliseen palveluun (esim. kerjääminen), orjuuden ja muihin orjuuden kaltaisiin käytäntöihin. Kun ihmiskaupan sääntely sisällytettiin rikoslakiin, todettiin sen yhteydessä, että säädöksessä käytettäisiin ainoastaan ilmaisua "pakkotyö" selvyden vuoksi. Suomessa on tehty arvio, että direktiivissä esille tuotu kerjääminen tulee myös arvioitavaksi ihmisarvoa loukkaavana olosuhteena, eikä niinkään pakkotyön alle kuuluvana pakollisena palveluna (Koivukari ym. 2022, sivu 38).

Kolmas ihmiskaupparikoksen tarkoitus on henkilön saattaminen muihin ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin. Kysymys tässä voi olla edellä käsitellyn mukaisesti olosuhteista, jossa ihminen joutuu elättämään itsensä kerjäämällä, rikollisin keinoin, velkavankeudesta tai erilaisista pakkoavioliiton muodoista. Orjuus ja siihen rinnastettavat olosuhteet merkitsevät myös ihmisarvoa loukkaavia olosuhteita. Työperäiseen ihmiskauppaan voi myös liittyä ihmisarvoa loukkaavia olosuhteita, esimerkiksi henkilön joutuessa tekemään huomattavia ylityötunteja vähäisellä palkalla tai ilman palkkaa huonoissa työolosuhteissa niin, että pakkotyön tunnusmerkit eivät täyty.

Neljäntenä tarkoituksena säädöksessä mainitaan uhrin elinten tai kudosten poistaminen. Kyseisestä kohdasta poistettiin taloudellisen hyötymistarkoituksen edellytys vuoden 2015 uudistuksessa. Säädos sisältää myös kohdan lapsikaupasta, jonka suhteen edellytetään eurooppalaisten ja kansainvälistenvelvoitteiden vuoksi laajempaa rikosvastuuta. Kyseinen momentti käsittää alle 18-vuotiaaseen kohdistuvan teon. Lapsikauppaan liittyvät tekotavat sekä teon tarkoitukset ovat vastaavat kuin täysi-ikäisiin henkilöihin kohdistuvissa teoissa. Alaikäisiin kohdistuvissa tapauksissa teon rangaistavuus ei edellytä, että säädöksessä määriteltyjä keinoja olisi käytetty (Koivukari ym. 2022, sivu 39).

2.4 Seksuaalinen hyväksikäyttö

Seksuaalinen hyväksikäyttö käytännön tasolla tarkoittaa tekoja, jotka loukkaavat seksuaalista itsemääräämisoikeutta ja ruumiillista koskemattomuutta. Seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyy tyypillisesti vallankäyttöä, joka ei välttämättä näytkään ulkopuolisille tai ulkopuolinen ei ymmärrä sitä. Uhri voi vaikuttaa elävän normaalia, arkistakin elämää, mutta tosiasiallisesti hän on toisen henkilön määräysvallassa. Uhri ei käytännössä pysty lähtemään pois hyväksikäyttösuhteesta, tai myöskään pyytämään apua. On hyvin mahdollista, että tilanne kehittyy pitkän ajanjakson kuluessa ja tekijä alistaa sekä riistää uhriaan vähän kerrallaan. Uhri on aluksi voinut olla suostuvainen, mutta sen jälkeen, kun tilanne muuttuu, niin uhri ei enää pystykään jättämään hyväksikäyttäjää ja irtautumaan tilanteesta.

Hyväksikäytöstä tekee mahdollista se, että tekijä manipuloi uhria. Tekijä saattaa aluksi olla rakastava ja empaattinen, mutta manipulointi muuttuu myöhemmin painostamiseksi, uhkailuksi ja väkivallaksi. Ei ole tavatonta, että uhri kuvittelee hyväksikäytön johtuvan hänestä itsestään. Uhri ei välttämättä pysty irtautumaan tilanteesta syyllisyydentunteesta johtuen. Syyllisyydentunteen ja häpeän vuoksi uhri ei myöskään kerro kokemastaan muille (Vähemmistövaltuutettu, 2014, sivu 101). Tämä dynamiikka korostuu useissa seksuaalisen hyväksikäytön tapauksissa.

Seksuaaliseen hyväksikäyttöön kuuluvalla ihmiskaupalla viitataan yleisimmin pakottamisella prostituutioon. Prostituutiolla taas kuten edellä on kuvattu, tarkoitetaan korvausta vastaan tapahtuvaa sukupuoliyhteyttä tai tähän rinnasteista tekoa. Seksuaalinen hyväksikäyttö sisältää myös henkilön käyttämisen pornografian tuotannossa tai esityksissä. Lasten kohdalla ihmiskauppa voi tulla kysymykseen myös sukupuolisiveellisyttä loukkaavissa teoissa. Prostituutioon kuuluu yleisesti jossain muodossa saatu korvaus. Jos korvausta ei ole maksettu, voi kysymys olla prostituutioon rinnastettavasta hyväksikäytöstä. Olennaista on, että sukupuoliyhteys tai siihen rinnastettavissa oleva seksuaalinen teko on toistuva ja tahdonvastainen. Seksuaalinen hyväksikäyttö voi oilla ihmiskauppaa, vaikka seksuaalisiin tekoihin ei liittyisi taloudellista hyötyä tai muuta aineellista korvausta. Näin ollen esimerkiksi lapseen toistuvasti kohdistuva tahdonvastainen sukupuoliyhteys voi myös määrittyä ihmiskaupaksi Kervinen & Ollus, 2019, sivu 17).

2.5 Työperäinen hyväksikäyttö

Kuten edellä on käsitelty, niin rikoslaki määrittelee pakkotyön ihmiskaupan hyväksikäyttömuodoksi. Pakkotyö on käsitteenä haasteellinen ja sitä ei ole määritelty erikseen Suomen rikoslaisissa. Rikoslain esitöissä viitataan kansainvälisen työjärjestön (ILO) pakkotyötä koskevaan sopimukseen vuodelta 1930. Kyseisen sopimuksen mukaan "pakkotyötä on työ tai palvelus, joka jonkin rangaistuksen uhalla vaaditaan joltain henkilöltä ja johon mainittu henkilö ei ole vapaaehtoisesti tarjoutunut" (SopS 44/1935).

Kyseinen sopimus on laadittu tarkoituksena estää siirtomaiden harjoittamaa paikallisväestön hyväksikäyttöä siirtomaissa. Määritelmän soveltaminen on osoittautunut nykypäivänä haasteelliseksi. Määritelmää on pohdittu useissa muun muassa HEUNIn tutkimuksissa. Pakkotyötarkoituksessa tapahtuva ihmiskauppa voi olla esimerkiksi tilanne, jossa työnantaja käyttää hyväkseen työntekijän turvatonta tilaa ja tämän riippuvaista asemaa. Käytännön esimerkkejä ovat velkasuhde tai heikko taloudellinen tilanne, passin poisottaminen, uhkailu ja painostaminen. Tekijä voi myös kontrolloida rikoksen uhrin rahankäyttöä tai ottaa haltuunsa uhrin pankkitunnukset. Lisäksi tekijä voi kontrolloida uhrin työ- ja vapaa-aikaa siten, että työntekijälle ei ole tosiasiallista mahdollisuutta lopettaa työnsä.

Erityisesti ulkomaalaistaustaisten työntekijöiden kohdalla on mahdollista, että he kohtaavat alipalkkausta ja palkkaukseen liittyvää syrjintää, ylipitkiä työskentely aikoja, velkaantumista ja huonoja asumiseen liittyviä olosuhteita. Kaikki hyväksikäyttö ei ole kuitenkaan ihmiskauppaa. Ulkomaalaisiin työntekijöiden hyväksikäyttöä voidaan monissa tapauksissa arvioida myös kiskonnantapaisena työsyryntänä (RL 47:3a). Kysymyksessä on työsyryntän eräänlainen erikoistilanne, jossa työsyryntä kohdistuu usein työntekijöihin, jotka ovat ulkomaalaistaustaisia. Esimerkkinä kiskonnantapaisesta työsyryntästä voi pitää alipalkkausta tai pitkien työpäivien teettämistä käyttäen hyväksi tilannetta, jossa uhri ei ole tietoinen omista oikeuksistaan. Ihmiskaupan ja kiskonnantapaisen työsyryntän välinen rajanveto on osoittautunut käytännön tasolla haasteelliseksi. Syynä tähän on, että rikosnimikkeiden määritelmät ovat lähellä toisiaan (Kervinen & Ollus, 2019, sivut 18-19).

2.6 Muut ihmisarvoa loukkaavat olosuhteet

Säädös pitää sisällään esimerkiksi kerjäämisen, rikolliseen toimintaan pakottamisen ja pakkoavioliitot. Millekään näistä ole rikoslaissa omaa erillistä rikosnimikettään. Tässä kappaleessa kuvataan edellä mainitut lyhyesti käytännönläheisellä näkökulmalla.

Pakkoavioliittoa ei ole kansainvälisellä tasolla määritelty täysin yhdenmukaisesti. Pakkoavioliitolla kuitenkin tarkoitetaan avioliittoa, jossa toisella tai molemmilla puolisoista ei ole ollut mahdollisuutta vaikuttaa kyseisen avioliiton solmimiseen tai puolisonsa valintaan pelkäämättä uhkaa tai painostusta suvun tai perheen taholta, tai jossa puoliso on suostunut avioliittoon painostettuna. Painostus tai uhka voivat olla fyysisiä tai psyykkisiä. Pakkoavioliitto voi myös kohdistua niin tyttöihin kuin poikiinkin. Lapsiavioliitto nähdään myös pakkoavioliiton muotona, koska lapset ovat lähtökohtaisesti kykenemättömiä antamaan joko lupauksen avioliiton solmimiseksi tai kieltäytymään avioliiton solmimisesta.

Ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin sisältyvät myös rikolliseen toimintaan ja/tai kerjäämiseen pakottaminen. Tällä tarkoitetaan tilannetta, jossa uhri joko painostetaan tai pakotetaan tekemään taskuvarkauksia, myymälävarkauksia tai myymään tai salakuljettamaan huumausaineita. Kerjäämiseen pakottaminen puolestaan voidaan tulkita ihmiskaupaksi, silloin kun rikoksen uhria käytetään hyväksi ja joku muu hyötyy kerjäämisestä taloudellisesti. Myös lapsia ja nuoria voidaan käyttää hyväksi pakottamalla heitä rikolliseen toimintaan tai kerjäämiseen. Lapset aiheuttavat ihmisissä sääliä, joten heidät saatetaan pakottaa kerjäämään lisätienestien toivossa. Lisäksi koska alle 15-vuotiaita ei voida asettaa rikosoikeudellisesti vastuuseen, lapsia on helpompaa manipuloida tekemään rikoksia (Kervinen & Ollus, 2019, sivut 19-20).

2.7 Elinkauppa, lapsisotilaat ja benefit fraud

Kyseiset ihmiskaupan muodot ovat Suomessa harvinaisempia, mutta käsittelen ne yleisellä tasolla, jotta käsitteistö on määritelty riittävällä tarkkuudella.

Elinkaupassa henkilö luovuttaa elimen tai kudoksia vapaaehtoisesti pientä korvausta vastaan esimerkiksi sairaalalle, joka puolestaan myy sen eteenpäin toiselle henkilölle huomattavasti suuremmalla hinnalla. Esimerkkeinä kaupan kohteista mainitaan munuaiset, jotka voidaan suhteellisen helposti saada elossa olevalta luovuttajalta. Elimen luovuttaja ei useimmiten ole vapaaehtoinen, vaan hänet voitu esimerkiksi kaapata tai mahdollisesti tappa, jotta kyseinen elin saataisiin myydiksi.

Lapsia voidaan siepata kriisialueilta aseellisten ryhmien toimesta, minkä jälkeen heidät pakotetaan toimimaan sotilaallisessa toiminnassa. Lapsille voidaan tehdä lupauksia paremmasta elämästä ennen kuin he ryhtyvät sotilaiksi tai heidän perhettään voidaan mahdollisesti uhata, ellei lapsi suostu lähtemään mukaan sotilaalliseen toimintaan.

Käsitteelle benefit fraud ei ole suoraa suomenkielistä käännöstä. Käsite tarkoittaa etuuksilla suoritettavaa petosta, jossa uhrin nimissä haetaan korvauksia valtiolta, kunnalta ja muilta mahdollisilta tahoilta. Uhrin nimissä voidaan ottaa esimerkiksi myös pikavippejä. Saadut rahat päätyvät hyväksikäyttäjälle, joka jotakin keinoista käyttäen (esimerkiksi riippuvainen asema) saa määräysvallan rikoksen uhuriin, joka ei pysty estämään hyväksikäyttäjäänsä tai irtautumaan hyväksikäytöstä (Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä 2024, luettu/viitattu 5.3.2024).

2.8 Ihmiskaupan ilmitulo

Ihmiskaupan ilmitulo nähdään haasteellisena myös oikeusministeriön julkaisemassa ihmiskaupan vastaisessa toimintaohjelmassa (Roth ym. 2021). Kyseisessä toimintaohjelmassa työryhmä arvioi, että ihmiskauppa on hyvin usein piilorikollisuutta ja vain osa siitä tulee viranomaisten tietoisuuteen. Suomessa on siis enemmän ihmiskauppaa, kuin mitä tulee ilmi. Kyseinen arvio koskee kaikkia ihmiskaupan muotoja.

Työryhmä on vuonna 2021 nähnyt erityisesti ravintola-, rakennus- ja siivous, sekä maatalous alat ja kausityön ynnä muut vastaavan kaltaiset alat työperäisen hyväksikäytön riskialoina. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän asiakkaista, jotka ovat joutuneet seksuaalisen hyväksikäytön uhreiksi valtaosa on joutunut seksuaalisen väkivallan uhriksi Suomen rajojen ulkomailla. Suomessa tapahtunutta seksuaalista hyväksikäyttöä tulee Suomessa muihin Euroopan maihin verrattuna suhteellisen vähän viranomaisten tietoon. Työryhmän arvio on, että rikolliseen toimintaan pakottamiseen liittyvää ihmiskaupan tekemuotoa ei tunnisteta riittävästi. Rikosseuraamuslaitoksessa tehdyn selvityksen mukaan vankilaympäristössä on tunnistettu useita ihmiskaupan uhreja, jotka ovat tehneet rikoksensa pakotettuna ja se on ollut osa ihmiskaupan uhriksi joutumista (Roth ym. 2021, sivu 18).

Siihen miten ihmiskauppaa tulee ilmi vaikuttaa merkittävästi myös, miten paljon, millaisilla resursseilla, painotuksilla ja toimivaltuuksilla asian parissa toimivat viranomaiset työskentelevät ihmiskaupparikollisuuden paljastamiseksi sekä riskialoihin liittyvän valvonnan suhteen. Ihmiskaupparikoksia paljastuu sitä enemmän, mitä siihen on viranomaistoiminnassa kohdistaa aikaa ja resurssia. Työryhmä mainitsee esimerkkinä haasteista sen, että ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmällä ei ole resurssiensa puitteissa mahdollisuutta tehdä uhreja tavoittavaa työtä (Roth ym. 2021, sivu 21). Poliisin tilanne on hyvin vastaavanlainen.

Seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvät ihmiskaupparikokset tehdään hyvin usein niin kaukana kuin mahdollista viranomaisten valvonnasta. Seksuaalisessa hyväksikäyttötarkoituksessa tehtyjen ihmiskaupparikosten ilmitulo on lähes täysin riippuvainen siitä, miten esitutkintaviranomaisten voimavarat kohdistustuvat kyseisiin tapauksiin, niihin liittyvään tiedonhankintaan ja viranomaislähtöiseen paljastamiseen. Työryhmän näkemys oli myös, että viranomaiset eivät ole riittävän hyvin tietoisia siitä, miltä seksuaaliseen hyväksikäytön suhteen ihmiskaupan kenttä Suomessa näyttää (Roth ym. 2021, sivu 22).

Ihmiskaupan vastaisen toimintaohjelman työryhmän suorittamat kuulemiset vahvistivat entisestään näkemystä siitä, että ihmiskaupparikoksien ilmitulo vaatii viranomaistoimijoilta panostusta proaktiivisesti suoritettavaan tiedonhankintaan ja paljastavaan toimintaan, jotta ilmiöön liittyvän muuntautumistahdin perässä pysyttäisiin. Riittämättömät resurssit nousivat myös esille, niin esitutkintaviranomaisten kuin myös muiden viranomaisten osalta. Poliisi ei juuri resurssihaasteista johtuen ole voinut tehdä monilla alueilla paljastavaa toimintaa juuri lainkaan. Tämä on myös syy miksi ihmiskauppaa ei ole tullut ilmi. Lisäksi katsottiin, että rikoshyödyn poisottamisen pitäisi olla osatavoite nykyistä vahvemmin tehokkaan rikosvastuun toteutumisessa.

Esitutkintaviranomaiset kokivat ihmiskauppa tapaukset vaativiksi ja työläiksi. Tutkinta-ajat venyvät pitkiksi, mikä aiheuttaa kuormitusta uhreille ja lisää myös heidän avun tarvettaan prosessin aikana. Esitutkintaviranomaiset kokivat koulutuksen tarpeellisenä, koska ihmiskauppaa koskevat säännökset koettiin vaikeiksi soveltaa käytännössä. Haastavuutta lisäsi myös se, että usein ihmiskauppa on rajat ylittävää rikollisuutta. Näytön hankinta ihmiskaupparikoksissa on haastavaa, minkä lisäksi luottamuksen rakentaminen uhriin vie aikaa ja sekin vaatii resursseja myös esitutkintaviranomaiselta (Roth ym. 2021, sivu 35).

2.9 Ihmiskaupan uhri ja ihmiskaupan uhrin tunnistaminen

Ihmiskaupan uhri määritellään käsitteenä vastaanottolaissa ja ulkomaalaislaissa. Ulkomaalaislaissa ihmiskaupan uhrilla tarkoitetaan henkilöä, joka on ulkomaalainen ja jonka voidaan perustellusti epäillä joutuneen ihmiskaupparikoksen uhriksi. Kyseisen määritelmän täytyessä on mahdollista myöntää henkilölle ihmiskaupan uhrin harkinta-aika tai oleskelulupa. Vastaanottolaissa käsitellään ihmiskaupan auttamisjärjestelmässä olevaa henkilöä. Suomen kansalainen voi myös olla ihmiskaupan uhri ja hänet on mahdollista saattaa avun piiriin vastaanottolain perusteella (POL-2020-38265, sivu 8).

Uhrin auttamista ja siihen liittyviä mekanismeja ei käydä tässä opinnäytetyössä seikkaperäisemmin läpi opinnäytetyön rajauksesta johtuen.

Ihmiskaupan uhrin tunnistaminen ei ole missään tapauksessa yksinkertaista. Se on kuitenkin erittäin keskeisessä roolissa prosessiin liittyen. Uhrin tunnistaminen on kuitenkin hankalaa, koska ihmiskauppaan liittyvien rikosten kirjo on laaja (Rantanen, 2020, sivu 15).

Ihmiskaupan uhrin ovat erilaisia. Asian parissa työskenteleville poliiseille (Majewski, 2020) suoritettujen haastattelujen mukaan osa ihmiskaupan uhreista ovat tietoisia siitä, että he ovat rikoksen uhreja ja riiston kohteita, mutta he eivät pysty tuomaan sitä julki. Tämän lisäksi on myös ihmiskaupan uhreja, jotka taas eivät ymmärrä sitä, että ovat riiston kohteena. Esimerkiksi romanialaisen naispuoleisen uhrin mielestä on ollut täysin normaalia, että hän tekee työt ja mies ottaa rahat. Toisena esimerkkinä voi mainita niin sanotun Loverboy-ilmiön, jossa uhrilla on kiintymystä hyväksikäyttäjäänsä kohtaa.

Uhrien avunpiiriin ohjaaminen on haasteellista, koska uhrin ei aina halua palveluita, koska eivät miellä olevansa uhreja. Poliisissa on paljon kokemuksia siitä, että ihmiset on joskus vaikeata saada ymmärtämään, että ovat ihmiskaupan uhreja. Osa uhreista ei ylipäätään ymmärrä mitä ihmiskauppa on (Majewski, 2020, sivut 46-47).

Ihmiskaupan uhreja tunnistettaessa on tärkeää huomioida, että kyseisen rikoksen uhriksi päätyminen ei katso henkilön ikää tai sukupuolta. Ihmiskaupan uhri voi olla ulkomaalainen, kanta suomalainen, suomen kansalainen, pitkään suomessa oleskellut, hetki sitten maahan saapunut, laittomasti maassa oleskeleva ja niin edelleen (POL-2020-38265, sivu 5). Uhri voi kirjaimellisesti olla lähes kuka tahansa.

Ihmiskauppaan ilmiönä suuntautuneessa tutkimuksessa (Viuhko) on tehty havaintoja aloista, joilla ihmiskauppa on erityisesti esiintynyt. Listaus ei ole tyhjentävä, eikä sitä myöskään ole tarkoitettu sellaiseksi. Alla olevan listauksen tarkoituksena ei myöskään ole korostaa, että kyseisillä aloilla esiintyisi aina ihmiskauppa. Listaus aloista, joilla ihmiskauppa on erityisesti esiintynyt (POL-2020-38265, sivu 4):

- Ravintola-ala
- Rakennusala
- Siivousala
- Kauneudenhoitoala
- Maatalous, puutarha-ala, kasvihuoneet, marjanpoiminta
- Kotitaloustyö
- Prostituutio
- Erotiikkapalveluliikkeet ja Thai-hierontapaikat

Ihmiskaupan uhri voi siis olla kuka tahansa. Hyväksikäytön kohteeksi joutuminen ei katso henkilön kansallisuutta tai sukupuolta. Eri tahot ovat alttiimpia joutua hyväksikäytön uhreiksi kuin toiset.

2.10 Esitutkinta ja rikosprosessi

Koulutuksen tavoitteena on tehdä poliisin toiminnasta ammattimaisempaa ja tehokkaampaa. Poliisin rooli ihmiskaupan vastaisessa työssä liittyy kiinteästi rikosprosessiin ja siitä erityisesti esitutkintaan eri vaiheineen. Tässä kappaleessa määrittelen lyhyesti rikosprosessiin ja siitä erityisesti esitutkintaan ja sen vaiheisiin liittyvää käsitteistöä

Rikosprosessi on menettelynä säädetty lainsäädännössä. Sen tarkoitus on toteuttaa rikosvastuuta yksittäisissä tapauksissa. Rikosvastuu on tulkittava käsitteenä laajemmin; tavoite ei ole osoittaa rikoksesta epäillyn olevan syyllinen. Esitutkinnan lopputulema voi aivan yhtä hyvin olla, että tutkinnan kohteena ollut henkilö ei ole syyllistynyt mihinkään rikokseen. Rikosprosessin eri vaiheita ovat:

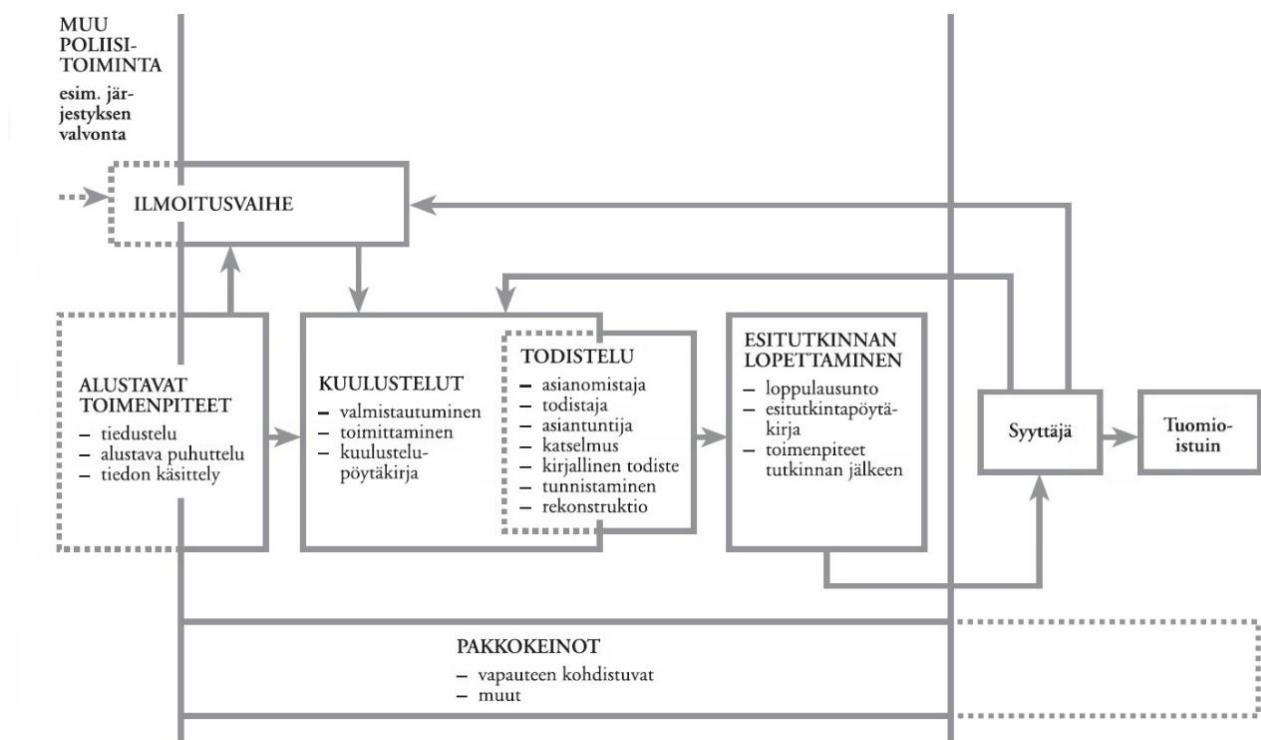
- 1) Esitutkinta
- 2) Syyteharkinta
- 3) Oikeudenkäynti tuomioistuimessa
- 4) Rangaistuksen ja muun rikosoikeudellisen seuraamuksen täytäntöönpano.

Esitutkintaa ei ole käsitteenä määritelty lainsäädännössä. Se (esitutkinta) voidaan määritellä selvityksen hankkimiseksi teosta, jota epäillään rikokseksi mahdollisen syyteharkinnan suorittamista ja rikokseen liittyvän oikeudenkäynnin valmisteluja varten. Esitutkinnan yhteydessä kerätään ja järjestellään rikosprosessin seuraavissa vaiheissa tarvittava todistusaineisto (Fredman ym. 2020, sivut 15-16).

2.11 Esitutkinta ja sen eri vaiheet

Niin sanottu täysimääräinen esitutkinta voidaan jakaa seuraaviin vaiheisiin: ilmoitusvaihe, alustavat toimenpiteet, pakkokeinot, kuulustelu ja todistelu sekä esitutkinnan päättäminen. Kuvio alla kuvattuna Fredman ym. 2020 kirjassa Esitutkinta ja pakkokeinot sivulla 29.

Kuva 3. Esitutkinnan eri vaiheet

2.11.1 Ilmoitusvaihe

Rikokset tulevat ilmi eri tavoilla, ilmitulon muoto riippuu monesti rikostyyppistä. Niin sanotut massarikokset, kuten liikenne rikokset paljastuvat useimmiten liikennevalvonnan yhteydessä tai ilmoituksina vahinkoa kärsineen tai muun ulkopuolisen ilmoituksella. Talouselämässä tapahtuvasta rikollisuudesta puolestaan ilmoittavat ainakin eri viranomaiset ja/tai velkojat. Järjestäytyneeseen talousrikollisuuden ilmitulo perustuu osittain myös poliisiin suorittamaan systemaattiseen tiedonhankintaan. Väkivalta- ja seksuaalirikokset puolestaan tulevat poliisiin tietoon yleensä sivullisen tai uhrin ilmoituksen perusteella. Virkarikokset taas kanteluiden, ylempien viranomaiset tai laillisuusvalvonnassa tehtyjen havaintojen tai tutkivan journalismin seurauksena. Ihmiskauppa, paritus ja huumausainerikollisuus etenevät pääsääntöisesti esitutkintaan poliisin suorittaman rikostiedustelun avulla.

Ilmoitusvaihe on ajallisesti ennen esitutkinnan käynnistämistä ja sen käynnistämisen jälkeinen aika. Ilmoitusvaihe on kuvattu alkavaksi jo ennen kuin esitutkinta alkaa. Syynä tähän on esitutkintaa säätelevässä lainsäädännössä, jossa rikosilmoituksen vastaanottamisen kynnys on matalampi kuin

kynnys, jolla varsinainen esitutkinta aloitetaan. Ilmoitus pitää ottaa vastaan ja kirjata teosta, jota voidaan pitää rikoksena ja lisäksi myös tapahtumasta, mitä ilmoituksen tekijä pitää rikoksena. Ilmoitus on kirjattava siitä huolimatta, vaikka ilmoituksen vastaajanottajalla olisi asiasta toisenlainen käsitys (ETL 3:1.1). Varsinaisesta kynnyksestä esitutkinnan aloittamisella säädetään esitutkintalain 3:1.1. Kyseisen säädöksen mukaan esitutkinta on toimitettava, jos poliisille tehdyn ilmoituksen tai muun syyn perusteella on syytä epäillä, että rikos on tehty (Fredman ym. 2020, sivu 28).

2.11.2 Alustavat toimenpiteet

Alustavat toimenpiteet voivat myös ajoittua aikaan ennen kuin esitutkinta on aloitettu. On yleistä, että asiassa joudutaan selvittämään, onko siinä ylipäätään syytä epäillä rikosta ja ovatko edellytykset esitutkinnan aloittamiselle olemassa. Esimerkkinä voi käyttää kadulta löytynyttä, pahasti loukkaantunutta ihmistä. Kyseessä voivat olla onnettomuus, sairaskohtaus tai juopumus ja näiden lisäksi asiassa on myös rikoksen mahdollisuus. Poliisin on virkavelvollisuutensa nojalla ryhdyttävä selvittämään kyseisen henkilön viimeisiä vaiheita ja liittykö tapahtumaan rikos. Jos asiassa on syytä epäillä rikosta, niin esitutkinta on aloitettava.

Alustavat tutkintatoimenpiteet, jotka ovat tutkinnan menestymisen ja jatkamisen kannalta välttämättömiä on tehtävä, vaikka tapauksen tutkintavastuussa olevia henkilöitä ei ole vielä määritetty. Tutkinnanjohtaja tekee tarvittaessa ratkaisun esitutkinnan toimittamiseen ja siihen kuuluvien seikkojen selvittämiseen liittyen. Tutkinnanjohtajan tekemä päätös ei kuitenkaan ole tutkinnan aloittamisen välttämätön muotoedellytys. Suurin osa rikosasioista hoidetaan päätökseen ilman tutkinnanjohtajaa joko suppeassa esitutkinnassa tai sakkomenettelyssä. Lisäksi esitutkintakynnys ylittyy useimmiten niin selvästi, että tutkinnanjohtajan muodolliselle päätökselle ei ole tarvetta.

Vakavassakin rikoksessa esitutkinnan eri suoritusvaiheet voivat olla ongelmattomia. Esimerkiksi jos epäilty tavataan verekseltään rikospaikalta, voidaan tutkinnassa suhteellisen nopeastikin siirtyä todistajien ja asianosaisten lopullisiin kuulemiseen sekä esitutkintapöytäkirjan kokoamiseen. Jos taas kysymyksessä on niin sanotusti "pimeä rikos", saatetaan siinä tarvita monenlaisia tutkintatoimenpiteitä, joista osa voi jälkikäteen tarkasteltuna osoittautua tarpeettomiksi. Esitutkintalaissa on säädös (ETL 3:11.1), jonka mukaan esitutkinta on toimitettava ilman aiheetonta viivytystä. Useimmiten tämä on edellytys myös tutkinnan menestyksekkäälle suorittamiselle.

Alustavat esitutkintatoimenpiteet jäävät siis niin sanottujen varsinaisten esitutkintatoimenpiteiden ulkopuolelle. Alustavilla esitutkintatoimenpiteillä tarkoitetaan varsinaisen esitutkinnan edellytysten ja jo aloitetun tutkinnan suuntaamisen selvittämistä varten tehtäviä vapaamuotoisia tiedustelutyyppisiä toimenpiteitä. Varsinaisessa esitutkinnassa suoritettavat toimenpiteet ovat huomattavissa määrin "prosessinomaisempia" eli muotomääräyksiin sidottuja. Alustavilla tutkintatoimenpiteillä hankittu tieto on vihjetyyppistä ja jos se osoittautuu varsinaisen esitutkinnan kannalta olennaiseksi ja siihen vaikuttavaksi, pitää tieto tallentaa muotomääräyksiä esitutkintatoimenpiteitä käyttämällä. Alustaviin tutkintatoimenpiteisiin kuuluvat tiedustelu, alustava puhuttelu ja tiedon käsittely.

Tiedustelu on jaettu kriminaalitaktiikan opetuksessa sisäiseen ja ulkoiseen tiedusteluun. Sisäinen tiedustelu tarkoittaa esitutkintaviranomaisen hallussa entuudestaan olevien, tutkinnan kannalta hyödyllisten tietojen järjestämistä ja kokoamista. Jos kyseessä ovat rikokset ovat keskenään samankaltaisia ja mahdollisesti samojen henkilöiden tekemiä, niin näitä koskevia tietoja yhdistellään. Tästä käytetään termiä rikosten sarjoittaminen. Ulkoisella tiedustelulla puolestaan hankitaan tietoja toisilta viranomailta ja myös yleisöltä. Ulkoista tiedustelua voidaan kutsua myös kentätiedusteluksi,

koska se suunnataan myös muualle kuin toisiin viranomaisiin. Tästä esimerkkinä mainitaan "ovellekoputusmenetelmä", jossa tutkijat suorittavat rikospaikan läheisyydessä ovelta ovelle tiedusteluja, että ovatko henkilöt tehneet mahdollisesti asiaan liittyviä havaintoja.

Tiedustelun osana ovat myös etsinnät, jotka voivat olla tavara- tai henkilöetsintöjä. Näissä käytetään apuna poliisin rekistereitä ja tarvittaessa turvaudutaan etsintäkuulutukseen.

Alustavien puhuttelut eroavat esitutkinnassa suoritettavista varsinaisista kuulusteluista sen suhteen, että niiden yhteydessä ei tarvitse ottaa huomioon kaikki esitutkintalaissa säädettyjä muotomääräyksiä. Alustavissa puhutteluissa kuulusteltavaa on kohdeltava samalla tavoin kuin varsinaisessa kuulustelussa. Alustavien puhuttelujen tarkoituksena on monesti henkilön aseman selvittäminen esitutkinnassa. Jos henkilön asema on jo tiedossa, niin se pitää ilmoittaa hänelle ja kyseinen asema myös määrittää hänen esitutkintalaissa säädetty oikeutensa ja velvollisuutensa (Fredman ym. 2020, sivut 30-31).

2.11.3 Pakkokeinot

Rikosprosessuaalisilla pakkokeinoilla puututaan lainsäädännöllä suojattuihin oikeushyviin häiriöttömän rikosprosessin kulun turvaamiseksi ja sen saattamiseksi aineellisesti oikeaan tulokseen.

Rikosprosessuaalisten pakkokeinojen tärkeimpiä tunnuspiirteitä kuvataan tässä kappaleessa. Pakkokeinolla puututaan yksilön lainsäädännöllä - useimmiten perustuslailla suojattuihin etuuksiin. Pakkokeinon käyttö edellyttää rikosta tai epäiltyä rikosta. Pakkokeinoa käytetään rikosprosessuaalisessa tarkoituksessa, kuten rikosprosessin häiriöttömän kulun turvaamiseksi estämällä rikoksesta epäillyn, syytetyn tai tuomitun pakeneminen. Pakkokeinolla voidaan ottaa talteen sekä varmistaa todisteita rikosprosessin kohteena olevaan rikokseen liittyen. Lisäksi pakkokeinolla voidaan varmistaa loukatun oikeustilan palautuminen rikosta edeltävään aikaan tai rikokseen liittyvän vahingonkorvausvaatimuksen täytäntöönpano. Varmistaa rikoksella saavutetun hyödyn poisottaminen ja muun menettämisseuraamukseen liittyvien vaatimusten täytäntöönpano ja rikollisen toiminnan jatkumisen estäminen (Fredman ym. 2020, sivu 679).

Pakkokeinot ovat käytössä tapauksen esitutinnan aikana, mutta sen lisäksi myös myöhäisemmissä rikosprosessin vaiheissa tarpeen vaatiessa, kunnes tuomioistuimen tuomitsemien seurausten täytäntöönpano alkaa. Tämän lisäksi esitutkintaviranomaisten pitää ottaa huomioon myös asianomistajan etu ja sen turvaaminen. Pakkokeinolain mukaisten pakkokeinojen käyttäminen on mahdollista vasta esitutinnan aloittamisen jälkeen. Tämä johtuu siitä, että kaikkien pakkokeinojen edellytyksenä on ainakin se tasoinen todennäköisyys rikoksesta, että esitutinnan aloittamisen edellytykset ovat olemassa. Rikoksen paljastamiseen voivat tulla kysymykseen myös poliisilaissa säännellyt toimenpiteet. Useimpien pakkokeinojen käyttämisestä päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Oikeusturvasyistä johtuen valta päättää vangitsemisesta ja eräistä muista pakkokeinosta on ainoastaan tuomioistuimella. Näissä tapauksissa toimivalta esityksen tekemiseen on pääsääntönsä mukaan pidättämiseen oikeutetulla virkamiehellä (Fredman ym. 2020, sivu 32).

Pakkokeinoja käsitellään nimenomaisesti näytön hankkimisen ja rikoksen paljastamisen näkökulmasta omassa kappaleessaan - salaiset pakkokeinot.

2.11.4 Kuulustelu ja todistelu

Esitutinnan keskeisiä toimenpiteitä ovat kuulustelut ja muiden todisteiden järjestäminen, kokoaminen ja tallentaminen. Kuulusteluissa tutkija käy läpi todistajien ja asianosaisten kanssa tutkittavaa rikosta koskevia tietoja. Kuulustelussa kertyneet tiedot kirjataan ylös kuulustelupöytäkirjaan, jonka kuulusteltava hyväksyy. Kuulustelu voidaan tallentaa myös teknisesti tallenteelle. Kuulustelukertomus voidaan ottaa myös puhelimitse tai muulla tiedonsiirtovälineellä. Kuulustelusta voidaan erottaa seuraavat vaiheet: kuulusteluun valmistautuminen, kuulustelun toimittaminen ja kuulustelukertomuksen tallentaminen.

Muita todisteita, niiden hankkimista ja talteen ottoa ei ole säädelty esitutkintalaissa lukuun ottamatta esitutkintapöytäkirjaa ja sen liitteitä. Jutun tutkija ja viime kädessä tutkinnanjohtaja sekä syyttäjä ratkaisevat mitä kuulusteluja ja muita esitutkintatoimenpiteitä suoritetaan. Myös tutkinnan asianosaisilla on oikeus tehdä aloitteita näiden suhteen - asianosaisen pyytämät kuulustelut ja muut tutkintatoimenpiteet on suoritettava, jos asianosainen osoittaa, että ne saattavat vaikuttaa asiaan eikä niistä aiheudu asian laatuun nähden kohtuuttomia kustannuksia (ETL 3:7). Tästä kuitenkin päättää esitutkinnan aikana tutkinnanjohtaja ja kun asia siirretty syyttäjälle syyttäjä (Fredman ym. 2020, sivu 38).

2.11.5 Esitutinnan päättäminen

Esitutkinta päätetään normaalisti niin, että se saatetaan syyttäjän ratkaistavaksi. Esitutinnan valmistumisen jälkeen asia on toimitettava syyttäjälle syyteharkinnan suorittamiseksi tai rangaistusmääräyksen tai rikesakkomääräyksen antamista varten. Jos suoritetussa tutkinnassa on selvinnyt, että rikosta ei ole tehty tai asiassa ei voida nostaa ketään vastaan syytettä tai esittää muuta rikokseen perustuvaa julkisoikeudellista vaatimista, esitutkinta päätetään saattamatta sitä syyttäjälle käsiteltäväksi (ETL 10:2,2).

Tapausta ei myöskään saateta syyteharkintaa silloin, kun esitutkinnassa ilmenee, että rikoksesta epäilty on alle 15-vuotias, kuollut tai syyteoikeus on vanhentunut. Tapausta ei myöskään saateta syyttäjän ratkaistavaksi tapauksissa, joissa asianomistajarikoksessa asianomistaja ei vaadi rangaistusta tai on luopunut rangaistusvaatimuksestaan. Esitutkintalain 3:9 ja 3:10 §:ssä säädetään esitutkinnan toimittamatta jättämisestä, sen lopettamisesta ja rajoittamisesta sellaisissa tapauksissa, joissa tutkintakynnys muuten ylittyisi. Päätöksen esitutkinnan toimittamatta jättämiseen tai lopettamiseen liittyen tekee poliisimies tai tutkinnanjohtaja. Päätöksen esitutkinnan rajoittamisesta tekee syyttäjä.

Esitutkinnan valmistumisen jälkeen laaditaan siitä kertyneestä materiaalista esitutkintapöytäkirja, jos se on asian jatkokäsittelyn kannalta tarpeellista. Esitutkintapöytäkirjassa tuodaan esille kuulustelupöytäkirjat ja selostus suoritetuista tutkintatoimenpiteistä. Siihen liitetään tutkinnassa kertyneet asiakirjat siltä osin, kun niillä voidaan olettaa olevan merkitys asian suhteen ja laissa ei toisin säädetä. Esitutkintapöytäkirja toimii perustana syyttäjän suorittamalle syyteharkinnalle ja myöhemmin tapahtuvalle syytteen ajamiselle. Esitutkintapöytäkirjan avulla asianosaiset valmistautuvat tulevaan oikeudenkäyntiin ja esitutkintapöytäkirja on myös tuomioistuimen puheenjohtajan käytössä hänen valmistellessaan oikeudenkäynnin johtamista (Fredman ym. 2020, sivut 40-41).

2.12 Salaiset pakkokeinot

Ihmiskauppa on hyvin usein piilorikollisuutta kuten edellä on todettu. Se ei ole rikoslajina helpoimasta päästä tutkittava. Ihmiskaupparikoksissa hyvin usein teon kohteeseen vaikutetaan psyykkisesti voimakkaasti. Tällä voi olla huomattavakin vaikutus siihen, millaisia tietoja esimerkiksi kuuntelussa ihmiskaupparikokseen liittyen sen uhrilta voidaan saada.

Tämä on huomioitu silloin, kun ihmiskaupparikos on säädetty rangaistavaksi. Säädöksen laadinnan yhteydessä huomioitiin, että ihmiskaupan tutkinnassa pitäisi olla mahdollista käyttää riittäviä telepakkokeinoja. Lisäksi esityksessä oli katsottu, että myös peitetoiminnan pitäisi olla pakkokeinona mahdollinen ihmiskaupparikoksen tutkinnassa. Esityksessä ihmiskauppa ja törkeä ihmiskauppa liisättiin telekuuntelun ja teknisen kuuntelun perusterikoksiksi. Eduskunnan perustuslakivaliokunta hyväksyi ehdotukset. Muutos tarkoitti samalla sitä, että ihmiskauppa ja törkeä ihmiskauppa tulivat peitetoiminnan perusterikoksiksi, koska niiden perusteet määrittyvät pääsääntöisesti viittaamalla telekuuntelun perusterikoksiin.

Perusmuotoisen ihmiskaupan rangaistusasteikko on vähintään neljä kuukautta ja enintään kuusi vuotta vankeutta. Törkeä tekemuodon rangaistusasteikko puolestaan on vähintään kaksi vuotta ja enintään 10 vuotta vankeutta. Teon suuri moitittavuus ilmenee jo sen rangaistusasteikosta. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että ihmiskaupan tutkinnassa on mahdollista käyttää useita eri pakkokeinolaissa määriteltyjä pakkokeinoja. Pakkokeinolain 10 luvussa säädettyistä salaisista pakkokeinoista on ihmiskaupparikosten tutkinnassa mahdollista käyttää seuraavan luettelon mukaisia pakkokeinoja. Tämä luonnollisesti edellyttää, että niille säädetyt yleiset sekä pakkokeino kohtaisesti määritellyt erityiset edellytykset täyttyvät.

- telekuuntelu (PKL 10:3);
- tietojen hankkiminen telekuuntelun sijasta (PKL 10:4);
- televalvonta (PKL 10:6);
- televalvonta teleosoitteen tai telepäätelaitteen haltijan suostumuksella (PKL 10:7);
- tukiasematietojen hankkiminen (PKL 10:10);
- suunnitelmallinen tarkkailu (PKL 10:12);
- peitelty tiedonhankinta (PKL 10:14);
- tekninen kuuntelu (PKL 10:16);
- tekninen katselu (PKL 10:19);
- tekninen katselu kotirauhan suojaamassa paikassa tai kohdistettuna vapautensa menettäneeseen (PKL 10:19.3);
- tekninen seuranta (PKL 10:21);
- tekninen laitetarkkailu (PKL 10:23);
- teleosoitteen tai telepäätelaitteen sijaintietojen hankkiminen (PKL 10:25);
- peitetoiminta (PKL 10:27);
- valeosto (PKL 10:34);
- tietolähdetoiminta (PKL 10:39);
- tietolähteen ohjattu käyttö (PKL 10:39.2);

Näiden lisäksi tutkittaessa törkeää ihmiskauppaa on mahdollista käyttää pakkokeinolain 10 luvun 17 §:ssä määritelty asuntokuuntelua, luonnollisesti edellytysten täyttyessä (Koivukari ym. 2022, sivut 288-289).

Pakkokeino-valikoima ihmiskaupparikosten tutkinnassa on siis laaja. Tämä on perusteltua, kun huomioidaan, miten moitittavasta teosta on kysymys. Valtioneuvoston selvitys ja tutkimustoiminnan

julkaisusarjan selvityksessä, ihmiskauppa ja sen lähirikokset (2022:18) tehtiin käytössä olevan aineiston perusteella havainto, että tele- tai muulla vastaavan kaltaisella pakkokeinolla saatua näyttöä ei juurikaan käytetä ihmiskaupparikoksissa. Keskeisimpänä näyttönä olivat useimmiten eri asianosaisten kertomukset.

Esimerkkejä telepakkokeinojen käytöstä oli kyseisen selvityksen läpikäymässä aineistossa joitakin. Esimerkiksi vuonna 2013 työperäistä ihmiskauppaa koskevassa tutkinnassa telekuuntelua käytettiin teon kohteiden työolosuhteiden ja niihin liittyvien samankaltaisuuksien sekä rikoksesta epäillyn toimintaa koskevan tahallisuuden, että tekoihin liittyvän peittelyn selvittämiseksi ja muun näytön hankkimiseksi. Kyseisessä tutkimushankkeessa tehtiin havainto, että työperäistä ihmiskauppaa koskevissa asioissa esitetty näyttö vaikuttaisi olevan laajempaa ja monipuolisempaa kuin muissa ihmiskauppaa koskevissa tapauksissa.

2.13 Kuulustelujen tallentaminen

Keskeinen näyttöön liittyvä ongelman ihmiskauppatapauksissa on näytön pohjautuminen suurilta osin asianosaisten kertomuksiin. Lisäksi valtioneuvoston selvitys ja tutkimustoimikunnan hankkeen haastatteluissa ilmeni, että ihmiskaupan tutkinnassa ei aina välttämättä ole löydettävissä epäillyn teon tutkintaan parhaalla tavalla sopivaa pakkokeinoa. Selittävänä tekijänä tälle on se, että ihmiskauppaa tutkittaessa käytössä olevien pakkokeinojen määrä on hyvin laaja ja niiden kynnyksien on riippuvainen monesta muustakin asiasta kuin pakkokeinon peruserikoksesta. Erityisesti salaisten pakkokeinojen käyttö merkitsee aina puuttumista yksilön perusoikeuksiin, joten niitä ei voida käyttää varmuuden vuoksi, vaan pakkokeinon käytölle pitää olla esitettäessä painavat perusteet ja oletus, että niillä saadaan tutkittavan rikoksen kannalta merkityksellistä tietoa.

Melko monessa tapauksessa ihmiskauppaa koskeva syyte hylättiin nimenomaan näytön riittämättömyyteen liittyvästä syystä. Jos kysymys on ollut asiasta, jossa näyttö perustuu keskeisesti asianosaisten kertomukseen, voidaan tehdä perusteltu oletus, että epäiltyä tekoa tutkittaessa lisänäyttöä olisi voinut olla saatavissa erilaisia pakkokeinoja hyödyntämällä. Esimerkkeinä tällaisista pakkokeinosta ovat telepakkokeinot, peitetoiminta ja tarkkailu. Euroopan ihmisoikeussopimus on korostanut Euroopan ihmisoikeussopimuksen 4 artiklaan perustuen viranomaisiin kohdistuvaa positiivista toimintavelvoitetta, joka korostaa epäiltyjen ihmiskaupatekijöiden tehokasta ja perusteellista tutkimista. Positiivinen toimintavelvoite edellyttää myös perusteellisuutta näytön hankkimisessa. Tavoitteena on saada teon olosuhteet riittävän kattavasti selvitettyä. Tämä voi myös edellyttää pakkokeinojen käyttämistä. Positiivinen toimintavelvoite on huomioitava ihmiskauppaa tutkittaessa, sen edellyttämät lainsäädännölliset edellytykset luonnollisesti huomioiden (Koivukari ym. 2022, sivut 290-291).

Ihmiskaupparikosten tutkinnassa kuulustelun digitaalinen tallentaminen voi olla tarkoituksenmukaista. Sillä voidaan ennakoita asianomistajan mahdollista maasta poistumista tai sitä, että kuulustelun olosuhteet tai esitetyn vastauksen sisältö pitää todentaa jälkikäteen. Ennen suorituksen tallentamista pitää kuitenkin mieltää, että ollaanko videoimassa kuulustelua vai tehdäänkö videokuulustelu.

Kuulustelutilaisuus saadaan tallentaa poliisin toimesta ääni- ja kuvataallenteelle. Esitutkintalain 9 luvun 3 §:ssä säädetään, että kuulustelu saadaan ottaa kokonaan tai osittain ääni- ja kuvataallenteelle. Kuulustelu pitää tallentaa osittain tai kokonaan, jos siihen on asian laatuun tai kuulusteltavan henkilöön liittyviä seikkoja, joiden perusteella kuulustelun suorittamistapa, sen aikaiset tapahtumat tai kuulusteltavan antaman kertomuksen jälkikäteinen todentaminen on tarpeellista. Kyseinen säädos myös edellyttää, että tallentamisesta ilmoitetaan kuulusteltavalle.

Esitutkintalain 9 luvun 4 § - kuulustelutilaisuuden tallentaminen todisteena käyttämistä varten mukaan asianomistajan ja todistajan kuulustelu pitää tallentaa ääni- ja kuvatallenteelle, jos sitä aiotaan käyttää oikeudenkäynnissä todisteena eikä kuultavaa voida nuoren iän tai henkisen toiminnan häiriintyneisyyden vuoksi todennäköisesti kuulla henkilökohtaisesti ilman, että se aiheuttaisi kuulusteltavalle haittaa. Tallentamisesta pitää ilmoittaa kuulusteltavalle ennen sen aloittamista ja siinä on huomioitava kuulusteltavan kehitystaso.

Tutkinnanjohtajan päätöksellä myös muut kuin esitutkintaviranomaiset, voivat kuulustelijan valvonnassa esittää kysymyksiä kuulusteltavalle. Lisäksi rikoksesta epäillylle on varattava mahdollisuus esittää kysymyksiä kaikista asian selvittämisen kannalta merkityksellisistä seikoista. Rikoksesta epäillyn pyynnöstä hänen kysymyksensä saa esittää tarvittaessa myös asiamies tai avustaja. Kuulustelija voi määrätä, että kyseiset kysymykset pitää esittää kuulustelijan välityksellä kuulusteltavalle. Myös syyttäjälle pitää varata mahdollisuus esittää kysymyksiä kuulusteltavalle.

Säädöksen viimeisen momentin kolmannen kohdan mukaan kyseistä säädöstä kuulustelusta ja tallentamisesta sovelletaan myös rikoslain 25 luvun 3 tai 3a §:ssä tarkoitetun ihmiskaupan ja törkeän ihmiskaupan 18 vuotta täyttäneeseen asianomistajaan silloin kun hänen kuulemisensa oikeudenkäynnissä vaarantaisi hänen terveytensä tai aiheuttaisi muuta vastaavaa merkittävää haittaa.

Esitutkintalain 9 luvun 4 §:ssä määritelty kuulustelutilaisuuden tallentaminen todisteen käyttämistä varten on siis mahdollista myös ihmiskaupparikoksien osalta. Kuulustelutilaisuutta järjestettäessä on vaan huomioitava se, että se edellyttää kuulustelutilaisuudelle huomattavasti enemmän vaatimuksia, kuin esitutkintalain 9 luvun 3 §:ssä säädetty kuulustelutilaisuuden tallentaminen ääni- ja kuvatallenteeseen. Rikoksesta epäillylle tai tämän pyynnöstä hänen asiamiehelleen tai avustajalle on varattava mahdollisuus esittää kysymyksiä, mikä lisää vaatimuksia kuulustelutilaisuuden järjestelyille.

2.14 Moniviranomaisyhteistyö

Ihmiskauppaan liittyen on useita toimijoita viranomaiskentässä ja kolmannella sektorilla, joiden toimialalla ihmiskauppa tai siihen liittyvät ilmiöt voivat tulla esille. Esimerkinomaisesti työsuojelu, verohallinto, muut viranomaiset ja kolmannen sektorin toimijat, kuten rikosuhripäivystys ja ammattiliitot ovat poliisin lisäksi tahoja, jotka voivat kohdata ihmiskaupan uhrin (Ylinen ym. 2020, sivu 16).

Ihmiskaupan tutkinta- ja torjunta työ ei siis missään nimessä ole pelkästään poliisin ja muiden esitutkintaviranomaisten ponnistus. Ihmiskaupan vastaisen työn kentällä on useita toimijoita, joilla kaikilla on omalla toimialallaan keskeinen rooli tässä työssä. Ihmiskaupan parissa työskentelevien poliisien on erittäin tärkeää ymmärtää ainakin perusteet siitä, mitä toimijoita kentällä on ja mitkä kunkin toimijan toimenkuvat ovat.

Viranomaisten lisäksi kentällä on myös useita kolmannen sektorin toimijoita. Keskityn opinnäyte-työssäni yhteistyötahojen suhteen ainoastaan viranomaisiin ja niin sanottu järjestökenttä jää yksittäisten mainintojen varaan. Perusteena tälle on, että järjestökentän toimijoissa voi olla paikallisesti suuriakin eroja, kun taas viranomaisten toiminta perustuu lakiin ja viranomaiskentän tunteminen on käytännössä välttämätöntä menestyksellisessä ihmiskaupparikosten tutkinnassa.

Käsittelen tässä kappaleessa keskeisimmät viranomaiset, jotka toimivat ihmiskaupan parissa ja kuvaan lyhyesti kunkin viranomaisen tehtävät. Listaus ei ole tyhjentävä ja sen tarkoituksena on havainnollistaa suurta toimijoiden määrää, jotka työskentelevät ihmiskaupan parissa. Kuten useampi haastateltavakin toi esille, ovat viranomaisyhteistyö on ja sen hallinta todella tärkeitä ihmiskaupan

tutkinnassa ja torjunnassa. Aiheesta on luettavissa lisää esimerkiksi Poliisiammattikorkeakoulun julkaisuja -sarjassa: Katsaus työperäisen ihmiskaupan vastaisen toiminnan kehitykseen Suomessa, 2022, Jokinen ym.

Aluehallintovirasto (AVI)

Työsuojelun vastuualue on AVI:lle kuuluva vastuualue, jotka on jaettu viiteen eri AVI:n toimipisteeseen: Etelä-, Lounais-, Itä-, Sisä- ja Pohjois-Suomen toimipisteisiin. Niiden tehtävänä on valvoa työlaainsäädäntöä ja sen noudattamista. Valvontalain perusteella AVI:n työsuojeluviranomaisella on oikeus saada pääsy paikkaan, missä tehdään työtä tai missä perustellusti otaksutaan tehtävän työtä.

Jos työsuojeluviranomainen tekee havainnon laissa erikseen määritellystä rangaistavasta teosta, on hän velvollinen tekemään siitä ilmoituksen poliisille esitutkinnan suorittamista varten. Esitutkintaa suorittava viranomainen voi pyytää tutkinnan aikana kannanottoa työsuojeluviranomaisesti esimerkiksi asioiden suhteen, joita esitutkinnassa pitäisi selvittää tai rikosnimikkeiden osalta. Niin sanotuissa työrikoksissa syyttäjän on varattava työsuojeluviranomaiselle ennen syyteharkinnan päättämistä lausunnon antamiselle.

Digi- ja väestövirasto (DVV)

DVV tarjoaa suurta määrää erinäisiä palveluita esimerkiksi parisuhteeseen ja avioliittoon liittyen, lapseen liittyen kuten nimeen liittyvät asiat ja henkilötunnus, sekä vanhemmuuden vahvistaminen. Lisäksi DVV tarjoaa eri todistuksia, kuten asuinpaikka- ja avioliitto todistukset. Ulkomaalaisille DVV:n kautta tulevia palveluita ovat rekisteröinti, kotikuntaan liittyvät palvelut ja oppaita (Willman-Koistinen ym. 2024, sivut 196-198).

ELY-keskus

Kyseisten virastojen työvoima-, elinkeino- ja osaaminen toiminnoissa tehdään maahanmuuttoon liittyviä eri tehtäviä. ELY-keskuksissa työskentelee maahanmuuton parissa työskenteleviä yhdyshenkilöitä, joihin on mahdollista ottaa yhteyttä ihmiskaupan ehkäisyyn liittyvissä asioissa. Keskuksset tekevät myös laajaa verkosto- ja tiedotustyötä aiheen parissa. Sen kautta viraston tietoon on tullut tapauksia joissa on ollut epäilyksiä ihmiskaupan uhriksi joutumisesta. ELY-keskusten vastuulla ovat myös paikalliset työluPALINJAUKSET (Willman-Koistinen ym. 2024, sivu 198).

Maahanmuuttovirasto (Migri)

Migri on sisäministeriön (SM) alainen lupaviranomainen ja työvoiman maahantulon osalta Migriä ohjaa SM:n lisäksi työ- ja elinkeinoministeriö. Migrissä tehdään päätöksiä koskien maahanmuutto-, turvapaikka, kansalaisuus- ja pakolaisasioihin liittyen. Lisäksi Migri ylläpitää vastaanottojärjestelmää Suomessa. Joutsenon vastaanottokeskus on Migrin osa ja Joutsenon vastaanottokeskus puolestaan pitää yllä Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmää.

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä

Auttamisjärjestelmä on viranomainen, joka toimii Sisäministeriön hallinnonalalla ja se on erikoistunut ihmiskaupan vastaiseen työhön. Sillä on keskeinen rooli ihmiskaupan uhrien auttamisessa ja

tunnistamisessa, jonka lisäksi sillä on lakisääteinen tehtävä toimia ihmiskauppaan sekä sen vastaiseen työhön liittyvissä asioissa kansallisena asiantuntijaviranomaisena.

Auttamisjärjestelmä tarjoaa neuvontaa uhrien auttamiseksi ja tunnistamiseksi sekä myös ilmiöstä laajemmin. Varsinaista etsivää työtä auttamisjärjestelmä ei tee, sen suorittavat käytännössä muut viranomaiset, sotepalvelut ja järjestöt, jotka käytännössä löytävät uhrin ja ohjaavat heidät auttamisjärjestelmän piiriin. Auttamisjärjestelmän toiminnan ytimeen kuuluu laaja sidosryhmäyhteistyö, jota tehdään viranomaisten ja kansalaisyhteiskunnan kanssa. Auttamisjärjestelmän toiminta tukee myös ihmiskaupan ilmituloa, sekä talous- ja muiden rikosten paljastumista ja harmaan talouden torjuntaa. Kotimaassa tehdyn työn lisäksi auttamisjärjestelmä on verkostoitunut kansainvälisesti ja se on myös keskeinen osa toimintaa laajempaa tavoitteena taistella ihmiskauppaa vastaan (Willman-Koistinen ym. 2024, sivut 199-200).

Ruokavirasto

Ruokavirastossa suoritetaan viranomaisvalvontaa elintarvikkeiden sekä niiden tuotantopanosten markkinoinnin valvontaan koko ketjun osalta. Lisäksi virasto valvoo esimerkiksi tukiehtojen noudattamista. Valvontaa suoritetaan useissa eri paikoissa, tuotantolaitoksissa ja tuotantotiloissa. Ruokavirasto on siis elintarvikeketjua ja siihen liittyvää toimialaa koskevan viranomaisvalvonnan keskusviranomainen.

Elintarvikeketjun valvontaan ei kuulu työntekijöiden asema, oikeudet tai työturvallisuuteen liittyvä valvonta. Kyseisessä ketjussa ja siihen liittyvissä valvontakohteissa on useita työperäiselle hyväksikäytölle alttiita toimialoja ja näin ollen tarkastusten yhteydessä tehdyt havainnot voivat nousta hyvinkin merkityksellisiksi myös ihmiskaupan torjunnan näkökulmasta (Willman-Koistinen ym. 2024, sivut 200-201).

Syyttäjälaitos

Ihmiskaupan kontekstissa syyttäjälaitoksen keskeisiä tehtäviä ovat ihmiskaupparikoksia koskeva syyteharkinta, esitutkintayhteistyö ja aiheeseen liittyvä kouluttaminen. Lisäksi se toimittaa ihmiskauppaan ja sen liitännäisrikoksiin liittyvää tilastotietoa, kuten käsiteltyjen asioiden lukumäärä, nostettujen syytteiden tai syyttämättäjäätämispäätösten ja muiden ratkaisujen lukumäärä. Esitutkintayhteistyötä ja syyttäjän roolia ihmiskaupparikosten esitutkinnassa ei käsitellä tässä yhteydessä enempää (Willman-Koistinen ym. 2024, sivut 201-202).

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL)

THL on valtion laitos, joka edistää hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta, sekä toimii asiantuntijana ja suorittaa tutkimusta. Hallinnollisesti THL on sosiaali- ja terveysministeriön alaisuudessa. Näiden palveluiden lisäksi THL muun muassa ylläpitää turvakotipalveluita, mikä on ihmiskaupan viitekehksessä merkityksellinen toiminto.

Turvakodeista on saatavilla turvattua asumista ympäri vuorokauden, välitöntä kriisiapua sekä kiireellisessä tilanteessa siihen liittyvää neuvontaa, ohjausta ja psykososiaalista tukea. Turvakotipalvelua on ensisijaisesti tarjolla lähisuuhdeväkivallan uhreille. Palvelua voidaan tarjota myös lähisuuhdeväkivaltaan rinnastettavien syiden vuoksi henkilöille, joilla on avun tarve, mikäli tarjottava apu vastaa uhrilla olevaa avuntarvetta ja avun antaminen ei aiheuta vaaraa tai haittaa muille turvakotidissa oleskeleville (Willman-Koistinen ym. 2024, sivut 202-203).

Tulli

Suomalainen Tulli toimii valtiovarainministeriön ohjauksessa ja on Euroopan unionin tullijärjestelmän osa. Tulli toimii yhteistyössä kotimaisten ja ulkomaisten viranomaisten, sekä elinkeinoelämän kanssa. Tehtäviin kuuluvat muun muassa tullirikosten torjunta, ulkomaanliikenteen valvonta ja tulliselvitys ja verotus. Tullilla on myös tiivistä yhteistyötä poliisin ja Rajavartiolaitoksen kanssa.

PTR (Poliisin, Tullin ja Rajan) - yhteistoiminnan tavoite on edistää rikosvastuun toteutumista ja lisätä turvallisuutta. Kyseisellä yhteistoiminnalla pyritään viranomaistoiminnan tehokkaaseen yhteensovittamiseen ja puuttumaan erityisesti rajat ylittävään järjestäytyneeseen rikollisuuteen (Willman-Koistinen ym. 2024, sivu 203).

Työ- ja elinkeinotoimistot (TE-toimistot)

TE-toimistoissa toimivat valtakunnalliset työlupapalvelut. Ne käsittelevät työntekijöiden oleskelulupahakemuksia ja työnantajapalveluiden osana neuvontaa liittyen työntekijöiden oleskelupa-asioihin. TE-toimistot tekevät ulkomaalaislain (301/2004) 5 luvun mukaisia osapäätöksiä työntekijöiden oleskelulupiin ja kyseisen päätöksen tekemistä varten sen on selvitettävä työsuhteen keskeiset ehdot. TE-toimistolla on mahdollisuus velvoittaa työnantaja toimittamaan hakemuksen kannalta välttämättömät lisätiedot. Edellytyksenä tälle on perusteltu aihe epäillä, ettei työnantaja täytä mainitun pykälän vaatimuksia tai että työnantajan tai työntekijän tarkoitus on kiertää maassa oleskelua tai maahantuloa koskevia säännöksiä.

TE-toimistoilla on myös mahdollisuus jakaa tietoa muille viranomaisille - tietyin reunaehdoin, koskien oleskelulupahakemuksen käsittelyprosessin esille tulleita seikkoja työntekijän työsuhteen ehdoista, maksetuista palkoista tai näiden puutteista. Näiden lisäksi työnteko-oikeuden puuttuminen tai laitton työnteko ovat yleisiä TE-toimistoille esiin tulevia väärinkäytöstilanteita. Oleskelulupahakemuksen käsittelyprosessin yhteydessä voi ylipäättään nousta esille seikkoja, joissa voi olla viitteitä hyväksikäytötilanteesta (Willman-Koistinen ym. 2024, sivu 204).

Ulosottolaitos

Ulosoton perustehtävä on pistää täytäntöön tuomioita ja muita ulosottokelpoisia päätöksiä. Esi-merkkejä näistä tehtävistä ovat hädät, turvaamistoimet, rahasaatavien perintä, pakoteasiat ja sakot, jotka on muunnettu vankeudeksi täytäntöönpano.

Ihmiskaupan kontekstissa ulosotto täytäntöönpanoviranomaisena huolehtii siihen liittyvistä väliaikaisten ja varsinaisten vakuustakavarikkojen, turvaamistoimien ja tuomioiden täytäntöönpanoista. Ulosoton täytäntöönpanotoimien onnistuminen määrittää sen, saadaanko omaisuutta vakuustakavarikkoon. Ulosotto suorittaa vastaajiin kohdistuvat takavarikot sekä ulosmittaukset ihmiskaupan uhreille maksettavien korvausten ja mahdollisten menettämisseuraamusten perimistä varten. Ulosotto pyrkii turvaamaan uhrien korvausten maksamisen tilanteissa, joissa tekijät eivät ole maksamassa kyseisiä korvauksia vapaaehtoisesti (Willman-Koistinen ym. 2024, sivu 205).

Verohallinto

Verohallinnon tehtäviin kuuluvat verovalvonta, verotuksen toimittaminen, verojen ja maksujen kanto, niiden perintä sekä tilitys ja veronsaajien oikeuksien valvonta. Työperäiseen ihmiskauppaan

ja hyväksikäyttöön liittyviä havaintoja voi tulla esille useassa verohallinnon toiminnossa. Valvonta tekee havaintoja verotusta koskevista riskeistä, virheistä, puutteista ja laiminlyönneistä. Ihmiskauppaan liittyviä asioita voidaan havaita riskienhallinnassa ja kohdevalinnassa, yhteisöjen ja henkilöiden rekisteröintiin liittyvissä tehtävissä ja erinäisissä verotuksen valvontaan liittyvissä tehtävissä, esimerkiksi verotukseen liittyvillä tarkastuksilla. Näiden lisäksi ihmiskauppaan liittyviä asioita voi tulla esille myös työvoimapainotteisten alojen viranomaisyhteistyössä suoritettavan valvonnan yhteydessä.

Verohallinnon asiakaskohtaamisissa on myös mahdollista havainnoida, kykeneekö työntekijä hoitamaan verotukseensa liittyviä asioita itsenäisesti ja tämän mahdollisesta riippuvuussuhteesta työnantajaansa kohtaan. Verohallinnolla voi olla tietoja muun muassa ilmoitetuista työnantajasta, työnantajayrityksen taustahenkilöistä, velvoitteidenhoidosta, aiemmasta toiminnasta ja yrityshistoriasta ja palkkatiedoista. Tämän lisäksi harmaan talouden selvitysyksikkö toimii osana verohallintoa (Willman-Koistinen ym. 2024, sivut 206-207).

Harmaan talouden selvitysyksikkö (HTSY)

HTSY:stä on saatavilla velvoitteidenhoitoselvityksiä (VHS), asiakasluokitteluita (ASL) ja selvityksiä. HTSY:n tehtävä on harmaan talouden torjunnan edistäminen tuottamalla tutkittua tietoa sen ilmenemismuodoista. HTSY:stä annetaan selvityksiä harmaaseen talouteen liittyvistä ilmiöistä ja niiden torjuntaan liittyen. Lisäksi HTSY antaa harmaaseen talouteen liittyviä asiantuntijalausuntoja lainsäädäntöhankkeisiin.

HTSY koordinoi myös eri viranomaisten yhteistä harmaa talous ja talousrikollisuus - tilannekuvatoimintaa, joka tarjoaa ajankohtaista tietoa harmaasta taloudesta sekä talousrikollisuudesta Suomessa kootusti. Tilannekuvan lisäksi kyseinen sivusto tarjoaa myös neuvontaa ja tietoa siitä, miten yritykset ja kansalaiset voivat toimia oikein sekä suojautua talousrikollisuudesta aiheutuvilta haitoilta.

Ihmiskaupan tutkinnan ja torjunnan näkökulmasta HTSY:n keskeinen palvelu on velvoitteidenhoitoselvitysraportti (VHS). Kyseisen raportin tiedot kuvaavat organisaation tai siihen liittyvän henkilön taloutta, toimintaa ja veroihin sekä lakisääteisiin eläke ym. maksuihin liittyvien velvoitteiden hoitoa. Kyseisellä raportilla ihmiskaupan tutkinta ja torjuntatehtävissä työskentelevillä on mahdollista saada kokonaiskuva tutkinnan kohteena olevan yrityksen toiminnasta (Willman-Koistinen ym. 2024, sivut 207-208).

3 TUTKIMUSMENETELMÄT JA TOTEUTUS

3.1 Lähtötilanne ja aiheanalyysi

Poliisia on kritisoitu haasteista esitutinnan ja rikosvastuun toteutumisen suhteen, muun muassa rikosprosessin toimijoiden ja huomattavien osaamisen liittyvien erojen sekä prosessin pitkistä kestoista (Roth & Luhtasaari, 2021, sivu 27). Aikaisemmissa Poliisiammattikorkeakouluilla tehdyissä opinnäytetöissä on tunnistettu ihmiskaupan esitutinnan kenttään liittyviä haasteita (Majewski, 2020 ja Hakkarainen & Herranen, 2021). Ongelmiksi voidaan määritellä, että ihmiskaupan esitutinnan suhteen prosessi ei siis toimi, koska prosessit kestävät, kenttään liittyy haasteita ja rikosvastuu ei toteudu.

Määriteltyjen ongelmien pohjalta suoritetun analyysin perusteella voidaan todeta, että aiheeseen liittyvässä osaamisessa on haasteita. Aiheeseen liittyen on kyllä saatavilla erilaisia verkkokoulutuksia. Siitä on laadittu muun muassa erinäisiä tarkistuslistoja (esim. Ylinen, 2022) ja lisäksi aiheeseen on tekeillä aiheanalyysiä tehtäessä laaja mallintamishanke liittyen esitutinnan parhaisiin käytänteisiin (Kankaanranta ym.). Aiheeseen liittyvää koulutusta on siis rajallisesti ja kohderyhmät ovat hyvin laajoja.

Toimintamalli osaamistason esitutkintaa suorittavien tahojen osaamisen nostamiseksi, olisi edellä mainittujen seikkojen perusteella aiheen parissa työskenteleville, esitutkintaa suorittavilla poliiseille suunnattu koulutus.

Tavoitteenani oli tehdä Poliisi (ylempi AMK) opinnäytetyö ihmiskauppaan liittyen siten, että työ olisi käytännönläheinen ja siitä voisi olla jotain konkreettista hyötyä aiheen parissa työskenteleville. Tätä opinnäytetyötä tehdessäni sain myös osallistua ensimmäisten Poliisiammattikorkeakoululla järjestettävän ihmiskaupparikosten torjuntakoulutuksen järjestelyihin, joiden yhteydessä sain ajatuksen asiasisällön luomisesta Suomen poliisiin ihmiskaupakoulutukselle. Aiheen lopullinen valinta muodostui ajatuksesta vastata tunnistettuihin haasteisiin lähestymällä asiaa uudesta näkökulmasta edellä kuvatun analyysin pohjalta.

3.2 Kohderyhmän analyysi

Analyysi kohderyhmän määrittämiseksi aloitettiin kohderyhmän tarpeiden ja ihmiskauppaan liittyvien työtehtävien näkökulmasta. Poliisissa on henkilöstöä, jotka tutkivat ihmiskauppaa päätoimisesti ja päätyönään. Tällä viitataan käytännössä Helsinkiin 2021 perustettuun valtakunnalliseen tutkintaryhmään.

Suurin osa ihmiskauppaa tutkivista poliiseista tekee sitä oman toimensa ohella. Tapausten vaatimustaso on kuitenkin pääsääntöisesti vastaava kuin mikä se on sitä päätyönään tekevillä. Oman toimen ohella suoritetussa työskentelyssä ainoastaan harvoille muodostuu niin paljon toistoja, että osaamisen taso nousee.

Kognitiivisen kuormituksen teorian mukaisesti ihmisellä on rajallinen kyky käsitellä informaatiota ja suorittaa tehtäviä samanaikaisesti, mikä voi myös johtaa henkilön ylikuormittumiseen ja sen myötä suorituskyvyn laskuun. Eli henkilöillä, joilla on päätyössään enemmän toistoja ja mahdollisuuksia

keskittyä tiettyyn tehtävään, on myös mahdollisuus saavuttaa korkeampi osaamisen taso. Rinnakkaisten toimintojen suorittajat joutuvat puolestaan jakamaan huomionsa useampien kokonaisuuksien kesken (Sweller, 1988, sivut 275-285).

Ilmiön ymmärtämiseen ja tunnistamiseen liittyvää niin sanottua peruskoulutusta on organisaatiossa ollut jo tarjolla muun muassa erilaisten verkkokoulutusten muodossa. Näillä koulutuksilla vastataan suurimman osan poliiseista, kuten VH- ja lupasektorin sekä osan rikostorjunnan työntekijöiden tarpeisiin. Ne eivät kuitenkaan juurikaan tarjoa lisäarvoa ihmiskaupan parissa työskenteleville henkilöille. Kohderyhmän rajausta tehtiin näistä lähtökohdista.

Opinnäytetyön kohderyhmänä ovat poliisiorganisaatiossa ihmiskaupparikosten esitutkintaa suorittavat poliisit; tutkinnanjohtajat, ryhmänjohtajat ja tutkijat. Muut kohderyhmät, kuten valvonta- ja hälytystoimintasektorilla, lupavalvonnassa ja muissa rikostorjunnan tehtävissä työskentelevät poliisimiehet rajataan kohderyhmän ulkopuolella.

3.3 Tutkimuskysymys

Tutkimuskysymystä tarkastellaan teoreettisen viitekehyksen sekä suoritettavien haastattelujen tulosten näkökulmasta. Opinnäytetyön tavoitteena on saada kerättyä keskeiset seikat siitä mitä asioita Suomen poliisissa ihmiskauppaa tutkiville poliiseille järjestetyn ihmiskaupakoulutuksen pitäisi pitää sisällään. Tavoitteena on saada eri menetelmillä kerätyllä materiaalilla riittävän yksinkertaisesti kokonaisuus, joka vastaa tähän kysymykseen. Laajempi oikeustieteellinen pohdinta, ilmiöön liittyvät seikkaperäisemmät kuvaukset ja laajempi pedagoginen teoreettinen viitekehys rajataan opinnäytetyöstä pois työn laajuuden vuoksi.

Opinnäytetyön päätutkimuskysymys on: Mitä asioita ja elementtejä Suomen poliisin ihmiskauppaa tutkiville poliiseille suunnatun ihmiskaupakoulutuksen pitäisi sisältää? Tarkentavana tutkimuskysymyksenä on: Miten kyseisen koulutuksen osa-alueet pitäisi käytännössä toteuttaa? Kysymyksillä kerättävän empirian tavoitteena on kehittää laajemman kokonaisuuden näkökulmasta ihmiskauppaan liittyvää koulutusta ja sen myötä myös käytännön työtä siihen liittyen.

3.4 Kvalitatiivinen tutkimusmenetelmä

Tutkimusmenetelmällä hallitaan tutkimusaineistoa ja se on myös väline tutkimukseen liittyvän materiaalin analyysissa. Lisäksi tutkimusmenetelmä on toimenpiteitä, menettelytapoja sekä käytänteitä aineiston keräämisessä ja analysoinnissa. Tutkimusmenetelmiin on myös rakennettu sisään sääntöjä, periaatteita, vaatimuksia ja rajoitteita siitä mihin sen käyttö ja soveltuminen perustuvat. Kyseiset reunaehdot antavat rajoja, vaihtoehtoja ja mahdollisuuksia tutkimusmenetelmän käyttöön (Pihlaja, 2004, sivu 140).

Opinnäytetyö tehtiin laadullisia menetelmiä hyödyntäen. Tutkimuskysymys huomioiden menetelmän valinta oli ilmeinen.

Kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus on keino tutkimuksen kohteen, käyttäytymisen ja sen tekemien päätösten syiden ymmärtämiseen. Kvalitatiiviselle tutkimukselle on tyypillistä, että se rajoitetaan usein pieneen tutkittavien kohteiden määrään. Laadullisessa tutkimuksessa on tavoite ymmärtää sen kohdetta paremmin ja kokonaisvaltaisemmin, ei selvittää määriä tai muuta vastaavaa. Kvalitatiivista tutkimusta voi soveltaa esimerkiksi vaihtoehtojen etsimiseen, sosiaalisten ongelmien tutkimukseen ja toiminnan kehittämiseen. Useimmiten tietoa kerätään joko ryhmäkeskusteluilla tai syvähaastatteluilla (Heikkilä 2014, luettu/viitattu 26.3.2024).

Se millaista sisältöä tutkimuksella tavoitellaan, määrittelee aineiston keräämisen tarkemman tavan, joko yksilö- tai ryhmähaastatteluna. Yksilöhaastattelu voidaan toteuttaa lomake- tai teemahaastatteluna. Lomake on tässä tapauksessa jäsenelty haastattelulomake, jossa jokaiselta haastateltavalta kysytään samat avoimet kysymykset samalla tavalla ja samassa järjestyksessä. Teemahaastattelu on puolestaan puolistrukturoituna tapana vapaampi menetelmä kerätä aineistoa. Käytännön tapoja toteuttaa haastattelu on joko henkilökohtaisella tapaamisella tai esimerkiksi puhelimitse. Käytännön toteutustapa valikoituu tavoitteiden mukaan (Vilkkä ym. 2004, sivut 63-64).

3.5 Aineistonkeruumenetelmä

Käytin opinnäytetyössäni aineistonkeruumenetelminä yksilö- ja ryhmähaastatteluja, jotka toteutettiin teemahaastatteluina. Osa haastateltavista täydensi haastatteluja vielä jälkikäteen puhelimitse. Haastatteluihin liittyviä käytännön asioita, kuten haastateltavien valintaa, niiden toteutusta ja konkreettisia tuloksia käsitellään omassa osiossaan.

Haastateltavien valinnassa pitää huomioida, että niissä kerätyn empirian pitää olla myös validia. Haastateltavien valinta pitää suorittaa niin, että he pystyvät antamaan lisäarvoa käsiteltävään aiheeseen ja että haastatteluissa käsiteltävä aihe liittyy heihin. Opinnäytetyöhöni suoritettujen haastatteluiden tavoitteena oli saada vastaus tutkimuskysymykseeni; Mitä asioita ja elementtejä Suomen poliisin ihmiskauppaa tutkiville poliiseille suunnatun ihmiskauppakoulutuksen pitäisi sisältää?

Haastateltavien valinta kuvataan tarkemmin omassa osiossaan, mutta lyhyesti voidaan todeta, että kaikki haastatteluihin valitut henkilöt tiesivät aiheesta paljon ja olivat keränneet asiantuntemusta siihen liittyen useiden vuosien ajan. Haastateltavia pitää myös valita määrällisesti riittävästi. Haastattelujen tavoitteena on, että niissä saatavat vastaukset alkavat toistaa itseään ja saavutetaan niin sanottu saturaatiopiste (Kananen, 2010, sivu 54).

Henkilöiden määrä, jolla on mahdollisuus tuottaa validia lisäarvoa tutkimuskysymykseen, on suhteellisen pieni. Vastaukset alkoivat toistaa itseään jo käytännössä toisesta haastattelusta alkaen, joten saturaatio saavutettiin jo suhteellisen nopeasti ja suhteellisen pienellä haastateltavien määrällä. Haastateltavien vastaukset alkoivat käytännössä toistaa toisiaan jo ensimmäisissä haastatteluissa. Vaikka kysymykset esitettiin tarkoituksella avoimina, niin haastateltavat keskittyivät samoihin teemoihin ja lähestyivät tutkimuskysymyksiä jopa yllättävänkin samankaltaisella jaottelulla ja sisällöllä.

Vastausten pienet erot johtuivat käytännössä avoimesta kysymyksen asettelusta ja haastateltavien työtehtävien sekä toimintaympäristöjen eroavaisuuksista. Haastatteluja suoritettiin riittävän kattavasti ja lisähaastattelut eivät olisi tuoneet käytännön lisäarvoa opinnäytetyöhöni.

Yksilöhaastatteluja suoritettiin yhteensä kolme kappaletta, kaikki nämä Tampereella ja lisäksi yksi ryhmähaastattelu, jossa oli kolme osallistujaa Helsingissä. Haastatteluissa saadut tulokset raportoidaan saatekirjeen mukaisesti nimettöminä. Tästä syystä haastateltavien valinnassa tai missään yhteydessä ei avata haastateltavien ikää, virka-asemaa tai sukupuolta. Henkilöt olisivat helposti tunnistettavissa jo näistä.

3.6 Teemahaastattelu

Teemahaastattelussa haastateltavalle esitetään ennalta valikoidut aiheet, joista haastateltava kertoo niin sanotulla vapaalla kerronnalla. Tavoitteena on saada haastateltava kertomaan mahdollisimman laajoja tulkintoja ja havaintoja aiheesta, jota haastattelu käsittelee. Asioiden käsittelyjärjestys ei välttämättä ole sama jokaisen haastateltavan kohdalla, haastattelu voi edetä vapaassa järjestyksessä samojen valikoitujen teemojen ympärillä.

Teemahaastattelu soveltuu tiedonkeräämiseen vähemmän tunnetuista asioista ja ilmiöistä. Teemahaastattelussa on tärkeää, että haastattelija ei johdattele tilannetta, vaan että se etenee haastateltavan mukaan. Haastattelutyypinä teemahaastattelu jää lomakehaastattelun ja avoimen haastattelun väliin (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2006, luettu/viitattu 20.3.2024).

Teemahaastattelu edellyttää hyvää perehtymistä käsiteltävään aiheeseen ja haastateltavien tunteudesta. Haastateltavat pitää valita huolellisesti, koska se mahdollistaa edellytykset saada tietoa kiinnostavasta aiheesta. Myös haastattelun teemat pitää rakentaa tutkimuskysymysten pohjalta huolellisesti. Haastattelun teemoilla ja haastateltavien valinnalla on ratkaiseva vaikutus siihen millaista tietoa, tutkimuksessa saadaan kerättyä (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2006, luettu/viitattu 20.3.2024).

Valitsin teemahaastattelun, koska en halunnut rajata haastateltavien asiantuntijoiden vastauksia millään tasolla. Tähän vaikutti myös se, että koska olen työskennellyt itse aihealueen parissa useita vuosia ja tunnen osan haastateltavista entuudestaan, liian yksilöidyt kysymykset olisivat vääjäämättä ohjanneet opinnäytetyöni suuntaa, sillä ne olisivat helposti vaikuttaneet myös haastateltaviin.

Tavoitteenani oli saada haastateltavien omia näkemyksiä ja rakentaa opinnäytetyöni empiriaa siitä näkökulmasta. Tein kaikki haastattelut, kolme yksilöhaastattelua ja yhden ryhmähaastattelun teemahaastatteluina.

3.7 Haastatteluaineiston analyysi

Laadullisella tutkimusmenetelmällä kerätyn aineiston analyysi on tekijänsä päätöksiä, käytännön tason ratkaisuja ja ajatusten tuloksia. Menetelmien, joita analyysissä hyödynnetään pitää olla yhteydessä kyseiseen tutkimukseen kuuluvien ongelmien, kysymysten ja päämäärän kanssa. Käytetyn analyysin menetelmän olisi läpäistävä koko tutkimuksen prosessi.

Määrällisessä ja laadullisessa tutkimuksessa niiden toteutustavat ovat erilaisia. Molemmissa tutkimusmenetelmissä on kuitenkin tavoitteena selittää, kuvata ja ymmärtää kohdetta, jota tutkitaan. Tutkimusaineistolla ja siitä laaditulla analyysillä tutkijan tavoite on ymmärtää tutkimuksensa kohdetta mahdollisimman yksityiskohtaisesti. Analyysin ja sen tuloksena saatujen tietojen on oltava luotettavia, mikään tekijä ulkopuolelta ei voi vääristää niitä. Jos tulos ja tiedot ovat vääriä, niin se johtaa niistä tehtävät päätelmät ja tulkinnat ainakin jossain määrin harhaan (Pihlaja, 20024, sivu 156).

Valitsin opinnäytetyöhöni aineiston analysoinnin menetelmäksi sisällönanalyysin. Siinä kuvataan ilmiötä tiivistetysti yleisessä muodossa ja haastatteluista saatua materiaalia käydään läpi objektiivisesti ja systemaattisesti (Tuomi & Sarajärvi, 2018, sivu 86). Analyysin suorittamisessa on tehtävä harkinta, haetaanko siitä yhdistäviä tekijöitä vai eroavaisuuksia (Tuomi & Sarajärvi, 2018, sivu 79). Johtuen tutkimuskysymyksestäni sekä kertyneestä haastatteluaineistosta yhdistävien tekijöiden etsiminen tuntui ilmiselvältä vaihtoehdolta, johon myös päädyin.

Suoritetut haastattelut tallennettiin nauhurilla ja litteroitiin myöhemmin. Aineiston analysointi aloitettiin jo haastatteluiden aikana, jotta pystyttäisiin määrittelemään, milloin materiaalia on kerätty tarpeeksi ja haastattelu pystyttäisiin lopettamaan (Kananen, 2010, sivu 54).

Litteroinnissa tehdyt tallenteet kirjataan kirjalliseen muotoon. Eri litteroinnin muotoja ovat yleiskielinen, propositiotaso ja sanatarkka. Valitsin käyttööni yleiskielisen litteroinnin. Poistin valmiista tekstistä puhekieliset ilmaisut ja tekstistä tuli kirjakielistä. Suorat haastatteluista otetut sitaatit on kirjoitettu sanatarkasti, joten ne muodostavat tämän suhteen poikkeuksen (Kananen, 2010, sivut 58-59).

4 TULOKSET

4.1 Haastateltavien valinta

Henkilöitä, joilla on mahdollisuus tuottaa lisäarvoa opinnäytetyöni tutkimuskysymykseen, on rajallinen määrä. Valikoidut haastateltavat on niin sanottuja eliittihaastateltavia. Lähdin haarukoimaan opinnäytetyöhöni haastateltavia poliisihenkilöitä sillä ajatuksella, että käytännön osaamisen poliisin eri virkatasoilla lisäksi siinä huomioitaisiin myös toimintaympäristöön liittyviä eroja.

Poliisiyksiköt, joista haastateltavat henkilöt ovat, valikoituivat asiaan perehtyneiden henkilöiden virkapaikkojen sekä kyseisten poliisilaitosten toimintaympäristöjen mukaan. Lisäksi kaikissa näistä poliisiyksiköistä on tutkittu ihmiskaupparikoksia menestyksekkäästi, joten niihin on myös muodostunut ainakin jossain määrin kulttuuria aiheen ympärille.

Poliisiyksiköt, joiden henkilöä haastateltiin opinnäytetyöhön ovat Itä-Suomen-, Sisä-Suomen ja Helsingin poliisilaitokset. Edellä mainittujen lisäksi tutkimuslupa oli haettu siten, että haastattelu voitaisiin suorittaa myös Poliisiammattikorkeakoulun henkilökuntaan kuuluvalla, mutta haastattelujen edetessä se osoittautui tarpeettomaksi, sillä haastatteluissa saavutettiin niin sanottu saturaatio piste. Haastatteluissa saadut vastaukset alkoivat toistaa toisiaan jo ensimmäisten suoritettujen haastattelujen jälkeen.

Aiheeseen liittyviä näkemyksiä olisi löytynyt varmuudella myös muista poliisin yksiköistä, kuten keskusrikospoliisista ja muista esitutkintaviranomaisista kuten rajavartiolaitokselta sekä myös muilta viranomaisilta, kuten aluehallintovirastosta. Päädyin rajaamaan muut poliisin yksiköt sekä myös muut viranomaiset ulkopuolelle, sillä ne eivät olleet tarpeellisia tutkimuskysymyksen näkökulmasta. Jos opinnäytetyössä käsiteltäisiin koulutusta enemmän esimerkiksi sidosryhmien tai analyysin näkökulmasta, olisin valinnut toisin. Varsinaiseen ihmiskaupan tutkintaan liittyvän koulutuksen suhteen paras osaaminen löytyi tähän valikoiduista yksiköistä.

Haastattelujen painotukset muodostuivat siten, että Itä-Suomen poliisilaitokselta haastateltiin yksi henkilö (A), Sisä-Suomen poliisilaitoksen kaksi henkilöä (B ja C) ja Helsingin poliisilaitokselta kolme henkilöä (D, E ja F). Helsingin poliisilaitoksella ihmiskauppatutkintaa tehdään päätoimisena ja ryhmän toiminta on myös valtakunnallista, joten haastattelujen pääpaino oli Helsingissä. Koin kuitenkin opinnäytetyöni kannalta tärkeäksi saada siihen myös näkemyksiä erilaisista toimintaympäristöistä sekä henkilöiltä, jotka työskentelevät ihmiskauppatutkinnan parissa oman toimensa ohella. Näillä perusteilla mukaan valikoituivat Sisä-Suomen ja Itä-Suomen poliisilaitokset, joista haastateltavat poliisit taas henkilökohtaisten ansioidensa perusteella.

Koska haastattelujen tulokset raportoidaan nimettöminä, niin en avaa haastateltavien taustoja, ikää tai sukupuolta yksitellen sen tarkemmin, koska he olisivat sen jälkeen helposti tunnistettavissa. Haastateltavat ja heidän valintaperusteensa käsitellään yleisellä tasolla.

Kaikki haastateltavat ovat työskennelleet ihmiskaupparikoksien torjunnan ja tutkinnan parissa useita vuosia. Haastateltavia on useilta eri virka tasoilta: vanhempi rikoskonstaapeli, rikosylikonstaapeli, rikoskomisario, rikosylikomisario ja rikostarkastaja. Osalla haastateltavista on kokemusta aiheen parista sekä päätutkijan, että tutkinnanjohtajan roolista. Osa haastateltavista työskentelee ihmiskaupan tutkinnan parissa päätoimisesti ja osa oman toimensa ohella. Useammalla haastateltavista on kokemusta ihmiskaupan parissa työskentelystä niin oman toimen ohella, kuin myös päätoimisesti. Haastatteluja tehtiin yhteensä kuudelle eri poliisille.

4.2 Haastattelujen toteutus

Haastattelut toteutettiin teemahaastatteluina henkilökohtaisina tapaamisina. Haastattelut A, B ja C toteutettiin yksilöhaastatteluina Tampereella. Henkilöiden D, E, ja F haastattelut toteutettiin ryhmähaastatteluina Helsingissä. Kaikki haastattelut nauhoitettiin haastateltavien suostumuksella. Haastattelujen tallennus tehtiin samalla nauhurilla. Tutkimusluvan mukaisesti haastatteluja ei tallennettu pilvipalveluun ja haastattelujen aineisto oheismateriaaleineen hävitetään heti opinnäytetyön hyväksymisen jälkeen.

Ennen suoritettuja haastatteluja haastateltaville annettiin tietosuoja-asetuksen 13 artiklan mukainen tiedonanto heidän henkilötietojensa käsittelyyn liittyen.

Haastattelujen pituudet vaihtelivat 40 minuutista 80 minuuttiin. Litteroitua materiaalia kertyi keskimäärin 7 sivua per haastateltava.

4.3 Haastattelujen tulokset

Tässä kappaleessa käsitellään suoritettujen haastattelujen tuloksia. Tulokset on jaettu eri haastatteluissa nousseisiin teemoihin niiden selkeyttämisen vuoksi. Osa haastatteluissa esiin nousseista asioista voi mahdollisesti sopia useammankin eri teeman alle. Näissä tapauksissa olen käsitellyt kyseisen noston siinä kappaleessa, mihin se omasta mielestäni parhaiten sopii. Osion valintaan on myös vaikuttanut aihealue, mistä katsottuna aihe on haastattelussa nostettu esille.

Koska tulokset raportoidaan nimettöminä ja kaikki haastateltavat työskentelevät poliisissa, lähestyivät kaikki tutkimuskysymystä samasta näkökulmasta ja sitä ei tällä perusteella mainita erikseen. Käsitellen haastateltavia joko muodossa haastateltava A (DD.MM.2024), pelkällä kirjaimella tai yleisemmin haastateltavina. Asian konteksti määrittelee käsittelytavan, jossa muodossa haastateltava tuodaan esille.

Haastattelujen tulokset käydään läpi seuraavissa kappaleissa ja ne on otsikoitu esille nousseen teeman mukaisesti.

4.3.1 Yleiset valmiudet

Haastateltava F nosti esille kolme erillistä laajempaa kokonaisuutta, jotka koulutuksessa pitäisi huomioida. Kokonaisuudet ovat ulkomaalaisasioiden osaaminen, talousrikostutkinnan osaaminen ja rikoslajiin liittyvä jonkintasoinen syventävä kuulustelukoulutus. Ihmiskauppaa tutkivan poliisin pitäisi hallita kaikki näistä ihmiskaupan näkökulmasta ja päätuskijalla näiden pitäisi olla hyvin hallinnassa.

Haastateltava E korosti myös ulkomaalaisasioiden tuntemusta ja erityisesti niihin liittyvien poliisin sekä muiden viranomaisten eri rekisterien ja järjestelmien hallintaa. Suuri osa näistä on sellaisia, joita ei käsitellä poliisin peruskoulutuksessa mitenkään ja muissa yksiköissä niitä ei myöskään kovin paljoa käytetä. E nosti kuulusteluihin kuuluvien valmiuksien osalta esille kuultavan kulttuurin tuntemisen ja että esitetyt vastaukset voivat tarkoittaa eri kulttuureissa eri asioita, esimerkiksi laiskuus voi tarkoittaa sitä, että henkilö on sateella hakeutunut hetkellisesti suojaan. E oli samaa mieltä talousrikostutkintaan liittyvästä näkemyksestä, sillä työperäiseen hyväksikäyttöön liittyy hyvin usein myös liiketoimintaa ainakin jossain määrin. Koulutuksessa pitäisi huomioida talousrikostutkinnan suhteen ainakin isommat linjat.

Yleisten valmiuksien näkökulmasta haastateltava D korosti haastattelun useissa eri vaiheissa ulkomaalaisasioihin liittyvien rekisterien hallintaa sekä erityisesti niiden sisältöön liittyvää ymmärrystä varsinaisen teknisen osaamisen lisäksi. Haastateltava D perusteli ulkomaalaisasioiden tärkeyttä sillä, että esimerkiksi työperäisen hyväksikäytön osalta ei lähtökohtaisesti ole tapauksia, joissa ulkomaalaisasiat eivät lähtökohtaisesti ole ainakin jossain määrin läsnä. Esimerkiksi rekrytointi on osa ihmiskauppaa ja rekistereistä on löydettävissä siihen liittyviä tietoja. Niillä pystytään vahvistamaan tai poissulkemaan asioita heti alkuvaiheessa. Myös haastateltava F korosti ulkomaalaisrekisterien käytön hallinnan tärkeyttä. Haastateltavan mukaan niiden käytöstä pitäisi kouluttaa ainakin perusteet ja näkökulmana pitäisi olla nimenomaan ihmiskauppatutkinnassa tarvittavat asiat, koska rekistereitä käytetään hieman eri tavalla eri paikoissa.

Muihin tietojärjestelmiin liittyen osa haastateltavista toi esille poliisin omat järjestelmät salaisiin pakkokeinoihin ja niiden käyttämiseen liittyen sekä rajavartiolaitoksen rekisterit. Haastateltava D:n mukaan minkään näistä järjestelmistä käytössä ei tarvitse olla asiantuntija, mutta perusasiat pitää osata.

D:n mukaan ihmiskaupassa ja sen läheisrikoksissa on lähes aina mukana taloudellinen hyöty. Tutkinnassa on ymmärrettävä, niissä tutkitaan hyvin usein myös esimerkiksi liiketoimintakieltoon tai yhteisöosakon määräämiseen liittyviä asioita. Toisena talousrikostutkintaan ja siihen liittyvään osaamiseen liittyen haastateltava korosti mahdollisimman laajaa rikoshyöty- ajattelua; rikoshyötyä eivät ole ainoastaan esimerkiksi maksamattomat palkat, vaan vaikkapa se että 500 työntekijälle ei ole järjestetty työterveyshuoltoa. Näiden huomioinnissa korostuvat myös sidosryhmät ja heiltä saatavilla oleva tieto. Järjestelyt ihmiskaupan tutkintaan ovat jokaisella poliisilaitoksella hieman erilaiset ja koulutukseen osallistuvien pitäisi mieltää, miten eri toiminnot on järjestetty heidän poliisiyksiköissään ja mistä he voivat tarvittaessa saada konsultaatiota.

Haastateltava D:n mukaan koulutukseen tulisi sisällyttää myös perusasiat laittoman maahantulon järjestämisestä. Ihmiskauppaa ei ole ilman laittoman maahantulon järjestämistä, mutta laittoman maahantulon järjestämistä voi olla ilman ihmiskauppaa. Rajapinta on häilyvä, koska ihmiset haluavat tulla Suomeen keinolla millä hyvänsä ja ovat valmiita tämän takia ainakin jossain määrin luopumaan myös oikeuksistaan. Silloin kun siirtolaisuutta tapahtuu humanitaarisista tai taloudellisista syistä, liittyy siihen aina hyväksikäytön riski.

Haastateltava D:n mukaan ihmiskaupparikokset eivät tapahdu tyhjiössä, joten kansainvälinen tiedonvaihto viranomaisyhteistyö pitäisi sisällyttää koulutukseen ja näissä pitäisi huomioida myös torjuntanäkökulma.

4.3.2 Tunnistaminen

Kaikki haastatellut nostivat esille ihmiskaupan uhrin sekä ihmiskauppa tapauksen tunnistamisen ensimmäisten kohtien joukossa. Tunnistamisen suhteen tärkeänä pidettiin ihmiskaupan lisäksi myös sen lähirikoksia. Näitä ovat työperäisen hyväksikäytön osalta esimerkiksi kiskonnantapaista työsyrintää, kiskontaa ja törkeää kiskontaa ja seksuaalisen hyväksikäytön suhteen esimerkiksi paritusta ja raiskausta.

Haastateltava E:n mukaan tunnistamiseen liittyvien perusasioiden pitäisi olla jo hallinnassa koulutukseen hakeuduttaessa ja koulutus olisi hyvä paikka syventää osaamista. Haastateltava D:n mukaan ihmiskauppa on tieteenalana sellainen, että se kehittyy jatkuvasti. Vaikka jokin tekotapa saataisiin esimerkiksi marjanpoimintaan liittyen estettyä, keksivät tekijät kyllä uuden.

Tekotavat ja oikeuskäytäntö muuttuvat koko ajan ja näiden päivitys sopisi koulutuskokonaisuuteen hyvin. Haasteltava E tuo esille perus tyyppistä poikkeavia ihmiskauppatapauksia, kuten sellaisia missä huumeiden käyttäjä myy huumeita, koska on joutunut ihmiskaupan uhriksi. E:n mukaan koulutuksessa tulisi esitellä eri ihmiskaupan muotoja sitä kautta syventää tunnistamiseen liittyvää osaamista. F:n mukaan näitä voitaisiin käsitellä case tapausten pohjalta, jotka ovat menneet tai menossa ihmiskauppana oikeusprosessista läpi.

Haastateltavat pitivät tarkoituksenmukaisena käsitellä ihmiskauppaa siitä näkökulmasta, miten keinot, tekotapa ja tarkoitus nivoutuvat yhteen. Näiden lisäksi lähirikokset tulisi käsitellä siitä näkökulmasta, miten ne nivoutuvat yhteen ihmiskaupan kanssa. Poliisin tietojärjestelmien mukaan merkittävä osa lähirikoksista tulee tietoon muiden tapausten yhteydessä. Tunnistamisen pitäisi olla niin sanotusti prosessuaalista, jotta ihmiskauppa- tai lähirikos tapaus osataan poimia jo normaalista juttujaosta poliisilaitoksen sisällä heti esitutkinnan tai esiselvityksen alkuvaiheessa.

Koulutettavien tulisi mieltää se, että ihmiskauppa tai joku sen lähirikos voi hyvin usein olla vain yksi rikos muiden joukossa. Näissä tilanteissa tulisi edetä ihmiskauppa rikos kärki edellä, lähirikoksia ynnä muuta tulee tutkittavaksi käytännössä aina esitutkinnan edetessä.

Yksi haastateltavista korosti tunnistamista ja sen perustelemista erityisesti poliisin sisällä. Haastateltava oli menneisyydessä tunnistanut ihmiskauppatapauksia, mutta hänen esihenkilöidensä näkemysten mukaan esitutkintakynnys ei ollut kuitenkaan ylittynyt. Haastateltava B (27.2.2024) nostaa tunnistamisen yhteydessä esille, myös koulutuksen kohderyhmän:

"On pakko ensinnäkin kiinnittää huomiota siihen, että koulutus pitäisi suunnata päätutkijoiden lisäksi myös ryhmänjohtajiin, joilla on valta työnjohdollisina esimiehinä päättävät, työn suunnittelusta ja toteutuksesta."

Haastateltava B:n mukaan tunnistamisen prosessuaalisen tunnistamisen yhteydessä pitäisi kouluttaa riittävällä tavalla myös asioiden perustelemista, koska valitettavan usein käy niin, että päätutkijan hyvät ehdotukset asian eteenpäin viemiseksi eivät etene. Syynä tähän on valitettavan usein työnjohdollinen esihenkilö ryhmänjohtajana tai tutkinnanjohtajana, joilla on asiasta toisenlainen näkemys.

Tunnistamiseen liittyvässä koulutuksessa pitäisi huomioida niin sanottujen perinteisten hyväksikäytön muotojen, eli työperäisen hyväksikäytön ja seksuaalisen hyväksikäytön lisäksi myös muut säädökseen liittyvät tekotavat. Haastatteluissa mainittiin esimerkkeinä muun muassa huumeidenkäyttäjät, jotka ovat velkasuhteessa ja jotka pakotetaan tekemään rikoksia. Toisena esimerkkinä "hatka" nuoret, esimerkiksi 14-vuotiaat tytöt, joilla on suuri riski joutua seksikaupan kohteeksi ylläpi-toa vastaan.

Haastateltava C:n mukaan tunnistamiseen ynnä muuhun liittyvän lainsäädännön lisäksi pitäisi käsitellä niihin tulleita päivityksiä ja koulutuksen pitäisi olla mahdollisimman käytännönläheistä myös näiden osalta. Tapaus pitää olla tunnistettu oikein ja sen myös rikosnimike pitää olla valittuna oikein, ei yli- tai ali mitoitettusti. Oikea rikosnimike ohjaa tekemään oikeat pakkokeinot ja muut esitutkintatoimenpiteet.

4.3.3 Esitutkinnan alkutoimet

Esitutkinnan alkutoimet nousivat myös esille kaikissa haastatteluissa. Näkökulmana oli erityisesti riittävän laadukas tiedonhankinta. Työkaluina tiedonhankinnan toteutukseen nostettiin salaiset pakkokeinot. Ne pitäisi avata riittävällä tasolla, esimerkiksi ennakkotehtävää hyödyntämällä.

Alkutoimista salaisten pakkokeinojen lisäksi haastateltavat toivat esille eri tyyppisten tarkistusten läpikäymisen ja moniviranomaisyhteistyön. Lisäksi "iskusuunnitelman" laadinta ja siihen liittyvät seikat koettiin tärkeiksi. Esitutinnan alkutoimien yhteydessä haasteltava A toi esille resursoinnin ja aikataulutuksen tärkeyden.

Haastateltava D toi suoritettaviin alkutoimiin näkökulman, että kun ne suoritetaan heti oikein, niin esitutkinta saadaan käynnistettyä tarkoituksenmukaisella laajuudella mahdollisimman nopeasti. Vastaavasti jos ilmenee, että asiassa ei ole syytä epäillä rikosta, pystytään asia poliisin osalta päättämään.

Haastateltava B:n mukaan poliisin organisaatiossa ja kaikissa yksiköissä on mittava määrä erilaisia kyvykkyyksiä. Eri asia on, että miten hyvin kyseiset kyvykkyydet ja niiden käyttöalat ovat tiedossa. Salatieteestä asiassa ei ole kysymys, koska kaikki toimivaltuudet ovat luettavissa lainsäädännöstä. Asiat tulisi sisällyttää koulutukseen ja lopullinen kohderyhmä määrittäisi sen millä tasolla. Haastateltava nosti samassa yhteydessä esille myös sen, ettei kaikkia asioita myöskään ole tarkoituksenmukaista tehdä itse, vaan ne voi ottaa poliisissa kyseisen palvelun tuottajalta ja keskittyä itse tapauksen esitutkintaan.

"Ihmiskaupan esitutkinta saattaa vaatia pitkäkestoisestikin tiedonhankinnan keinon käyttöä. Samanaikaisesti sitä tiedonhankinnan keinoa ole järkevää lähteä opettamaan niille jokaiselle dekkarille, vaan se olisi tarkoituksenmukaista ottaa konsernipalveluna ulos. Sen jälkeen, kun se kuukauden tai viikon tai kahden kuukauden tiedonhankinta vaihe on ohi, niin se voidaan sitten se niin sanottu ylimääräinen resurssi tai mikä siihen on konsernipalveluna otettu vapauttaa muihin tehtäviin ja jatkaa sitten pienemmällä väkimäärällä. Keinojen käyttö pitää ymmärtää ja ne on hyvä kouluttaa." (Haastateltava B, 27.2.2024)

Seuraavana vaiheena alkutoimissa haastateltavat toivat esille kuulustelujen videoinnin ja litteroinnin, tulkkien hankintojen ja aineiston kääntämisen valmistelun. Edellä mainitut pitää olla hoidettuna hyvissä ajoin etukäteen, jos niiden halutaan toimivan. Rikoshyötyyn liittyvät asiat olisi syytä valmistella niin ajoissa, kuin mahdollista. Esimerkkeinä mainitaan asiantuntijalaskelmat palvelualuejen ammattiliitolta maksamattomista palkoista, kuten myös aluehallintoviraston asiantuntijoiden hyödyntäminen. Molemmista toimijoista olisi hyvä olla eri toimijoiden luennoitsijoita kertomassa, mitä he pystyvät tarjoamaan. Ajoissa laaditut rikoshyöty laskelmat helpottavat huomattavasti mahdollisten turvaamistoimien toteutusta.

Lisäksi resursointi oman poliisiyksikön sisällä ja mahdollinen tutkinta-apu muilta poliisiyksiköiltä tulisi huomioida heti esitutinnan alkuvaiheessa ja tuoda esille myös koulutuksessa riittävällä tasolla.

Haastateltava A:n mukaan silloin kun tutkittavaan rikokseen liittyy yritys, tulisi alkutoimia rikoshyödyn suhteen lähestyä samalla tavalla kuin talousrikostutkinnassa. Yhtiöstä, sen varallisuudesta ja omaisuudesta sekä näiden sijoittelusta selvittäisiin taustat riittävällä tasolla heti esitutinnan alkuvaiheessa. Tavoitteena tässä olisi, että koulutukseen osallistuvat ymmärtäisivät aidosti mistä palasista kokonaisuus koostuu. Tämän jälkeen tulisi käsitellä soveltuvista pakkokeinoista turvaamistoimet ja niiden käytännön toteutus sekä se mihin turvaamistoimia voidaan käytännössä hyödyntää.

Toteutustavaksi edellä mainittuun ehdotettiin sellaista, että case esimerkissä pyydetään kuvitteellinen palkkalaskelma palvelualuejen ammattiliitolta tai aluehallintovirastosta, jota sitten käytettäisiin kyseisen turvaamistoimen pohjana. Tavoitteena olisi saada koulutettaville ymmärrys rikoshyöty ajattelusta ja siitä, että senkin suhteen pitää lähteä liikkeelle mahdollisimman aikaisin. Elävässä elämässä raha häviää todella nopeasti.

"Omaisuus realisoidaan tosi äkkiä, myös oman kieliryhmän sisällä. Elikä ei voi ajatella niin kuin suomalaisen asiakkaan kanssa, että jos sillä on torppa, niin ei se sitä heti saa myytyä." (Haastateltava A, 14.2.2024)

Turvaamistoimien osalta korostettiin koulutuksen suhteen myös oikean käyttötilanteen tunnistamista. Turvaamistoimien pitää olla sellaisia, että ne myös kantavat. Niitä ei voi pitää loputtomasti voimassa ja ne myös kuormittavat.

Esitutinnan alkutoimiin ja myös koko esitutkintaan liittyen haasteltavat toivat esille tiedonkeräämisen eri järjestelmistä ja muilta toimijoilta. Tapauksiin liittyy usein myös kansainvälinen ulottuvuus, joten sekin pitäisi huomioida tiedon hakemisessa ja siihen liittyvässä koulutuksessa.

Haastateltava C piti tärkeänä pakkokeinojen käyttöä. Kun tapaus on saatu tunnistettua, pitäisi pakkokeinoja käyttää. Niitä sekä niihin liittyvää taktiikkaa pitäisi tuoda koulutuksessa esille. Haastateltava C korosti myös mahdollisesti käytettävien pakkokeinojen ajallista ulottuvuutta, koska kysymyksessä on vapauteen kohdistuva rikos. Kun poliisilla on syytä epäillä tällaista, myös niin sanottu toimintapakko on useimmiten lähellä.

Esitutinnan alkutoimien ja niihin liittyvän koulutustarpeen suhteen haastateltava C nosti esille myös anonyymien puhutuksen ja sen kouluttamisen.

4.3.4 Kuulusteluihin liittyvät toimet ja tulkkaus

Esitutinnan edetessä kuulusteluissa tulisi huomioida suuri määrä asioita. Haastateltava A (14.2.2024) kiteyttää asian alla kuvatulla tavalla:

"Tän tyyppisissä asioissa, kun puhutaan kuulusteluista ja näytön hankinnasta kuulustelun keinoin on aika pitkälti keskiössä uhri ja että tunnistettaisiin sieltä tunnusmerkistöä se riippuvainen asema, turvaton tila ja ne psykologisen kontrollin keinot."

Kaikkien haastateltavien mukaan ihmiskaupparikoksissa henkilötodistelulla on suuri painoarvo, joten se pitäisi huomioida myös koulutuksessa. Kuulusteluista tulisi ilmetä tunnusmerkistön lisäksi muun muassa rikoshyötyyn ja sen laskemiseen liittyviä seikkoja.

Haastateltava F korostaa asianomistajien kuulusteluihin liittyviä erityispiirteitä. Haastateltavan mukaan tietyt kulttuurilliset piirteet, kuten luottamus ja suhtautuminen viranomaisiin ovat hyvin erilaisia kuin suomalaisilla. Kuulustelujen menestyksenkäs suorittaminen ei välttämättä onnistu ilman perehtyneisyyttä aiheeseen, vaan kuulusteluita aletaan suorittamaan liian nopeasti. Koulutuksen ei tarvitsi olla tästä näkökulmasta kovin laajaa, mutta tiettyjen kansallisuuksien osalta yleisimpien asioiden läpikäynti voisi olla tarkoituksenmukaista. Tämä olisi tarpeen erityisesti niille tutkijoille, jotka suorittavat asianomistaja kuulusteluja ja varsinkin heille, jotka suorittavat vaativimmat asianomistaja kuulustelut.

Osa haastateltavista toi esille videokuulustelujen hyödyllisyyden. Tilanne kuulustelujen tallentamisen suhteen on valtakunnallisesti parantunut, mutta laadussa on edelleen eroja. Haastateltava A kiteyttää asian seuraavalla tavalla:

"Meillä on tällä hetkellä ihmiskaupparikoksien osalta käsitykseni mukaan sellainen tilanne, että asianomistajia me osataan kyllä video kuulustella. Mutta onko sitten videokuulusteltu vai videoitu kuulustelu?" (haastateltava A, 14.2.2024).

Kokonaisuus olisi haastateltavien mukaan tarkoituksenmukaista huomioida koulutuksessa. Kuten myös se, että kuulustelussa pitää olla myös vastakuulustelu mahdollisuus. Kuulustelut pitäisi saada suoritettua siten, että ne etenevät prosessissa ja niitä olisi myös mahdollista käyttää prosessin myöhäisemmissä vaiheissa hyväksi. Asianomistajat saattavat poistua maasta nopeastikin ja on tilanteita, joissa heitä ei ikinä saada enää kuultaviksi.

Haastateltava B kuvaa (27.2.2024) ulkomaalaisiin asianomistajiin liittyviä näkökulmia koulutuksen suhteen seuraavalla tavalla.

"Koulutuksessa kannattaisi huomioida niin kuin se, että mitkä ovat uhrin tahtotila tai motiivi. Nämä voivat vaikuttaa aika paljon lopputulokseen suullisessa pääkäsittelyssä. Prosessi on kestänyt siinä kohdassa usein vähintään vuoden, niin jos se uhri ajattelee helposti niin, että jos asiat oli ennen huonosti alisteisessa asemassa, niin nyt ne on vielä huonommin ja nyt olen ihan omillani tässä."

Myös haastateltava C tuo haastattelunsa yhteydessä esille videokuulustelun sekä kuulustelujen tallentamisen.

"Yksi hyväksi havaittu tapa nykyään on toi videokuulustelu. Niitä tehdään paljon, se säästää kaikkien aikaa ja vaivaa. Se myös antaa autenttisen todisteen siitä, jos jälkiväitteitä tulee jostain asiasta, että esim. poliisi on painostanut toiminnallaan jotain kertomaan, tai muuten käyttäytynyt epäasiallisesti kuulustelussa. Tästä asiat voidaan todentaa jälkeenpäin." (haastateltava C, 8.3.2024.)

Haastateltava E:n mukaan koulutuksessa pitäisi myös huomioida kuulustelun videoinnin käytännön toteutukseen liittyviä asioita. Kuulustelussa on hyvin usein käytössä tulkki, joka toimii suodattamena välissä. Miten se vaikuttaa tekstin muotoon, kun se tulee litteroituna paperille. Keskustelussa on täytesanoja ja kun se litteroidaan sanasta sanaan, voi se joskus näyttää jopa suhteellisen hölmöltäkin. Kuulustelijan pitää koko ajan keskittyä kuulusteluun ja mieltää, lopputuloksen olevan erilainen, miltä se vaikuttaa käsillä olevassa vuorovaikutus tilanteessa. Videokuulustelun vastakuulustelumahdollisuuden järjestäminen voi olla myös hyvin työlästä.

Kuulustelujen tallentamisen ja muun näytön hankkimisen merkitys korostuu. Haastateltavien mukaan käytännön työssä on edelleen tulkkaukseen liittyviä haasteita. Tilanne on näiden suhteen jossain määrin parantunut, mutta haasteita on edelleen. Tulkkaukseen liittyen haastateltavat nostivat esille seuraavia asioita, jotka olisi syytä huomioida koulutuksessa:

- Onko tulkki luotettava ja tulkilla kontakteja asianosaisiin.
- Onko tulkki käytettävissä riittävän pitkäkestoisesti.
- Miten tulkkauksen käytännön toteutus hoidetaan, onko kyseessä läsnäolo vai etätulkkaus.

Nämä asiat voivat haastateltavien mielestä vaikuttaa pieniltä, mutta niillä voi olla kokonaisuuden kannalta suuri merkitys. Esimerkiksi pitkän kuulustelun suorittaminen etätulkkauksella on erittäin raskasta. Tulkkeihin liittyvien varausten, laskutusten ja aikataulutusten hoitaminen on myös olennainen osa projektinhallintaa - asioiden pitää olla mietitty etukäteen. Muuten homma ei toimi.

Toisin kuin 10 vuotta sitten, on nyt saatavilla oikeustulkki tutkinnon suorittaneita henkilöitä, useilla eri kielillä ja ympäri maan. Lisäksi työnantajan tarjoamia tulkkeja ja niin edelleen ei enää hyväksytä käyttöön samalla tavalla kuin ennen.

4.3.5 Tutkinnan aikana tehtävät toimet ja projektinhallinta

Projektin hallinta korostui erityisesti haastatelluilla päällystön edustajilla. Yksi haastateltavista pohti pitäisikö koulutuksella olla myös sellainen fokus, että saataisiin Suomeen yksi ryhmä sellaisia pää-tutkijoita ja tutkinnanjohtajia, jotka ymmärtäisivät, miten valtavan tärkeää projektinhallinta on?

"Projektinhallinta vaatii jatkuvaa epätietoisuuden sietämistä. Erityisesti ihmiskaupassa on juuri kuukausia kestävä epätietoisuutta, niin kuin toki muissakin rikoslajeissa, mutta sitä voi tuoda esillä, että ei kannata tämän odottaa olevan kovin selvä asia. Tiedontarpeet ja niiden hankkimiseen tarvittavat keinot pitää pystyä tunnistamaan, vaikka aineistot ovat laajoja." (haasteltava E, 21.3.2024)

Työkaluista mainittiin esimerkkinä Onenote, jolla voitaisiin teettää käytännön harjoituksia, kuten miten sinne viedään tietoa ja miten tietoa siellä hallitaan. Käytännön toteutus voitaisiin tehdä syöttämällä sinne olemassa olevia tapauksia ja harjoituksia pyöritettäisiin sen kautta. Toinen haastatelluissa mainittu työkalu on Excel, jonka perusteita ja hyödynnettävyyttä voitaisiin koulutuksessa käydä läpi projektinhallintaan liittyen.

Haastateltavien mukaan tietovarannot - "massat" voivat kasvaa pitkissä ja vaativissa esitutkinnoissa, kuten ihmiskauppa hyvinkin suuriksi. Tallenteiden litterointi voi kestää 1,5 - 2 kuukautta. Tulkeilla kestää eri viestien ja muun datan kääntämisessä useita viikkoja. Näiden lisäksi ihmiskaupparikosten esitutkintaan liittyy suuri määrä erilaisia kuulusteluja, asiakirjojen hankintaa ja niiden läpikäyntiä, pakkokeinoja ja muita toimenpiteitä. Haastateltavan mukaan meillä on vanhanaikainen niin sanottu "vääpeli-ajattelu" vähän kadoksissa; tällaisissa tapauksissa meillä pitäisi olla yksi ihminen, joka soittaa aamulla kelloa, ottaa jengin riviin, suorittaa tehtävänjaon ja ottaa päivityksen siitä missä mennään. Laajat kokonaisuudet voivat levitä käsiin helposti ja pahimmillaan laillisuusvalvonta kyselee näistä perään. Toiminnan pitää olla johdettua jokaisella tasolla, jotta se pysyy hallinnassa.

Haastateltava D:n mukaan heidän tutkimissaan "mammuttijutuissa" aineiston hallinta on haasteellista. Aineistoa kerätään ja sitä pitäisi pystyä hallitsemaan, jotta se on käytettävissä. Aineistoon kuuluu kuulusteluja, videointeja, litterointeja ja vierasperäistä aineistoa. Kaikki toimijat eivät saa tulkkia aina henkilökohtaisesti paikalle, joten aineistoa voi olla todella haastavaa hallita niin, että se olisi myös käytettävissä.

Haastateltava E:n mukaan myös edellämainitut asiat korostuvat erityisesti laajoissa jutuissa. Yksittäisessä jutussa voi olla pelkästään kuulusteluja yli 2000 sivua. Tähän kun yhdistetään mittava määrä muuta materiaalia, joista suuri osa on vieraskielistä voi sitä olla kokonaisuudessaan yli 10 000 sivua, silloin päätutkijan on todella haasteellista saada koostettua jäsennelty esitutkintapöytäkirja. Kokonaisuus on haastava, mutta erityisesti päätutkijan pitää pystyä se hallitsemaan ja se pitäisi huomioida myös koulutuksessa. Haastateltava F mukaan koulutuksessa voitaisiin tuoda esille erilaisia työkaluja ja ymmärrystä, miten valtavia tietomassoja pystytään hallitsemaan.

Esitutkinta voi eri vaiheineen kestää ihmiskaupparikoksessa muutamasta viikosta vuosiin. Osan haastateltavista mukaan aikataulutukset on tärkeä menestystekijä ja se pitäisi huomioida osana koulutusta. Miten kokonaisuutta voidaan hallita tilanteessa, jossa esitutkinta on kestänyt jo vuoden ja tutkijat ovat vaihtuneet kolme kertaa? Asianomistajien kontaktointi, tiedottaminen ja niin edelleen pitäisi olla tiivistettynä tarkistuslistoihin. Esimerkiksi IHME-malli hankkeessa laadittiin muun muassa näihin soveltuvia prosessikaaviota.

Haastateltavan mukaan koulutuksen tavoitteena pitäisi olla, että toimenpiteet esitutkinnassa suoritettaisiin laadukkaasti ja yhdenmukaisesti koko valtakunnassa ihmiskauppaan ja sen lähirikoksiin liittyen. Erilaiset tarkistuslistat ja onnistunut projektinhallinta ovat osa laatua ja laajemmassa kuvassa myös tietojohtoisuutta. Kun toimenpiteet olisivat riittävän yhdenmukaisia ja tasalaatuisia, helpottuisi myös tapauksiin liittyvän analyysin suorittaminen.

Yksi haastateltavista korosti sitä, että organisaation sisällä pitäisi ylipäätään keskustella aiheesta samoilla termeillä ja yhteisellä työnäöllä. Yksittäiset toimenpiteet hoituisivat varmasti sen jälkeen.

Haastateltava C:n mukaan siinä vaiheessa, kun esitutkinta on aloitettu ja päästään varsinaiseen näytön keräämiseen, ollaan poliisissa vahvoilla. Tehdään kuulustelut ja kerätään tarvittavat aineodisteet. Tämä toki edellyttää sitä, että tapaus on tunnistettu ja alkutoimet tehty oikein. Koulutuksessa pitäisi huomioida erityisesti aineellisten todisteiden hankinta.

Haastateltava D:n mukaan niin sanottujen aineellisten todisteiden hankinta on monissa tapauksissa esitutkinnan aikana haasteellista, koska tapauksista ilmoitetaan poliisille joskus vuosienkin viiveellä. Jos tapaus on reaaliaikainen tai tullut ilmi suhteellisen nopeasti sen päättymisen jälkeen käytettävissä olevia työkaluja on useita. Sellaisia ovat esimerkiksi erilaiset salaiset pakkokeinot ja pankkitiedustelut, mutta nämäkään eivät ole täysin ongelmattomia. Lisäksi mahdollisia työkaluja ovat päätelaitteisiin kohdistuvat etsinnät, eri rekisterien hyödyntäminen ja muiden viranomaisten tietojen sekä osaamisen hyödyntäminen, kuten Verohallinnon ja Aluehallintaviraston. Tämä koskee myös muitakin pakkokeinoja, kuten koti- ja paikanetsintöjen suorittamista ja niin edelleen. Keskeinen asia koulutuksessa tulisi olla, että koulutettavat ymmärtäisivät mitä minkäkin keinon valinta ja käyttäminen tarkoittaa käytännössä, kun suhteutetaan odotettavissa oleva hyöty ja siihen käytetty panostus. Koulutuksessa huomioitava ihmiskauppaan liittyvä erityispiirre olisi myös eri toimenpiteiden huomioiminen kaikkien asianosaisten suhteen.

Haastateltavien mukaan on esitutkinnan aikana tehtävissä toimenpiteissä eroavaisuuksia. Jos tapaus on reaaliaikainen, sitä mahdollisesti rakennetaan esimerkiksi tekijälähtöisesti. Toinen esimerkki on, että teko on tapahtunut useita vuosia ennen kuin se tulee poliisin tietoon.

4.3.6 Esitutkintayhteistyö ja yhteistyö muiden toimijoiden kanssa

Päällystöön kuuluvat haastateltavat korostivat kaikki syyttäjän kanssa tehtävän esitutkintayhteistyön tärkeyttä. Koulutukseen pitäisi sisällyttää ehdottomasti myös syyttäjän osuus ja näkökulma siitä, mitä syyttäjä tarvitsee. Samat haastateltavat korostivat myös yhteistyön tiiveyttä; tiedottamista esitutkinnan eri välivaiheista, keskustelua ja tarvittaessa linjausta suoritettavista pakkokeinoista.

Kaikki haastateltavat kokivat yhteistyön ja sen esille tuomisen koulutuksen yhteydessä tarpeelliseksi. Haastateltava D nostaa esimerkkitahoiksi työperäisen hyväksikäytön näkökulmasta aluehallintoviraston, maahanmuuttoviraston, ulkoministeriön ja TE-toimiston. Pitkäkestoisessa työperäisessä ihmiskaupassa on velvollisuus tehdä yhteistyötä aluehallintoviraston työsuojelun vastuualueen kanssa ja yhteistyön tekemiseen ja tasoon on useita eri tapoja. Näistä ja yhteistyöstä eri toimijoiden kanssa pystyisi tuomaan esille hyviä ja huonoja esimerkkejä, siitä millaista on, kun asiat hoidutuvat ja siitä millaista on, kun ne eivät hoidu.

Haastateltavat pitivät myös tarkoituksenmukaisena, että koulutuksessa pitäisi tuoda esille mitä kaikkea tietoa eri kolmannen sektorin toimijoilta on saatavilla. Haastateltava F kiteyttää aiheen niin, että poliisin ei tarvitse lyödä päätään seinään, hänen tarvitsee vaan tietää mistä tietoa hakea. Haastateltavalle oli tullut aluksi yllätyksenä se, että kaikkea ei tarvitse välttämättä tehdä itse, vaan

esimerkiksi laskelmat siitä mitä Suomessa pitäisi jostain työstä maksaa palkkaa ovat tarvittaessa saatavilla muualta.

4.3.7 Uhrin turvallisuus

Kaikki haastateltavat nostivat myös uhrin turvallisuuden asiaksi, jota tulisi käydä koulutuksessa läpi. Asiaa käsiteltiin eri näkökulmista, joista ensimmäinen on suojelutarpeen arviointi. Yhden haastateltavista mukaan poliisissa on ollut selkeä ohjeistus aiheeseen liittyen vuodesta 2016 alkaen. Siihen liittyvät lomakkeet ovat käytössä, mutta jalkauttaminen ei ole sujunut parhaalla mahdollisella tavalla. Haastateltava kuvaa suojelutarpeen arvioinnin tasoa hetkellisesti seuraavalla tavalla:

"Jos asiakkaalta kysytään, että onko pelkoa, koetko uhkaa? No en koe ja se oli siinä."
(haastateltava A, 14.2.2024).

Suojelutarpeen arviointi koostuu monesta osa-alueesta. Uhrin subjektiivinen käsitys on osa sitä, mutta muut esitutkinnassa esille nousseet seikat ovat myös. Kysymys ei haastateltavan mukaan ole siitä, pistetäänkö tuomioistuimen käsittelyssä sermi väliin, vaan kokonaisuus on paljon laajempi.

Suojelutarpeen arviointilomakkeen seikkaperäistä täyttämistä pidettiin tutkinnanjohtajan ja päätutkijan näkökulmasta hyvin tärkeänä. Se antaa selkänöjan tulevaisuudessa, jos sellaiselle ilmenee tarvetta. Lisäksi muiden toimijoiden, kuten ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän, rikosuhripäivystyksen, MONIKA naisten, pakolaisneuvonnan ja muun vastaavan järjestökentän hyödyntäminen koettiin uhrien olosuhteisiin ja turvallisuuteen liittyen tärkeinä tiedostaa.

Rikosuhripäivystystä ja ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmää pidettiin erityisesti tahoina, joiden toiminta ja joilta saatavat - tarvittaessa akuutitkin palvelut olisi hyvä sisällyttää koulutukseen. Yksi haastateltavista säilyttäisi uhrien suhteen vastuuta muille toimijoille. Poliisin on aikaisemmin oletettu tekevän kaikki, mutta tällä hetkellä on olemassa useita mekanismeja uhrin suojaamiseen liittyen - jo tunnistamisvaiheesta alkaen. Lisäksi näille toimijoille on myös kertynyt ammattitaitoa omasta näkökulmastaan, joten sitä pitäisi hyödyntää ja tuoda laajempaan tietoisuuteen järjestettävän koulutuksen kautta. Kyseisten toimijoiden käyttö vapauttaisi myös poliisin työaikaa.

Haastateltava E:n mukaan yhteistyö ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän kanssa on sujunut erinomaisesti. Sieltä on aina saatu tarvittavat ohjeet ja apu tilanteen eteenpäin viemiseksi uhrin majoituksen sekä ruokailujen suhteen. Yhteistyö on toiminut todella hyvin myös Rikosuhripäivystyksen kanssa.

4.3.8 Käytännön toteutustapa

Kaikki haastateltavat olivat samaa mieltä siitä, että koulutus pitäisi järjestää lähiopintoina. Kokonaisuus pilkottaisiin osiin siten, että siinä käsiteltäisiin esitutkinnan alkutoimet (salaiset pakkokeinot, tiedustelun avulla hankittavaa tietoa ym.) ennakkotehtävän kautta. Ennakkotehtävässä voitaisiin hyödyntää soveltuvaa case esimerkkiä, joka on rakennettu jonkun olemassa olevan tapauksen pohjalta.

Koska poliisiyksiköiden toimintaympäristöt ovat erilaisia, niin ennakkotehtävässä opiskelijalle voitaisiin antaa tehtäväksi edellä mainitun case tapauksen pohjalta suunnitella ja tehdä tarvittavat järjestelyt oman poliisiyksikkönsä näkökulmasta. Ennakkotehtävässä pitäisi huomioida, että mikä toimija pystyy tuottamaan minkäkin palvelun ja opiskelijan pitäisi laatia näihin liittyen tarvittavat suunnitelmat tarkoituksenmukaisella tarkkuudella.

Koulutuksen lähiopinnoilla jatkettaisiin samaa ennakkotehtävää alkuun ryhmätyönä ja etenevänä harjoituksena. Ensin koulutuksessa tulisi info käsiteltävästä aiheesta aiheen asiantuntijalta, aiheena esimerkiksi salaiset pakkokeinot. Kyseisen infon jälkeen suoritettaisiin aihealueeseen liittyvä harjoitus. Tämän jälkeen soveltuva asiantuntija puhuisi taas seuraavasta aihealueesta ja sitten taas harjoiteltaisiin käytännössä. Koulutus etenisi moduli / esitutkinnan vaihe kerrallaan.

Yksi haastateltavista nosti esille lähiopinnoissa toteutustavaksi ryhmätyöt, joka toteutettaisiin esimerkiksi esitutkinnan alkutoimiin liittyen. Ryhmällä olisi kaksi tuntia aikaa, minkä aikana pitäisi hoitaa alkutoimiin liittyvät asiat kuten järjestökentän kontaktointia, anonyymiä puhutusta, iskusuunnitelman viimeistelyä ja niin edelleen.

Haastateltavan mukaan ennakkotehtävän lisäksi myös varsinainen koulutus voisi edetä hyödyntäen case tapausta. Kouluttajat pitäisivät samalla niin sanottua pelipankkia, josta annettaisiin lisätietoja ja muuttujia ohjaamaan tehtäviä harjoituksia. Koulutuksen pitäisi sisältää riittävällä tasolla teoriaa ja lainsäädäntöä, joiden kautta saataisiin eväät, joita soveltaa harjoituksissa käytäntöön.

Haasteltava E:n mukaan kuulusteluista voisi luennoida kokenut ihmiskauppa kuulustelija, nimenomaan elävien esimerkkien kautta, koska ne jäävät paremmin mieleen. Kuulusteluihin liittyen myös videokuulustelu voitaisiin teoreettisen läpikäynnin lisäksi käydä läpi ja harjoitella.

Ulkomaalaisasioihin liittyviin rekistereihin liittyvät asiat olisi haastateltava D:n mukaan tarkoituksenmukaista käydä läpi käytännön harjoituksina. Harjoituksissa käytäisiin läpi olennaiset asiat tarvittavat näkökulmat huomioiden. Rekistereistä tehtäisiin tarkoituksenmukaisia hakuja ja niihin tehtäviä syöttöjä myös harjoiteltaisiin käytännössä. Sellainen voisi esimerkiksi olla poliisin myöntämän ihmiskaupan uhrin väliaikaisen oleskeluvan (harkinta-aika) syöttäminen.

Koulutuksessa voisi olla myös käytännönläheinen luento syyttäjältä. D:n mukaan kaikkien luentojen tulisi pohjautua tietoon, missä on tehty virheitä, koska niitä tehdään ihmiskaupan tutkinnassa joka päivä. Koulutuksessa pitäisi antaa realistinen kuva siitä, että ihmiskaupan tutkinta on inhimillistä ja raakaa työtä. Sen pitäisi sisältää konkreettisia esimerkkejä, eikä enää ainoastaan lakipykälän läpikäyntiä taululta.

Yksi tapa lainsäädännön läpikäymiseen olisi D:n mukaan malli, jota he ovat käyttäneet laajassa käytännössä massamaisessa ihmiskauppajutussa. Tunnusmerkistökijöistä laaditaan Excel taulukko, jossa läpikäydään, missä vaiheessa teosta on tullut ihmiskauppaa?

"Se että jos sä lähdet sillä ajatuksella, että on rekrytoitu, saatettu pakkotyöhön erehdyttämällä, niin se aika sillain niin kuin yksioikoinen näkökulma. Vaan se, että siellä on aikailalla kerroksittain sitä monessa vaiheessa, jolloin sitten saattaa tulla se, että D on pääte-kijä ja E on ollut avunantajana. Mutta F on itseasiassa kaiken tämän isä." (Henkilö D, 21.3.2024)

Haastateltava E:n mukaan yhtenä osana ennakkotehtävää voisi olla case tapaus, josta laadittaisiin muun muassa edellä kuvatuunlainen taulukko.

Ennakkotehtävää pystyttäisiin hyödyntämään myös opiskelijoiden lähtötason kartoittamisessa. Haastateltava E:n mukaan ennakkotehtävä voisi olla kuviteltu ihmiskauppatapaus, jossa opiskelijaa pyydetäisiin kertomaan mikä tapauksessa on olennaista, mikä tekee siitä ihmiskauppaa ja mitä toimenpiteitä se alkuvaiheessa edellyttäisi. Jos vastauksissa joku teema jäisi huomaamatta, pystyttäisiin koulutuksessa ottamaan siihen kantaa. Samalla ennakkotehtävällä pystyttäisiin selvittämään

myös opiskelijan ymmärrys käytettävissä olevista rekistereistä. Haastateltava D:n mukaan ennakkotehtävään voisi sijoittaa riittävän määrän eri entiteettejä, esimerkiksi Y-tunnus tai tietyn maan kansalaisuus, joiden perusteella opiskelija voisi haarukoida käytössä olevia järjestelmiä ja muita työkaluja.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

5.1 Yhteenveto

Ihmiskaupan tutkinta on haastavaa. Siinä pitää hallita osia useista eri poliisitoiminnan ja rikostorjunnan osa-alueista, joihin pitää jokaiseen erikoistua erikseen. Koulutus mitä aiheesta on saatavilla, on jaoteltu eri täydennyskoulutuksiin ja keskittyy yksittäisiin tapaus esimerkkeihin. Pää tutkimuskysymykseni: Mitä asioita ja elementtejä Suomen poliisin ihmiskauppaa tutkiville poliiseille suunnatun ihmiskauppakoulutuksen pitäisi sisältää? muodostui näiden pohjalta. Opinnäytetyössäni on pyritty löytämään asioita ihmiskauppakoulutusta varten laajemmin. Ihmiskaupassa on useita eri tekemuotoja ja on selvää, että kaikki asiat eivät toimi kaikkeen. Opinnäytetyön teoriassa olen käynyt läpi eri ilmenemismuotoja. Suoritetuissa haastatteluissa haastateltavat ovat puolestaan tuoneet asioita esille yleisemmällä tasolla ja jos joku asia soveltuu ainoastaan johonkin tiettyyn rikoslajin alalajiin, on se mainittu erikseen.

Teoreettisessa viitekehyksessä ja tietoperustassa on käsitelty ihmiskaupan tutkintaan liittyviä haasteita, käsitteitä ja määritelmiä. Lisäksi näissä on pyritty löytämään vastauksia esitutkinnassa ja rikosvastuun toteutumisessa esille nousseisiin haasteisiin, näkökulmana tietojohdoinen poliisitoiminta ja prosessin kehittäminen. Tavoitteenani oli saada kuva siitä mitkä ovat niitä asioita, joita koulutuksessa sitten tulisi huomioida. Toisin kuin edeltävässä Poliisi (AMK)- opinnäytetyössäni kirjoitin tällä kerralla teoreettisen viitekehysten ja tietoperustan kutakuinkin valmiiksi ennen kuin suoritin haastattelut. Haastattelujen tulokset ja edeltävä teoria keskustelivat yllätyksekseni hyvin keskenään.

Käyn tässä osiossa yhteenvedonomaaisesti läpi haastatteluissa esille nousseiden keskeiset kohdat tietoperustan kautta. Tuloksia luettaessa on kuitenkin huomioitava, kuten olen jo työssä tuonut esille, että ihmiskaupassa on useita eri ilmenemismuotoja. Tuloksista saaduista kokonaisuuksista saadaan tarvittaessa muodostettua suhteellisen kattava koulutuspaketti, joka antaisi valmiuksia ihmiskaupan tutkintaan. On huomioitava, että kaikki ei toimi kaikkeen ja ihmiskaupan ilmenemismuodoissa sekä vielä ilmenemismuotojen sisälläkin voi olla suurta vaihtelua sen suhteen, miten näyttö tulisi hankkia ja esitutkinta suorittaa.

5.1.1 Yleiset valmiudet

Ihmiskaupan vastaisen toimintaohjelman valmistelun yhteydessä tehtiin havainto, että olemassa olevaan tarpeeseen nähden esitutkintaviranomaisten paljastavaa toimintaa pidetään vaatimattomana (Roth ym. 2021, sivut 27-28).

Majewskin mukaan (2020, sivut 42-43) keskeinen haaste ihmiskaupan - erityisesti seksuaalisen hyväksikäytön tutkinnassa on poliisin kokemattomuus. Laajemmassa kontekstissa poliisissa ei käytännössä ole aiheeseen erikoistuneita ryhmiä, eikä siihen liittyvää tiedonhankintaa. Tilanteeseen on Majewskin opinnäytetyön jälkeen tullut muutoksia, koska Helsinkiin on perustettu valtakunnallinen ihmiskauppaan erikoistunut ryhmä. Laajemman osaamisen tarvetta se ei kuitenkaan poista. Muita

keskeisimpiä haasteita seksiperäisen ihmiskaupan tutkinnassa ovat (Majewski, 2020, sivu 57) mukaan piilorikollisuus, laajuus, kokemattomuus, luottamus, tunnistaminen, asianomistajien maastapoistuminen ja tunnusmerkistö.

Haastatteluissa esille tulleilla valmiuksilla tulisi pystyä vastaamaan muun muassa näihin haasteisiin. Ihmiskauppa on suurilta osin piilorikollisuutta, joka kohdistuu vapauteen, joten pelkillä kuulusteluilla ja muilla perinteisillä tutkintamenetelmillä näytön hankkiminen ei aina ole mahdollista. Tämä on huomioitu ihmiskaupparikos säädettäessä rikoslaisa rangaistaviksi. Pelkästään perusmuotoisen ihmiskaupan rangaistusasteikko on vähintään 4 kuukautta - 6 vuotta vankeutta, törkeän tekemuodon puolestaan vähintään 2 ja enintään 10 vuotta vankeutta. Erityisesti törkeän tekemuodon suhteen käytännössä kaikki salaiset pakkokeinot sekä salaisen tiedonhankinnan keinot ovat käytävissä (Koivukari ym. 2022, sivut 288-289).

Haastattelujen tuloksissa nousivat esille laajemmassa kontekstissa koulutustarpeet ulkomaalaisasioihin, eri rekistereihin, talousrikostutkintaan ja kuulusteluihin liittyen. Lisäksi valmiuksia tarvittaisiin eri rekistereiden, kuten ulkomaalaisasioihin ja poliisin salaisiin pakkokeinoihin liittyen. Koulutukselle olisi tarvetta edellä mainittujen teknisen osaamisen lisäksi myös niiden konkreettisen sisällön ymmärtämiselle ja käytölle ihmiskaupan viitekehyksessä.

Yksi haastateltava nosti esille, että suuri osa ihmiskaupan tutkintaan liittyvistä valmiuksista on sellaisia, ettei niitä käsitellä poliisin peruskoulutuksessa ja niitä ei myöskään käytetä muissa poliisin yksiköissä kovinkaan paljoa. Toinen haastateltava korosti tätä näkökulmaa vielä lisäämällä, että kaikkeen edellä mainittuun liittyen pelkkä tekninen osaaminen ei riitä, vaan sisältöä on pystyttävä tulkitsemaan ja ymmärtämään.

5.1.2 Ihmiskaupan uhrin tunnistaminen

Tunnistettaessa ihmiskaupan uhri on huomioitava, että uhriksi päätyminen ei ole millään tasolla si-donnainen esimerkiksi henkilön ikään tai sukupuoleen. Ihmiskaupparikoksen uhri voi olla kanta -suomalainen, ulkomaalainen, pitkään Suomessa oleskellut, hetki sitten Suomeen tulleet, laittomasti maassa oleskeleva tai Suomen kansalainen ja niin edelleen (POL-2020-38265, sivu 5). Tunnistamiseen liittyvistä mahdollisista ennakoasenteista on tarpeellista päästä eroon, koska uhri voi olla kuka tahansa.

Poliisihallituksen ihmiskauppaan koskevassa ohjeistuksessa (POL-2020-38265, sivu 4) on lueteltu riskialoja, joilla on esiintynyt ihmiskauppaa. Sellaisia ovat ravintola-, rakennus-, siivous- ja kauneudenhoitoala, maatalous-, ja kotitaloustyö sekä prostituutio ja erotiikkapalvelut. Listauksen tarkoituksena ei ole korostaa yhtäkään yksittäistä alaa ja se ei myöskään ole tyhjentävä.

Jokainen haastateltava nosti myös tunnistamisen esille ensimmäisten asioiden joukossa, kun tutkimuskysymystä - Mitä asioita ja elementtejä Suomen poliisin ihmiskauppaa tutkiville poliiseille suunnatun ihmiskaupakoulutuksen pitäisi sisältää? alettiin käsitellä. Varsinaisen ihmiskaupan uhrin tunnistamisen lisäksi myös niin sanottuihin lähirikoksiin liittyvä tunnistaminen nousi esille.

Haastatteluissa tunnistamiseen liittyviä näkökulmia nousi useita. Vaikka perusasiat ovat tunnistamiseen liittyen ihmiskauppaa tutkivilla poliiseilla hallussa, on aihealue niin nopeasti kehittyvä, että vaikka jokin tekotapa saadaan esimerkiksi marjanpoimintaan liittyen estettyä, keksitään uusi varmasti (haastateltava D, 21.3.2024).

Kaikki haastateltavat kokivat tarkoituksenmukaisena näkökulmana ihmiskaupan käsittelylle sitä, että millä tavoin keinot, tekotapa ja tarkoitus nivoutuvat yhteen. Tämän sisäistäminen on keskeisessä roolissa uhrin tunnistamisessa, koska eri teon vaiheissa tapahtuu eri asioita, jotka joskus tapahtuvat ajallisesti samaan ja joskus eri aikaan. Tunnistamisen pitäisi olla myös niin sanotusti prosessuaalista, jotta ihmiskaupparikos tai joku sen lähirikoksista saataisiin poimittua jo poliisilaitoksen normaalista juttujako- prosessista heti esitutkinnan tai esiselvityksen alkuvaiheessa.

Haastateltavat nostivat esimerkeiksi tunnistamiseen liittyen niin sanotusti perinteisten hyväksikäytön muotojen, kuten työ- tai seksuaalisen hyväksikäytön lisäksi vähemmän esille olevat tekotavat. Sellaisia ovat esimerkiksi velkasuhteessa olevat huumeiden käyttäjät tai "hatka" nuoret.

Ihmiskaupan vastaisen toimintaohjelman valmistelun yhteydessä kävi selväksi, että kaikki rikosprosessin parissa toimivat tarvitsevat koulutusta ihmiskaupan tunnistamiseen liittyen (Roth ym. 2021, sivu 28). Vaikka ihmiskaupan parissa työskentelevillä poliiseilla tunnistamisen pitäisi olla jo perustasolla hallinnassa, on sen tunnusmerkistö haasteellinen ja siihen liittyvät tekotavat kehittyvät jatkuvasti.

5.1.3 Esitutkinnan alkutoimet

Esitutkinta jakautuu eri vaiheisiin. Ne ovat ilmoitusvaihe, alustavat toimenpiteet, pakkokeinot, kuulustelu ja todistelu sekä esitutkinnan päättäminen (Fredman ym. 2020, sivu 29). Tässä osiossa keskitytään osioon alustavat toimenpiteet, joissa on jo syytä epäillä rikosta ja näin ollen esitutkinnan aloittamiskynnys ylitetty.

Esitutkintaan liittyvät alkutoimet nousivat esille kaikissa haastatteluissa. Näkökulmina olivat muun muassa riittävän laadukas tiedonhankinta, moniviranomaisyhteistyö, niin sanotun operaatiopäivän suunnittelu, resursointi, eri pakkokeinojen valmistelu ja aikataulutus.

Haastateltavista D kiteytti alkutoimien tärkeyden siten, että kun asiat tehdään heti oikein ja oikea-aikaisesti, saadaan mahdollinen esitutkinta käynnistettyä heti tarkoituksenmukaisella laajuudella. Vastaavasti, jos asiassa ei ole syytä epäillä rikosta, pystytään asia päättämään poliisin osalta nopeastikin.

Koulutukseen tulisi sisällyttää myös tietoa siitä millaisia eri kyvykkyyksiä poliisissa on käytettävissä. Haastateltava B toi esille, että kaikkia asioita ei ole tarkoituksenmukaista tehdä itse, vaan niitä voitaisiin saada eri toiminnoilta niin sanotusti konsernipalveluina.

Näiden lisäksi haastateltavat toivat esitutkinnan alkutoimien yhteydessä esille kuulustelujen videoinnin ja litteroinnin, tulkkien hankinnan ja aineiston kääntämisen valmistelun. Esitutkinnan alkutoimiin kuuluu myös aineiston ja tiedon kerääminen muilta toimijoilta sekä poliisin omista järjestelmistä.

Rikosprosessuaalisten pakkokeinojen tarkoitus on puuttua oikeushyviin, jotka on suojattu lainsäädännöllä. Näiden tavoitteena on turvata rikosprosessin häiriötön kulku ja sen saattaminen aineellisesti oikeaan tulokseen. Pakkokeinoilla voidaan esimerkiksi ottaa talteen tutkittavana olevaan rikokseen liittyen, varmistaa loukatun oikeustilan palauttaminen rikosta edeltävään aikaan tai rikokseen liittyvän vahingonkorvausvastuun täytäntöönpano ja rikoksella saadun hyödyn poisottaminen. Edellytyksenä on kuitenkin se, että on syytä epäillä rikosta sellaisella tasolla, että esitutkinta pystytään aloittamaan (Fredman ym. 2020, sivu 32).

Pakkokeinot ovat siis keskeinen työkalu ihmiskaupparikosten esitutkinnassa. Poliisin omat järjestelmät on rajattu tästä opinnäytetyön ulkopuolelle, koska niihin kohdistuu jatkuvasti uudistuksia. Joten näitä käsittelevä osio ei lähitulevaisuudessa olisi enää relevantti. Salaisia pakkokeinoja käsiteltiin edellä kohdassa yleiset valmiudet. Niillä on keskeinen merkitys erityisesti meneillään olevien rikosten tutkinnassa ja niiden alkutoimissa.

Keskeinen osa alkutoimia on kerätä mahdollisimman suuri määrä tietoa poliisin omilla menetelmillä ja yhteistyökumppaneilta. Eri viranomaistoimijoita, joilta tietoa on saatavilla esimerkiksi työperäisen hyväksikäytön tutkinnassa ovat Aluehallintovirasto, ELY-keskus, Verohallinto ja Maahanmuuttovirasto. Moniviranomaisyhteistyötä käydään läpi tarkemmin osiossa esitutkintayhteistyö ja yhteistyö muiden toimijoiden kanssa.

5.1.4 Kuulusteluihin liittyvät toimet ja tulkkaus

Haastateltavat olivat yksimielisiä siitä, että henkilötodistelulla on suuri painoarvo ihmiskaupparikosten tutkinnassa. Näin ollen se pitäisi myös huomioida aiheeseen liittyvässä koulutuksessa. Kuulustelut tulisi toteuttaa siten, että niistä ilmenee tunnusmerkistökäytännön lisäksi muun muassa rikoshyötyyn ja sen laskemiseen liittyviä asioita.

Kuulustelusta voidaan erottaa seuraavat vaiheet: kuulusteluun valmistautuminen, kuulustelun toimittaminen ja kuulustelukertomuksen tallentaminen. Kuulustelu voidaan tallentaa myös teknisesti tallenteelle (Fredman ym. 2020, sivu 38).

Ihmiskaupparikosten tutkinnassa asianomistajien kuulusteluihin liittyy erityispiirteitä. Haastateltava F:n mukaan tietyt kulttuurilliset piirteet, luottamus ja suhtautuminen viranomaisiin eroavat suhteellisen paljon kantaväestöstä. Kuulustelujen menestyksenkäs suorittaminen voi näissä tapauksissa edellyttää perehtymistä myös näihin erityispiirteisiin - erityisesti niille tutkijoille, jotka suorittavat vaativimmat asianomistajakuulustelut.

Haastateltavat nostivat kuulustelujen suhteen esille myös kuulustelujen videoinnin. Kun kuulustelu on videoitu, ilmenevät siitä haastateltava B:n kertoman esimerkin mukaan uhrin tahtotila ja motivaatio, joilla voi olla vaikutusta asian lopputulokseen suullisessa pääkäsittelyssä. Prosessit ovat pitkiä ja myös uhrien henkilökohtaiset olosuhteet muuttuvat niiden aikana. Tämän lisäksi on mahdollista, että uhri esimerkiksi joutuu poistumaan maasta kesken prosessin.

Esitutkintalain 9 luvun 4 §:ssä määritelty kuulustelutilaisuuden tallentaminen todisteena käyttämistä varten on mahdollista myös ihmiskaupparikoksien osalta. Kuulustelutilaisuutta järjestettäessä on huomioitava, että se edellyttää kuulustelutilaisuudelle huomattavasti enemmän vaatimuksia, kuin esitutkintalain 9 luvun 3 §:ssä säädetty kuulustelutilaisuuden tallentaminen ääni- ja kuvatallenteeseen. Käytännössä tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että rikoksesta epäillylle tai tämän pyynnöstä hänen asiamiehelleen tai avustajalle on varattava mahdollisuus esittää kysymyksiä. Tämä puolestaan lisää vaatimuksia kuulustelutilaisuuden järjestelyille.

Haastateltava E:n mukaan koulutuksessa tuli tuoda esille myös kuulustelun käytännön toteutukseen liittyviä asioita. Esimerkiksi kuulustelussa on usein läsnä tulkki, joka suodattaa keskustelun kuulustelijan kuulusteltavan välillä. Täytesanat vaikuttavat litteroituna keskustelun sisältöön ja keskustelu voi vaikuttaa jopa suhteellisen hölmöltä. Kuulustelijan pitää mieltää, että kuulustelun lopputulos on litteroituna vääjäämättä erilainen, kuin se on vuorovaikutustilanteessa.

Tulkkaukseen liittyen on myös tehtävä riittävät valmistelut etukäteen. Tulkin käytettävyys on harkittava etukäteen pitkäkestoisesti, lisäksi toteutustapa voi olla merkityksellinen; toteutetaanko kuultelu läsnäolo vai etätulkkauksella ja niin edelleen. Tulkkien varausten, laskutusten ja muiden asioiden hoito on keskeinen osa tutkintoihin liittyvää projektinhallintaa.

5.1.5 Tutkinnan aikana tehtävät toimet, projektinhallinta ja analyysi

Suoritettujen haastattelujen mukaan koulutuksen tavoitteena tulisi olla, että toimenpiteet ihmiskauppaa tutkittaessa suoritettaisiin laadukkaasti ja yhdenmukaisesti koko valtakunnassa - koskien myös sen lähirikoksia. Erilaiset tarkistuslistat ja projektinhallinta ovat työkaluja tällaisien prosessien luomisessa. Vuoden 2024 aikana valmistuneen ihmiskaupparikosten esitutkinnan mallinnus-hankkeen yhteydessä on luotu prosessikaavioita ja käsikirja ihmiskaupan tutkintaan liittyen.

Ihmiskaupparikosten esitutkintojen kesto voi olla muutamista kuukausista useisiin vuosiin ja valitettavan usein niiden tutkijat saattavat vaihtua useita kertoja esitutkinnan aikana. Yhdenmukaiset prosessit helpottaisivat kokonaisuuden hallintaa ja tekisivät ihmiskaupparikosten esitutkinnasta tasa-laatusempaa.

Kaikki haastatellut toivat esille projektinhallinnan merkityksen, erityisesti päällystön edustajat korostivat sitä. Projektinhallinta jaettiin haastatteluissa resurssin hallintaan sekä erityisesti materiaalin ja tiedon hallintaan. Pitkissä ja vaativissa ihmiskauppatutkinnoissa materiaalien määrät voivat kasvaa todella suuriksi, tallenteiden litterointi voi kestää jopa kaksi kuukautta ja tulkeilla kestää aineiston kääntämisessä useita viikkoja. Vaikka laajempien tapausten aineistot ovat hyvin suuria, niin tiedontarpeet ja niiden hankkimiseen tarvittavat keinot pitää pystyä tunnistamaan tästä huolimatta.

Projektinhallintaan liittyen on olemassa useita eri tietojärjestelmiä ja haastateltavat kokivat tarkoituksenmukaisena sisällyttää myös näihin liittyviä asioita koulutukseen. Kaikki toimenpiteet eivät toimi kaikissa tapauksissa. Käytännön toimenpiteiden sisältö riippuu jutun erityispiirteiden lisäksi siitä, että onko tapaus reaaliaikainen, jota rakennetaan tekijälähtöisesti vai onko tapahtumasta kulunut jo vuosia ennen kuin se tulee poliisin tietoon.

Tiedonhallinta ja erityisesti tiedontarpeiden määrittäminen sekä niihin tarkoituksenmukaisen toimintamallin valinta edellyttävät toimivaa analyysiä. Analyysiä on eri tasoista ja siinä on vahvasti yksinkertaistettuna kysymys tiedon jalostamisesta päätöksentekoa tukevaan muotoon (POL-2019-58976, sivu 5). Ilmiselvän kohdelähtöisen (Clark) lähestymistavan lisäksi vaihtoehtoja on useita. Pääasia on, että analyysi tapahtuu jäsennellysti ja työvälineet valitaan käsillä olevan tarpeen mukaisesti.

Analyysissä käytetään usein tukena muistilistoja, joilla varmistetaan se, että asiat ja ajatteluketjut tulevat suoritetuksi jäsennellysti. Yksi esimerkki tällaisesta on PANDAn (Rattcliffe, 2023, sivu 30) A (analyysi) kohdassa määritellyn Analyysin tukityökalu ja muistilista. VOLTAGE on lyhenne sanoista Victims (uhrit), Offenders (rikoksen tekijät), Locations (tapahtumapaikat), Times (tapahtuma-ajat), Attractors (houkuttelevat tekijät), Groups (ryhmät) ja Enhancers (tehostajat). Tätä pystytään hyödyntämään laajemman ihmiskaupparikoksen esitutkinnassa, mutta myös ihmiskauppaan liittyvissä torjuntatoimissa, joilla pystytään vaikuttamaan mahdollisuuksiin tehdä ihmiskaupparikos.

Analyysimenetelmä, jota pystytään myös soveltamaan ihmiskauppatutkinnassa, on kilpailevien hypoteesien analyysi (ACH), missä eri hypoteeseja kilpailutetaan keskenään ennalta määritellyn prosessin mukaisesti ja lopulta hypoteeseista todennäköisin jää jäljelle. ACH on myös hyvä menetelmä näytön keräämisen ja tiedonhankinnan ohjaamisessa.

Molempia näistä menetelmistä pystytään käyttämään myös ihmiskauppailmiön torjunnassa varsinaisen esitutinnan lisäksi. Laajemmissa ja vaativimmissa kokonaisuuksissa, kuten ihmiskaupan tutkinnassa ja torjunnassa, toimenpiteet on tarkoituksenmukaista suorittaa jäsennellysti, mihin edellä mainitut työkalut ovat työvälineitä, joilla varmistetaan muun muassa kognitiivisten harhojen ja muiden inhimillisten virheiden minimointi (mukaillen Heuer 2006, sivut 95 - 96).

5.1.6 Esitutkintayhteistyö ja yhteistyö muiden toimijoiden kanssa

Syyttäjyhteistyön merkitystä korostettiin kaikissa haastatteluissa ja syyttäjän rooli koettiin keskeiseksi. Haastateltavien mukaan koulutukseen pitää sisällyttää osio syyttäjälle hänen näkökulmastaan, mitä syyttäjä tarvitsee. Lisäksi esitutinnan eri välivaiheista tiedottaminen ja ylipäätään tiivis yhteistyö koettiin tärkeänä.

Myös yhteistyö muiden toimijoiden kanssa nähtiin tärkeänä. Haastateltava nimesi työperäisen hyväksikäytön esitutinnan näkökulmasta keskeisiksi yhteistyötahoiksi muun muassa Aluehallintoviraston, Maahanmuuttoviraston, ulkoministeriön ja TE-toimiston. Pitkäkestoisessa työperäiseen ihmiskauppaan liittyvässä esitutkinnassa on velvoite yhteistyöhön aluehallintoviraston työsuojelun vastuualueen kanssa.

Näiden lisäksi haastateltavat toivat esille myös kolmannen sektorin toimijat. Yksi haastateltavista kiteytti asian niin, että tietoa on saatavilla aivan valtava määrä - pitää vaan tietää, mistä sitä hakee. Kaikkia toimenpiteitä poliisin ei myöskään tarvitse tehdä itse, esimerkiksi laskelmat siitä, millaista palkkaa jostain työstä olisi pitänyt maksaa, ovat saatavissa muualta.

Ihmiskaupan parissa työskenteleviä viranomaistoimijoita on useita. Kaikkien rooli on tärkeä ja eri viranomaiset työskentelevät aiheen parissa omista lähtökohdistaan. Ihmiskaupaa tutkivan poliisin on tärkeää mieltää ainakin keskeisimpien toimijoiden roolit sekä mitä tietoa heiltä on tarvittaessa saatavilla.

Keskeisimpiä toimijoita, joiden kanssa yhteistyö on eri poliisin toiminnoissa hyvinkin tiivistä ovat Aluehallintovirasto, jonka tehtävänä on valvoa työlainsäädäntöä ja sitä, miten sitä noudatetaan. Se tarjoaa lisäksi muun muassa lausuntoja tietyissä tapauksissa syyttäjälle ennen syyteharkinnan päättämistä.

ELY-keskuksissa tehdään erilaisia maahanmuuttoon liittyviä tehtäviä. Niissä toimitaan oman toimialueen näkökulmasta ihmiskaupan ehkäisyn parissa. Lisäksi ELY-keskusten vastuulla ovat myös paikalliset työluupalinjaukset.

Maahanmuuttovirastossa tehdään päätökset turvapaikka-, kansalaisuus- ja pakolaisasioissa. Niiden lisäksi se ylläpitää vastaanottokeskusjärjestelmää. Joutsenon vastaanottokeskus on osa maahanmuuttovirastoa, joka ylläpitää ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmää. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä on viranomainen, joka on erikoistunut ihmiskaupan uhrien auttamiseen ja tunnistamiseen.

Verohallinnon tehtäviin kuuluvat muun muassa verovalvonta ja verotuksen toimittaminen. Työperäiseen hyväksikäyttöön liittyviä havaintoja voi tulla esille useassa eri verottajan toiminnossa. Lisäksi harmaan talouden selvityksikkö on myös osa verohallintoa, joka puolestaan tarjoaa raportteja ja selvityksiä, joista on esimerkiksi helppo saada kokonaiskuva yrityksen velvoitteiden hoidosta (William-Koistinen ym. 2024, sivut 196-208).

5.1.7 Uhrin turvallisuus

Uhrin turvallisuus tuotiin esille kaikkien haastateltavien toimesta. Uhrin turvallisuuteen otettiin eri lähestymiskulmia. Ensimmäinen näistä on suojelutarpeen arviointi asianmukaisesti. Poliisissa on ollut selkeä ohjeistus aiheeseen liittyen jo vuosien ajan. Kun suojelutarpeen arviointi on suoritettu asianmukaisesti, antaa se myös selkänöjan tulevaa varten - mikäli sille ilmenee tarvetta.

Lisäksi yhteistyö eri tahojen, kuten muiden aiheen parissa toimivien viranomaisten ja järjestökentän hyödyntäminen, koettiin tärkeinä tiedostaa uhrien olosuhteisiin ja turvallisuuteen liittyvissä asioissa. Esimerkkejä näistä toimijoista ovat ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä, MONIKA naiset, pakolaisneuvonta ja rikosuhripäivystys. Erityisesti rikosuhripäivystyksen ja ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän toiminta ja palvelut koettiin sellaisina, että ne olisi hyvä sisällyttää konkreettiseen koulutukseen. Kyseisille toimijoille on kertynyt vuosien saatossa paljon osaamista ja näiden käyttö soveltuvissa tilanteissa vapauttaa myös poliisin työaikaa.

5.1.8 Käytännön toteutus

Kaikkien haastateltavien mukaan koulutus pitäisi toteuttaa lähiopintoina. Koulutuksen pitäisi olla käytännönläheistä ja siinä pitäisi hyödyntää case esimerkkejä sekä käytännön harjoittelua. Suurin osa haastateltavista teettäisi koulutukseen osallistuvilla ennakkotehtävän. Ennakkotehtävän tavoitteita olisivat muun muassa koulutettavien lähtötason selvittäminen, ajatusten herättelyä oman poliisilaitoksen toimijoista ja toimintaympäristöstä, tarvittavien rekisterien käyttöoikeuksien varmistaminen ja alustus eri rekisterien käyttötarkoituksiin.

Koulutuksen varsinaisella lähijaksolla kyseistä ennakkotehtävää voitaisiin jatkaa ensin ryhmätyönä ja sen jälkeen etenevänä harjoituksena. Ensin koulutuksessa käsiteltäisiin joku osa-alue teorian näkökulmasta, minkä jälkeen se sidottaisiin käytäntöön kyseisen harjoituksen avulla. Kyseinen case tapaus jatkuisi läpi koko koulutuksen ja kouluttajat pitäisivät pelipankkia koko harjoituksen ajan.

Ulkomaalaisasioihin, kuulusteluihin ja niiden videointiin, rekistereihin ja muihin käytännön asioihin liittyvät kokonaisuudet pitäisi haastateltavan mukaan toteuttaa myös käytännön harjoituksena. Koko koulutuksen pitäisi olla käytännönläheinen.

Lainsäädännön läpikäymiseksi yksi haastateltavista tuo esille mallin, jota he ovat käyttäneet massamaisessa ihmiskauppa tapauksessa. Tunnusmerkistökijät käydään läpi Excel-taulukon kautta. Siinä käydään läpi se missä vaiheessa teosta on tullut ihmiskauppaa. Tunnusmerkistökijät täytyvät monesti kerroksittain.

Varsinainen pedagoginen lähestyminen on rajattu opinnäytetyöstäni pois, koska tutkimuskysymyksen näkökulmasta oli tarpeellisempaa lähestyä aihetta ennemminkin prosessin kehittämisen ja johtamisen sekä ennen kaikkea tiedolla johtamisen näkökulmasta.

5.2 Johtopäätökset

Haastattelut ja kerätty aineisto vastasivat tutkimuskysymyksiin vähintään suuntaa antavasti. Rajauksesta johtuen itse tutkimuskysymys ja teoreettinen viitekehys käsiteltiin suhteellisen yksinkertaistetusta näkökulmasta, koska opinnäytetyön tavoitteena on saada kehitettyä asiasisältöä Suomen poliisin ihmiskauppakoulutukselle. Tällä perusteella en pitänyt laajempaa lähestymistä aiheeseen tarpeellisena.

Ensimmäinen johtopäätökseni opinnäytetyötäni tehdessä oli, että tämän tyyppiselle koulutukselle on ehdottomasti tarve. Tätä tukivat myös kaikkien haastateltavien kanssa käydyt kahvipöytäkeskustelut ja myös muut havainnot.

Haastatteluissakin nostettiin esille, että ihmiskauppa liittyy käytännössä kaikenlaiseen rikollisuuteen ja myös poliisin käytössä oleva keinovalikoima on sen suhteen hyvin laaja. Nämä luovat haasteita myös koulutukselle, koska myös opettavien asioiden määrä on mittava. Tästä päästään toiseen johtopäätökseeni. Sen mukaan koulutuksessa pitää keskittyä asioihin, jotka ovat olennaisia, eli pitää osata kysyä oikeita kysymyksiä ja mieltää tietoaukot, jotka on tarkoituksenmukaista täyttää. Näiden lisäksi tarvitaan ymmärrys käytössä olevista metodeista ja siitä mitä niiden käyttäminen käytännössä tarkoittaa.

Käytännön toteutustapa on ilmeinen, eli koulutus olisi toteutettava lähiopetuksena, mutta ennakoitava - suhteellisen laaja sellainen olisi käytännössä välttämätön. Sen avulla pystyttäisiin selvittämään opiskelijoiden lähtötaso ja että opiskelija tunnistaa oman poliisilaitoksensa käytössä olevat kyvykkyydet. Lisäksi saataisiin varmistettua riittävät rekisterien käyttöoikeudet ja ymmärrys näiden sisällöstä sekä mahdollisuuksista. Mittavampien ennakkotehtävien haasteena on se, että vain harvoilla on mahdollisuus keskittyä niiden tekemiseen työaikana. Tämän vuoksi tehtävä pitäisi pystyä suunnittelemaan ajankäytöllisesti tehokkaaseen muotoon. Esimerkiksi case tapaus, jonka yhteydessä opiskelija antaisi vastaukset ennalta määriteltäviin kysymyksiin. Sen palautuksen jälkeen opiskelijalle toimitettaisiin listaus järjestelmistä, joiden käyttöoikeudet hänen pitäisi huolehtia kuntoon ennen koulutusta.

Seuraavaksi käsittelen lyhyesti päätelmiä, joita muodostin opinnäytetyön teoreettisen viitekehysten ja tietoperustan kirjoittamisen aikana. Eri julkaisuissa, selvityksissä ja foorumeilla kommentoidaan poliisin salaisien pakkokeinojen käyttöä ja jossain määrin käyttämättä jättämistä ihmiskaupan tutkinnassa, paljastamisessa ja torjunnassa. Näiden keinojen käyttäminen on ehdottomasti sisällytettävä koulutukseen, nimenomaisesti näkökulmalla, mitä milläkin keinolla on ihmiskaupan kontekstissa saatavissa ja mitä kyseisen keinon käyttö tarkoittaa panostuksen näkökulmasta. Koulutuksen ydin olisi käyttötilanteen tunnistamisessa ja käytön taktiikassa.

Koen aiheen lähestymiskulman jossain määrin ongelmallisena siksi, että pakkokeinolaissa määriteltyjen salaisten pakkokeinojen käyttö edellyttää "on syytä epäillä" kynnyksen ylittymistä. Se tarkoittaa käytännössä monissa tilanteissa perusteltua epäilyä siitä, että jossain tapahtuu paraikaa vapautteen kohdistuva rikos. Käyttötilanteita ja taktikoita salaisten pakkokeinojen käytössä on lukuisia ja toimintapakko ei ole läsnä kuin margnaali tapauksissa. Tämä se on silti hyvä tiedostaa. Poliisilain 5 luvussa säädettyjen salaisten tiedonhankinta keinojen suhteen kynnyksen on alempana ja niitä käytetään muun muassa rikoksen estämiseksi. Kyseiset säädökset mahdollistavat laajan keinovalikoiman myös ihmiskaupan estämisessä, sillä näkökulmalla että rikoksen tapahtumista ei tarvitse odottaa. Kyseinen näkökulma pitäisi tuoda koulutuksessa esille.

Hyvien käytänteiden esille tuonti koulutuksessa olisi myös tarkoituksenmukaista. Haasteena näiden suhteen on, että poliisilaitokset ja niiden resurssit sekä toimintaympäristöt eivät ole yhteismitallisia. Näkökulman pitäisi olla sellainen, että opiskelija ymmärtää riittävällä tasolla koulutuksessa käsiteltävät asiat ja pystyisi soveltamaan niitä omassa poliisiyksikössään.

Suuret tietovarannot ja niihin liittyvä projektinhallinta korostuivat useissa haastatteluissa. Moni näistä tehtävistä kuuluisi käytännössä operatiivisille analyytikoille. Jokaisen tutkijan on kyettävä analyyttiseen ajatteluun, mutta varsinainen analyysityö ja analytiikan käyttö edellyttävät erityisosamista. Projektinhallintaan liittyviä perustyökaluja olisi tarkoituksenmukaista käsitellä koulutuksessa, mutta aiheen parissa työskentelevät toiminnot tarvitsisivat myös varsinaisia analyytikoita.

5.3 Luotettavuuden arviointi

Validiteetilla tarkoitetaan sitä, että ovatko tutkimuksessa saadut tulokset ja niistä tehdyt johtopäätökset oikeita sekä onko tutkimus tehty riittävän perusteellisesta ja onko se muuten pätevä. Tutkimukseen voi syntyä virheitä esimerkiksi siitä, että tutkija kysyy vääriä kysymyksiä tai ei näe periaatteita ja suhteita (Saaranen-Kauppinen & Puusniikka, 2006, luettu/viitattu 20.3.2024).

Kuvaan tässä osiossa ensin haasteita opinnäytetyöni ja sen tulosten luotettavuuden suhteen ja perustelen ratkaisuni niiden jälkeen. Opinnäytetyöni voisi olla luotettavampi, jos olisin haastatellut laajemman otannan ihmiskaupan parissa työskenteleviä asiantuntijoita. Lisäksi opinnäytetyössäni käytetty tausta-aineisto ei ole kaikilta osin validia, koska osa on ainoastaan Poliisi (AMK) ja Poliisi (ylempi AMK)- tason opinnäytetyön tasoista aineistoa. Näiden lisäksi en ole löytänyt tutkimusta, johon olisin voinut verrata omaa opinnäytetyötäni.

Näiden lisäksi oma tutkimuskysymykseni: Mitä asioita ja elementtejä Suomen poliisin ihmiskauppaa tutkiville poliiseille suunnatun ihmiskauppakoulutuksen pitäisi sisältää? on suhteellisen laaja. Opinnäytetyön tekemisen aikana myös ilmeni, että tutkimuskysymys voi olla myös monitulkintainen. Mikä on konkreettinen kohderyhmä mille koulutuksen sisältöä selvitetään?

Haastatteluja olisi aina mahdollista tehdä enemmän, mutta huomioiden se, että saturaatio saavutettiin jo suhteellisen nopeasti ja haastateltavien näkemykset olivat hyvin yhtenäisiä, puhuu opinnäytetyöni luotettavuuden puolesta. Jokaisen haastateltavan valinta oli perusteltu ja heidän valinnassaan myös huomioitiin eroavaisuudet näkökulmissa päätoimisen ja oman toimen ohessa työskentelyn sekä toimintaympäristön suhteen.

Haastateltavien määrän tuntuvalta lisäämisellä ei olisi ollut vaikutusta opinnäytetyön tuloksiin ja niiden validiteettiin, joten en kokenut sitä tarpeelliseksi. Haastattelujen käytännön toteutus eteni kaikissa tapauksissa samalla tavalla ja en ohjannut haastateltavia, vaan esitin ainoastaan yksittäisiä tarkentavia kysymyksiä selvittääkseni, mitä haastateltavat olivat tarkoittaneet.

Haastattelujen tulokset ja opinnäytetyöni tietoperusta keskustelivat suhteellisen hyvin keskenään. Osaa käyttämästäni tausta-aineistosta voi tässä yhteydessä kyseenalaistaa. Niiden tulokset perustuvat kuitenkin asian parissa työskentelevien poliisien haastatteluille, joissa on myös paras aiheeseen liittyvä asiantuntemus. Näin ollen aineiston käyttöä voidaan pitää perusteltuna.

Jos aloittaisin opinnäytetyöni tekemisen nyt uudelleen, käyttäisin tutkimuskysymykseni hiomiseen vielä enemmän aikaa. Kysymyksestä tuli hieman vaikeaselkoinen, mutta jokainen haastateltava kuitenkin ymmärsi tarkoitukseni hetken keskustelun jälkeen.

Huomioiden opinnäytetyöni spesifistä aiheesta johtuva rajallinen haastateltavien määrä, osittaiset haasteet tausta-aineiston suhteen ja vertailututkimuksen puutteen, opinnäytetyöni tuloksia voidaan pitää vähintään suuntaa antavina. Tutkimuksessa reliabelius on mittauksen tulosten toistettavuutta, eli käytännössä sitä, että tulokset tutkimuksessa eivät ole sattumanvaraisia, vaan ne olisi mahdollista toistaa. Mikäli tutkimus uusittaisiin samoilla kysymyksillä sekä olosuhteissa ja se päättyisi samaan lopputulokseen, niin tutkimus olisi reliabeli (Hiltunen, 2009, luettu/viitattu 27.3.2024). Opinnäytetyöni tulokset ovat toistettavissa edellä mainituilla perusteilla.

5.4 Itsearviointi

Tavoitteenani opinnäytetyössäni oli saada selvitettyä mitä sisältöä Suomen poliisin ihmiskauppaa tutkivien poliisin koulutuksessa pitäisi olla. Tarkoitus oli selvittää asiaa siitä näkökulmasta, mitä työkaluja päätutkija tarvitsee niin sanotusti jutun pyörittämiseen. Ajatus opinnäytetyön aiheesta heräsi jo Poliisi (ylempi AMK) - opintojen ensimmäisen lukukauden aikana, mutta aiheen jäsentymisessä kesti oma aikansa. Yhtenä vaihtoehtona oli myös käytännön koulutuspäivien järjestäminen toiminnallisena opinnäytetyönä, kun pohdimme asiaa ohjaajieni kanssa, tulimme siihen tulokseen, että opinnäytetyö on hyvä pitää erillään koulutuspäivistä, sen vuoksi että niiden aikataulut välillä elävät ja jos opinnäytetyöni olisi ollut sidoksissa johonkin tapahtumaan, olisi se pahimmillaan voinut vaikuttaa valmistumiseeni.

Olen ollut kiinnostunut kouluttamisesta ja olen pitänyt erilaisia ihmiskauppaan liittyviä luentoja noin 10 vuotta. Sen vuoksi halusin pitää aiheen ihmiskauppaan liittyvän koulutuksen parissa. Ohjaajien kanssa käydyssä kahvipöytäkeskustelussa lopullinen aihevalinta tarkentui.

Kirjallista aineistoa suoraan tutkimuskysymyksen tueksi oli saatavilla vähänlaisesti. Luin aiheeseen liittyvää kotimaista ja myös ulkomaista materiaalia sekä perehdyin olemassa oleviin esimerkiksi CEPOLn aiheeseen liittyviin verkkokoulutuksiin. Missään materiaaleista, joihin tutustuin ei ole mitään moitittavaa, pikemminkin päinvastoin. Haasteena oli ainoastaan se, että ne kuvasivat ilmiötä laajemmasta näkökulmasta - tutkimuskysymyksen näkökulmasta konkretia oli suhteellisen vähäistä.

Päätin lopulta lähestyä aihetta havaittujen haasteiden näkökulmasta; mitä haasteita on nähty esitutkinnassa ja rikosvastuun toteutumisessa. Näiden kautta hakisin opinnäytetyöhöni teoriaa. Validin aineiston löytäminen rikosvastuun toteutumisen suhteen oli suhteellisen helppoa, mutta nimenomaisesti poliisin esitutkinnassa ja muuten kohtaamista haasteista taas ei. Ainoat tutkimukset, jotka vastasivat vielä nykyistä tilannetta, olivat Poliisiammattikorkeakoulun AMK ja ylempi AMK tasoisia. Vaikka näiden käyttäminen ylempi AMK opinnäytetyössä ei ollut ideaalia, oli näiden töiden empiria kuitenkin kerätty haastattelemalla asian parissa työskenteleviä poliiseja.

Aloitin opinnäytetyöni kirjoittamisen hyvissä ajoin, ensimmäinen versio tutkimussuunnitelmasta valmistui huhtikuussa 2023. Jälkikäteen tarkasteltuna oli todella hyvä, että aloitin työt ajoissa, sillä pelkästään opinnäytetyöhöni aiheeseen ja tutkimuskysymykseen tuli muutoksia matkan varrella. Lisäksi tutkimuslupa prosessi kesti myös oman aikansa.

Kun vertaa Poliisi (ylempi AMK) opinnäytetyön tekemistä Poliisi (AMK) opinnäytetyön tekemiseen, oli se jossain määrin helpompaa, mutta toisaalta haasteellisempaa. Tutkimus menetelmät olivat paremmin hallussa ja lähdeaineiston hakeminen sekä käyttäminen huomattavasti tutumpaa. Toisaalta ajallista resurssia oli käytössä selvästi vähemmän ja opinnäytetyön tekeminen sinällään tutusta aiheesta osoittautui yllättävän haasteelliseksi. Käsittelin asiaa tarkemmin luotettavuuden arvioinnissa. Tässä yhteydessä on kuitenkin myös tuotava esille, että objektiivisuus on joissain tilanteissa

yllättävän haasteellista, kun tunnet käsiteltävän aihealueen riittävällä tasolla. Roolini säilyi kuitenkin kirkkaana mielessä koko opinnäytetyön tekemisen ajan.

Opinnäytetyön aiheen ja tutkimuskysymyksen tarkennuttua valitsin aineiston keruumenetelmäksi teema-haastattelut. Tutkimuskysymys huomioiden valinta oli ilmeinen. En kuitenkaan vielä tässä vaiheessa tehnyt lopullista päätöstä siitä, tulisiko opinnäytetyöstäni laadullinen vai toiminnallinen opinnäytetyö. Keskustelin jälleen ohjaajieni kanssa ja päädyimme siihen, että kerätään ensin aineisto ja katsotaan sen pohjalta, millainen muoto opinnäytetyölle on tarkoituksenmukainen.

Teemahaastattelut onnistuivat hyvin. Sain kerättyä niillä hyvin materiaalia ja myös haastateltavien valinta oli onnistunut. Haastateltavien vastauksissa oli pieniä eroavaisuuksia, mutta ne selittyivät käytännössä sillä, että vastaajia oli eri virka tasoilta (miehistö, alipäällystö ja päällystö) ja sillä, että osa työskenteli ihmiskauppatutkimuksen parissa päätoimisesti ja osa oman toimensa ohella.

Kerätyllä teorialla ja suoritettulla haastatteluilla pystyin vastaamaan tutkimuskysymykseeni suhteellisen hyvin. Haastateltavien määrä oli sopiva ja sen kasvattaminen ei ollut tutkimuskysymyksen näkökulmasta tarpeellista, koska lopputulokseen päästiin jo suoritetuilla haastatteluilla.

En kokenut tarpeellisenä hankkia myöskään kansainvälistä aineistoa koskien poliisin koulutusta. Materiaalia on varmasti olemassa eri maiden poliiseilla, mutta johtuen salassa pito säännöksistä ja lisäarvosta tutkimuskysymykseen, eivät ne ole järkevästi saavutettavissa. Lisäksi Suomen poliisi ei ole suoraan verrannollinen esimerkiksi Kanadaan poliisin resurssien, lainsäädännön ja toimintaympäristön suhteen.

Kaiken kaikkiaan suoriuduin opinnäytetyöstäni suhteellisen hyvin. Pysin tietoisesti säilyttämään roolini koko työn ajan ja onnistuin siinä ainakin kohtuullisen hyvin. Pidän yhteyttä ohjaajiin aina kun minulla oli jotain kysyttävää ja annoin kertyvän aineiston sekä sen analyysin ohjata opinnäytetyötäni.

5.5 Aiheita jatko tutkimukselle

Helmikuussa 2024 järjestettiin ihmiskaupparikoksien torjunnan koulutuspäivät. Koulutuspäivillä käsiteltiin ihmiskaupan tutkintaan ja torjuntaan liittyviä teemoja yleisemmällä tasolla kuin tämän opinnäytetyön aiheena ollut käytännönläheinen koulutus ihmiskauppaa tutkiville poliiseille. Jos varsinaisen niin sanotusti päätutkijoille suunnattu ihmiskauppa koulutus joskus järjestetään, olisi seuranta tutkimus sen hyödyllisyydestä ja vaikutuksista mielenkiintoinen. Jos tämän opinnäytetyön ajatuksena olevaa koulutusta ei toteuteta, niin kyseistä seurantatutkimusta voisi soveltaa edellä mainittuihin koulutuspäiviin.

Seurantatutkimusta voisi soveltaa myös Helsinkiin 2021 perustettuun ihmiskaupparyhmään siitä näkökulmasta, millainen vaikuttavuus kyseisen ryhmän perustamisella on ollut suhteutettuna siihen käytettyyn henkilötyövuosien määrään. Voitaisiko järjestelyä kehittää vielä entisestään siten, että ihmiskaupan tutkintaan ja torjuntaan liittyvää kokonaisuutta saataisiin kehitettyä ja yhdenmukaistettua myös valtakunnallisesti.

Opinnäytetyötäni tehdessäni nousi esille useita kertoja erityisesti projektinhallinnan suhteen suuret tietomassat, niiden hallinta, käytettävyys ja sen myötä tiedon jalostaminen. Kyseisiä tietovarantoja pystytään hallitsemaan erilaisilla analytiikan työkaluilla ja kuvatut tehtävät kuulostavat hyvin paljon operatiivisten analyttikoiden tehtäviltä. Operatiivisen analyysin valtakunnallinen tilanne sekä käytännön hyödynnettävyys nykyisessä resurssitilanteessa vakavan ja vaativan rikollisuuden, sekä erityisesti ihmiskaupan tutkinnassa olisi myös yksi mahdollinen jatkotutkimuksen aihe.

Massamainen ihmiskauppa on myös uusi ilmiö Suomessa ja noussut vasta esille. Uusi ihmiskau-
pan muoto tarjoaisi myös suuren määrän eri tutkimuksen kohteita. Esimerkkinä tällaisesta voisi
olla, että onko kaikkia 800 asianomistajaa tarkoituksenmukaista kuulustella vai riittäisikö yhteisen
avustajan kautta esitetyt vaatimukset tai vastaavaa. Millaista lakimuutosta tämä edellyttäisi ja mikä
sen käytännön hyöty olisi.

Lisäksi ennalta estävä toiminta ihmiskaupan torjunnassa, erityisesti analysoidun tiedon pohjalta
suoritettu sellainen, voisi tarjota aiheita jatkotutkimukseen.

5.6 Toimenpide-ehdotukset

Tietoperusta ja opinnäytetyöhön kerätty empiria osoittavat koulutuksen tarpeellisuuden. Opinnäyte-
työssä on käsitelty koulutuksen asiasisältöä. Kyseinen koulutus tulisi suunnata opinnäytetyön ra-
jauksessa määritellylle kohderyhmälle, eli ihmiskauppaa jossain roolissa tutkiville poliiseille. Koulu-
tus olisi tarkoituksenmukaista toteuttaa lähiopintoina ja ennen sitä osallistujilla voitaisiin teettä en-
nakkotehtävä.

Tämän lisäksi ihmiskauppaan liittyvää koulutusta ja verkostoitumista olisi tarkoituksenmukaista te-
hostaa. Poliisiammattikorkeakoululla järjestettiin helmikuussa 2024 ihmiskaupparikosten torjunnan
koulutuspäivät. Koulutuspäivät oli suunnattu ihmiskaupan parissa työskenteleville poliiseille sekä
sidosryhmäviranomaisille. Koulutuspäiville osallistui lukuisia päällystä tason vastuuhenkilöitä poliis-
in eri yksiköistä. Koulutuspäivät olivat onnistuneet ja niistä on saatu hyvää palautetta. Näiden kou-
lutuspäivien järjestämisestä olisi tarkoituksenmukaista tehdä joka vuotinen tapahtuma - tilaisuus on
verkostoitumisen lisäksi erinomainen tilaisuus tuoda esille vastuuhenkilöille taktisen tason tilanne-
kuvaan liittyviä muutoksia tekotapoihin ja muihin trendeihin liittyen. Lisäksi tilaisuutta pystytään
hyödyntämään myös niin sanottuna esittely seminaarina varsinaiseen substanssin kehittämiseen
tähtäävän koulutuksen suhteen ja kehittämään myös uusien vastuuhenkilöiden substanssia.

Edellä mainittujen lisäksi on huolehdittava myös poliisin organisaation suuremmasta massasta -
henkilömäärä, joka näillä koulutuksilla pystytään vuosittain käymään läpi, on hyvin rajallinen ja ai-
heeseen liittyvälle tiedolle on konkreettinen tarve koko poliisin organisaatiossa. Ihmiskauppaan liit-
tyviä verkkokoulutuksia päivitetään tämän opinnäytetyön tekohetkellä (10/2024) ja ne ovat erin-
omainen tapa materiaalin ja tiedon jakamiseen laajemmalle joukolle. Edellä mainituista kurssista ja
koulutuspäivistä saadaan kerättyä materiaalia, joka on hyödynnettävissä myös verkkokoulutuk-
sissa. Verkkokoulutusten pitää olla tarkoituksenmukaisesti päivitettyjä ja työelämälähtöisesti laadi-
tuja siten, että niihin kerättäviin materiaaleihin on helppo tukeutua.

Kaikille edellä mainituille kokonaisuuksille pitäisi määrittellä vastuulliset tahot ja ne pitäisi myös re-
sursoida asianmukaisesti. Käytännön toteutuksessa pitäisi huomioida asian parissa konkreettisesti
työskentelevien näkökulma ja varmistaa, että koulutukset sekä materiaalit palvelisivat työelämäläh-
töisyyttä.

Strukturoitua ajattelua olisi tarkoituksenmukaista kehittää ihmiskaupan tutkinnassa ja torjunnassa.
ihmiskaupparikosten esitutkinnan mallintamis - hankkeessa on tuotettu käsikirja ja mittava määrä
muuta materiaalia ihmiskaupan tutkinnan avuksi. Nämä pitäisi saada jalkautettua.

Ihmiskauppaan liittyvää analyysityötä pitäisi tehostaa. Riskialat ynnä muut seikat ovat tiedossa. Nii-
hin liittyvän materiaalin kartoituksen, tietojen yhdistelemisen ja jalostamisen pohjalta olisi saata-

vissa dataa useisiin eri käyttötarkoituksiin. Näiden lisäksi ennalta estävä näkökulmaa pitäisi huomioida ihmiskaupan vastaisessa työssä sekä siihen liittyvissä koulutuksissa laajemmin. Rikoksen estäminen on aina tarkoituksenmukaisempaa kuin tutkiminen.

LÄHTEET

Laamanen, K. Johda liiketoimintaa prosessien verkkona. Otava. Keuruu 2001.

Laamanen, K. & Tinnilä, M. Prosessijohtamisen käsitteet. Terms and concepts in business process management. Helsinki 2009.

Rantanen, S. Ihmiskaupan uhrien tunnistaminen ja avun piiriin ohjaaminen, Poliisiammattikorkeakoulu, Tampere 2020.

Hakkarainen, J. & Herranen, E. Näkökulmia ihmiskaupparikosten esitutinnan haasteista ja valtakunnallisen ihmiskaupparyhmän tarpeellisuudesta, Poliisiammattikorkeakoulu, Tampere 2021.

Majewski, N. Esitutinnan haasteet seksuaalisen hyväksikäytön ihmiskaupassa, Poliisiammattikorkeakoulu, Tampere 2020.

Ylinen, P. Työperäisen ihmiskaupan esitutinnan alkutoimet, Poliisiammattikorkeakoulu, Tampere 2022.

Ylinen, P. Jokinen, A. Pekkarinen, A-G. Ollus, N. Jenu, K-P. Skur, T. Työperäisen ihmiskaupan paljastaminen - tutkintaopas esitutkintaviranomaisille ja tarkistuslista työsuojeluviranomaisille, Helsinki 2020.

Roth, V. & Luhtasaari, M. Suomi torjuu ihmiskauppaa: ihmiskaupan vastainen torjuntaohjelma, oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja_2021:15, Oikeusministeriö, Helsinki 2021.

Kananen, J. Opinnäytetyön kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja -sarja 2010.

Willman-Koistinen, M. Sahramäki, I. Kankaanranta, T. Ihmiskaupparikosten esitutinnan käsikirja, Poliisiammattikorkeakoulu, Tampere 2024.

Koivukari, K. Korkka-Knuts, H. Mahmood, V. Melander, S. VALTIONEUVOSTON SELVITYS- JA TUTKIMUSTOIMINNAN JULKAISUSARJA 2022:18, Helsinki 2022.

Viuho, M. Restrictatced agency, control and exploitation – Understanding the agency of trafficked persons in the 21stcentury Finland. HEUNI Publication Series 90. Helsinki 2019.

Fredman, M. Kanerva, J. Tolvanen, M. Viitanen, M. Esitutkinta ja pakkokeinot, ALMA TALENT, Helsinki 2020.

Esitutkintalaki (805/2011)

Poliisilaki (872/2011)

Pakkokeinolaki (806/2011)

Rikoslaki (2004/650)

Julkisuuslaki (621/1999)

HE 34/2004

HE 103/2014

HE 242/2018

SopS 44/1935

SopS 16/2000

Poliisihallitus, ohje: POL-2020-38265, Ihmiskauppaan ja sen kaltaisiin rikoksiin puuttuminen sekä ihmiskaupan uhrien auttaminen.

Poliisihallitus, määräys: Poliisiyksiköiden analyysi- ja tiedustelutoimintojen järjestäminen, tehtävät ja vastuu. POL-2019-58976.

Davenport, T.H. Short, J.E, (1990). The New industrial Engineering: Information Technology and business Process Redesign. Sloan management review, 31(4).

Ratcliffe, J. H. Intelligence-Led Policing, Willan Publishing, Devon EX15 3AT, UK. 2008.

Ratcliffe, J.H. Intelligence-Led Policing (2nd ed.). Routledge Publishing: London 2016.

Ratcliffe, J.H. Evidence-Based Policing: The Basics, Routledge Publishing: London 2023.

Sweller, J. (1988). Cognitive load during problem solving: Effects on learning. Cognitive Science, 12(2).

Tuomi, J. Sarajärvi, A. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Uudistettu painos. Kustannusosa-
keyhtiö Tammi. Helsinki 2018.

Vilka, H. Airaksinen, T. Toiminnallinen opinnäytetyö. Tammi. Helsinki 2004.

Pihlaja, J. 2004: Tutkielman ongelmia ratkaisemaan. Lahti: Soceda, 2004.

Kansallinen ihmiskaupparaportointi – Kertomus 2014. Arvio ihmiskaupan vastaisen toiminnan tilasta ja seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi joutuneiden ihmiskaupan uhrien oikeuksien toteutumisesta rikosprosessissa. Helsinki 2014.

Hakaniemi J. tiedolla johtaminen luento (PANDA 1-5), Poliisiammattikorkeakoulu, Tampere 14.3.2024.

Sähköiset lähteet:

<https://www.reducingcrime.com/post/how-long-division-taught-me-to-think-about-crime>, luettu/viitattu 20.3.2024.

OSCE 2017: OSCE Guidebook Intelligence-Led Policing. Luettavissa: <https://www.osce.org/files/f/documents/d/3/327476.pdf> Luettu/viitattu 1.2.2024.

<https://www.reducingcrime.com/chapter-7>, luettu/viitattu 20.3.2024.

Lowenthal, M. 2020: Office of the Director of National Intelligence: the Six step in the intelligence cycle. Luettavissa: <https://www.intelligence.gov/how-the-ic-works> Luettu/viitattu 15.6.2024.

Koivula, T. 2020: Maanpuolustuskorkeakoulu Sotataidon laitos, Julkaisusarja 2: Tutkimus-selosteita nro 7: Suomalaisen tiedustelukulttuurin jäljillä. Luettavissa: https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/177568/Koivula%20et%20al.%20-%20Suomalaisen%20tiedustelu-kulttuurin%20j%c3%a4ljill%c3%a4_verkkoversio-1.pdf?sequence=3&isAllowed=y Luettu/viitattu 25.5.2024.

Heuer, R. J. 2006: Psychology of Intelligence analysis e-kirja. Luettavissa: https://web-p-ebscohost-com.polamk.idm.oclc.org/ehost/ebook-kviwer/ebook/bmxlYmtfXzE5NzU3NzJfX0FO0?sid=b77816fd-9653-4de6-ad2d-3df01d18b253@redis&vid=0&format=EB&lpid=lp_iii&rid=0 Luettu/viitattu 15.5.2024.

Hakaniemi, J. 2012: Analyysitoiminta ja päätöksenteko paikallispoliisissa, tietojohtoisen poliisitoiminnan sovelluksia. Tampereen yliopisto, Johtamiskorkeakoulu, turvallisuushallinto. Pro-Gradu tutkielma. Luettavissa: <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/84412/gradu06592.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Luettu/viitattu 10.6.2024.

Suojelupoliisi 2023: Suojelupoliisin vuosikirja 2023. Luettavissa: <https://vuosikirja.supo.fi/laadukkaan-analyysin-merkitys> Luettu/viitattu 1.8.2024.

Poliisihallituksen lähipoliisitoiminnan strategia 15.12.2010: Lähipoliisitoiminnan ja turvallisuustyön kehittämisen strategiset linjaukset ja tavoitteet. Luettavissa: https://poliisi.fi/documents/25235045/42553324/julkaisu_1_2010.pdf Luettu/viitattu 2.6.2024.

Sisäministeriö 2023: Sisäministeriön julkaisuja 2023:19 Poliisin rikostiedustelulainsäädännön kehittämistarpeet selvityshenkilön loppu raportti, Matti Tolvanen. Luettavissa: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164856/SM_2023_19.pdf?sequence=1&isAllowed=y Luettu/viitattu 22.3.2024.

Wilcox, J. 2024: Critical Review of the Analysis of Competing Hypotheses Technique: Lessons for the Intelligence Community. Luettavissa: <https://osf.io/preprints/psyarxiv/an32t/download> Luettu/viitattu 28.7.2024.

Yli 170 thaipoimijan epäillään joutuneen ihmiskaupan uhreiksi – ”En osaa sanoa, onko tämä Suomen tai Euroopan suurin tapaus” - Kotimaa | HS.fi, luettu/viitattu 19.3.2024.

Saaranen-Kauppinen, A. Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. Luettavissa: <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/index.html> Luettu 20.3.2024.

Heikkilä, T. Tilastollinen tutkimus. 9. uud.p. tai uusin painos. Edita Publishing Oy, Helsinki 2014 (<http://www.tilastollinentutkimus.fi/1.TUTKIMUSTUKI/KvantitatiivinenTutkimus.pdf>). luettu/viitattu 14.2.2023.

CEPOL, training catalogue, 2023, [cepol-training-catalogue-2023_0.pdf](#), luettu/viitattu 24.4.2023.

Hiltunen, L. 2009: Validiteetti ja reliabiliteetti –verkkomateriaali. Graduryhmä 18.2.2009. Jyväskylän yliopisto. Luettavissa: http://www.mit.jyu.fi/ope/kurssit/Graduryhma/PDFt/validius_ ja_reliabiliteetti.pdf Luettu/viitattu 26.3.2024.

Kervinen, E. Ollus, N. 2019: Lapsiin ja nuoriin kohdistuva ihmiskauppa Suomessa. HEUNI Publication Series No. 89. HEUNI, Finland. Luettavissa: https://www.heuni.fi/en/index/publications/heunireports/HEUNI_report_89_Lapsiin_ ja_nuoriin_kohdistuva_ ihmiskauppa_Suomessa.html Luettu/viitattu 20.3.2024.

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä 2023: Mitä on ihmiskauppa? Luettavissa: <http://www.ihmiskauppa.fi/ihmiskauppa>, luettu/viitattu 27.11.2023.

Haastattelulähteet:

Haastattelu A - Tampere 14.2.2024

Haastattelu B - Tampere 28.2.2024

Haastattelu C - Tampere 8.3.2024

Ryhmähaastattelu D, E ja F - Helsinki 21.3.2024

LIITE 1 - SAATE HAASTATELTAVILLE

Arvoisa vastaanottaja,

Suoritan Poliisiammattikorkeakoulussa YAMK tutkintoa. Kyseiseen koulutukseen liittyen teen opin-
näytetyötä liittyen Suomen poliisin ihmiskauppakoulutukseen ja siihen mitä sen pitäisi sisältää.

Opinnäytetyön tavoitteena on saada kerättyä haastateltavilta käytännönläheisiä näkemyksiä siitä,
mitä Suomen poliisin ihmiskauppatutkintaa suorittavien poliisien ihmiskauppakoulutuksen pitäisi sisäl-
tää. Haastatteluja toteutetaan Helsingin, Sisä-Suomen ja Itä-Suomen poliisilaitoksen sekä Poliisiam-
mattikorkeakoulun henkilöstölle. Tutkimukseen liittyvän empirian kerääminen toteutetaan yksilö haas-
tatteluille ja niiden toteuttamiseen on myönnetty tutkimuslupa (POL-2023-140600).

Haastatteluissa käsiteltävä pää tutkimuskysymys on: Mitä asioita ja elementtejä Suomen poliisin ih-
miskauppaa tutkiville poliiseille suunnatun ihmiskauppakoulutuksen pitäisi sisältää? Näkökulmana on
ns. päätutkijoille suunnattu koulutus.

Tutkimuskysymystä käydään läpi osallistuvien asiantuntijoiden näkökulmasta. Haastattelija voi tarvit-
taessa esittää täydentäviä apukysymyksiä, tai ohjata haastattelua eri teemoihin.

Haastattelussa saadut tulokset ja vastaukset raportoidaan siten, että yksittäisiä haastateltavia ei
pysty tunnistamaan. Haastattelut tullaan tallentamaan, jos se sopii kaikille asianosaisille. Tulosten
pohjalta laadittu tuotos lähetetään osallistujille kommentoitavaksi. Ryhmähaastatteluun osallistuminen
perustuu vapaaehtoisuuteen ja osallistujalla on oikeus keskeyttää osallistumisensa missä tahansa
vaiheessa.

Kiitos jo etukäteen ja mukavaa kevään odotusta,

Pekka Ylinen

Rikosylikonstaapeli

Yamk2023

pekka.ylinen@poliisi.fi

LIITE 2 - KUVALUETTELO

Kuva 1. PANDA -crime reduction model

Kuva 2. Ihmiskaupan tunnusmerkistö: keinot, tekotapa ja teon tarkoitus

Kuva 3. Esitutkinnan eri vaiheet